

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

MOARTEA CULTURII ROMÂNE

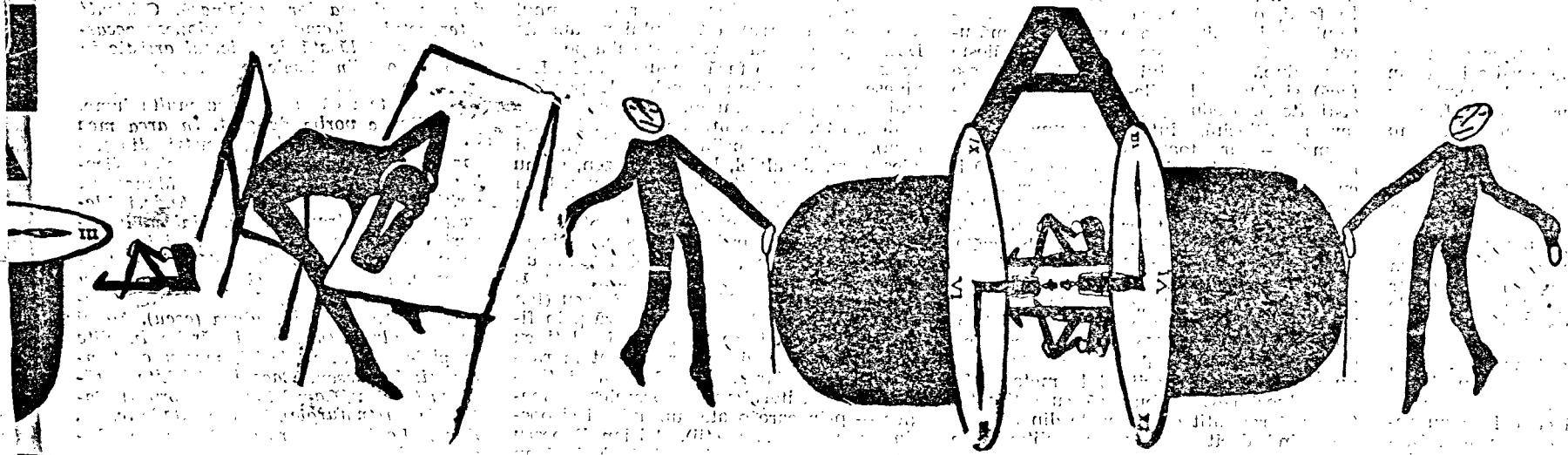
APARE
LUNAR

După ce a fost, vreme de cincizeci de ani, victima predilectă a ideologiei comuniste, cultura română a devenit, iată, prima victimă a trecerii la economia de piață; după cenzura ideologică, cenzura economică. Izbită din plin de escaladarea prețurilor la hîrtie și manoperă tipografică, boicotată de sistemul central de difuzare, cultura scrisă agonizează de doi ani: e firesc ca, în sfîrșit, acum, să moară. Asistată de indiferența guvernului. A Parlamentului. A partidelor politice. Căci nici una din aceste instituții nu e în stare — hai să spunem lucrurilor pe nume: nu vrea — să priceapă ceea ce s-a înțeles de mult în întreaga lume civilizată: că nu se poate face cultură fără bani. Cultura scrisă, cultura în întregul ei e amenințată de moarte. Nimeni nu vrea să înțeleagă că, pentru un stat civilizată, investiția economică în cultură este o obligație națională prin nimic mai facultativă decît investiția în învățămîntul național. Fiindcă nimeni nu vrea să înțeleagă că investițiile în cultură au rentabilitate culturală, pe termen lung, iar absența lor — efecte naționale catastrofale, și tot pe termen lung. Ceriertare, dar trebuie să enunț un adevăr comun: cultura e cartea de vizită a unui popor, documentul de identitate ce-i atestă, apartenența la umanitate, la civilizație. **ÎN ABSENȚA CULTURII, UN POPOR RĂMÎNE PRIMITIV SAU CONDAMNAT LA RETARDARE, SPIRITUALĂ ȘI ISTORICĂ.** Uniunea Scriitorilor, una din cele mai importante instituții culturale ale țării, și-a folosit întreg capitalul subvenționînd revistele literare și Editura Cartea Românească, așadar literatura română vie. Nicăieri în lume un asemenea efort economic nu este suportat de o singură instituție, ci de bugetul național împreună cu sistemul de sponsorizări. Peste tot în lumea civilizată cultura este o problemă, o prioritate națională. Numai în democrația originală a României ea nu intră pe nici o listă de cheltuieli, în nici o strategie de urgență. Dacă guvernul Petre Roman a dat, totuși, 12 milioane pentru unele reviste ale Uniunii Scriitorilor și unele subvenții speciale pentru programe editoriale și teatrale, guvernul Stolojan pare să nu mai repete greșeala, cultura națională neîntrînd în nici o rubrică a reformelor premierului.

Dacă guvernul e surd și lasă, deci, Uniunea Scriitorilor să se prăbușească sub povara unui efort economic enorm și evident agravat de „cursa românească a prețurilor“, în schimb, Parlamentul e mut: căci ar fi de datoria lui să adopte o lege pentru protejarea culturii scrise, precum și legea complementară, a sponsorizării ei. Cît despre partidele politice, se pare că nu văd altceva decît electoratul în postură de... Cetățean turmentat.

În nici una din țările care a trecut prin socialism cultura n-a ajuns la o degradare materială atît de penibilă ca în România: o carte scoasă la Budapesta, o revistă tipărită la Praga sau un dicționar editat în Berlinul de est pot rivaliza, ca marfă (hîrtie, tipar, condiții grafice), cu orice carte sau revistă din Occident; cărțile și revistele noastre poartă însă marca inconfundabilă a României: hîrtie mizerabilă, tușuri proaste, litere șterse din tipografii ce sînt mai degrabă piese de muzeu decît mijloace moderne de producție. Sîntem penibil de săraci. Dar nici așa, în aceste condiții de antichitate a tiparului, nu ne vom mai putea tipări revistele, nu ne vom mai vedea editate cărțile. Să ne luăm adio de la tot ce înseamnă carte de poezie, filosofie, istorie literară, eseu, critică literară, teatru. Să nu mai visăm enciclopedii și mari dicționare de specialitate: e în zadar. Să nu mai visăm ceea ce visa și Heliade-Rădulescu — ediții complete din marii scriitori și filosofi ai lumii. Să ținem minte, ca pe o neputință și ca pe o rușine națională, faptul că în cultura română nu există încă nici o ediție completă din nici un scriitor sau filosof, fie român, fie străin. Așadar, să nu mai visăm cărți și reviste. S-a terminat. Ce n-a îndrăznit să facă nici Ceaușescu — să provoace falimentul Uniunii Scriitorilor și al editurilor — reușesc să provoace acum, spălîndu-se pe mîini, instituțiile reunite întru cinism ale originalei noastre democrații: guvernul, Parlamentul, partidele politice. După cincizeci de ani de agonie ideologică și economică, cultura română moare. Mai exact: e omorîtă.

MARTA PETREU

ANCHETA „APOSTROF”

Revizuiți și supraviețuiți în cultura română contemporană

Revista noastră continuă dezbaterea pe tema criteriilor de evaluare a literaturii române contemporane. Pentru aceasta am adresat unor personalități ale vieții literare și culturale următoarele întrebări:

1. Evenimentele din decembrie '89 au declanșat un proces de reevaluare a trecutului, inclusiv a celui cultural, literar. Care este, după părerea Dvs., criteriul ce trebuie să prevaleze într-o asemenea reevaluare? Criteriul estetic, cel etic, un criteriu combinat (axiologic-moral) sau alte criterii? De ce?
2. Vă rugăm să numiți criticii, eseistii, prozatorii, poeții și dramaturgii care rezistă criteriului propus de Dvs.

Vasile IGNA

1. Nu se poate răspunde la o asemenea întrebare fără a ține seama de enorma presiune a prezentului asupra noastră, de imposibilitatea de a ne detașa de tot ce trăim, vedem și simțim zi de zi. Și apoi nu cred că este posibilă acum o „reevaluare a trecutului literar”, aceasta fiind o activitate de durată, practic imposibil de întreprins în acest moment încă „fierbinte”. Cred că mai degrabă ar fi posibilă și, totodată, utilă o „judecată” a conduitei morale, civece a scriitorilor. Ea ar scoate mult mai ușor la suprafață canalele, profitorii, colaboraționiștii ferivenți și ar proteja, parțial, opera acestora de intruziunea unor criterii de judecată străine. Căci nu putem judeca, astăzi și acum ceea ce s-a întâmplat în literatura română timp de peste 45 de ani, fără a ține seama de ceea ce am trăit noi înșine, și să vorbim, de pildă, ca și cum n-am ști nimic, despre opere a căror valoare literară poate fi meritorie, dar care aparțin unor autori al căror „pact cu diavolul” a fost atât de păgubitor pentru obște. Vrînd-nevrînd și fie că ne place sau nu, ceea ce se așteaptă de la critica și istoria noastră literară acum este o operă de ecarisaj moral, chiar dacă știm foarte bine că singurul criteriu adevărat este cel estetic. Noi judecăm, așadar, mai degrabă oameni, conștiințe, comportamente decât opere. Și, cel puțin deocamdată, e corect să fie așa. Fără îndoială, va veni o vreme când criteriul moral va lăsa loc celui axiologic (în absolut, acest criteriu nici nu poate fi vreadată substituit), dar acum avem datoria de a ține seama, înainte de orice, de conduita morală și civică a scriitorului, de a sancționa actele lui reprobatoare și de a lăsa aprecierile estetice pentru o altă dată. Și cu cât acea altă dată va fi mai apropiată, cu atât va fi mai bine pentru toți. Ar fi primul semn și poate cel mai important, de revenire la normalitate, momentul în care vom putea privi unii în ochii altora, desprinși de patimi, idiosincrazii conjuncturale și fiind singurele fapte care vor conta vor fi tocmai acelea care justifică atributul de scriitor: cărțile. Până atunci, adevărul trebuie spus fără ocol, dar, în același timp, fără patimă și fără ură. Și mai ales nu trebuie uitat că, în asemenea împrejurări, momentele de circumspecție pot deveni reale momente de luciditate, iar de luciditate avem azi mai multă nevoie decât oricând. Istoria și istoria literară va așeza pe fiecare la locul ce i se cuvine.

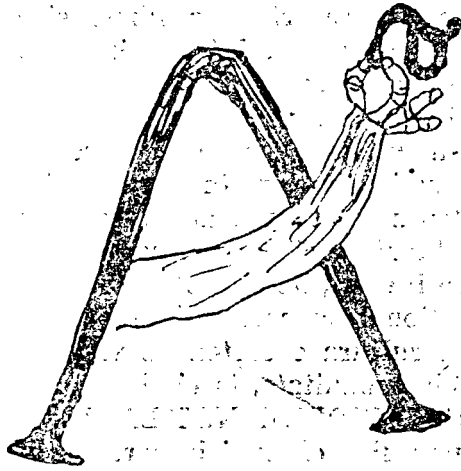
2. S-ar putea destul de ușor alcătui o listă de 30-40 de scriitori (cam 35% din numărul total al membrilor Uniunii Scriitorilor). Dar ea n-ar fi nici adevărată (pentru că s-ar putea ca nu toate numele respective să „răspundă” pe deplin criteriilor prestabilite) și nici dreaptă, deoarece cu siguranță ar omite o serie de scriitori valoroși și pe deplin onști.

Nu există, cred, criterii infailibile pentru a evalua ceea ce propuneți Dvs.; un criteriu corect ar fi un criteriu rigid, iar un criteriu rigid este inaplicabil. Pe de altă parte, cum am putea cuantifica vina, știut fiind că, înafara celor foarte tineri, cu greu se vor găsi scriitori care, într-o împrejurare sau alta să nu fi făcut o anumită „concesie”? Mult mai ușor ar fi de alcătuit o listă cu cei ce nu rezistă criteriului pe care l-am numit. Oricum, faptul că mulți intervievați evită

să răspundă tranșant la această întrebare nu trebuie considerat ca o dovadă de prudență, ci, cred eu, mai degrabă un semn că lucrurile sînt departe de a fi limpezi, că persistă în noi pe lângă o doză de lășitate și un anumit sentiment de vinovăție pe care nu prea îndrăznim să le mărturisim deschis.

De unde se vede că, înainte de orice, e nevoie ca înșiși „judecătorii” să se supună dreptei judecăți a...

Dar cine este, oare, în posesia „dreptei judecăți”?

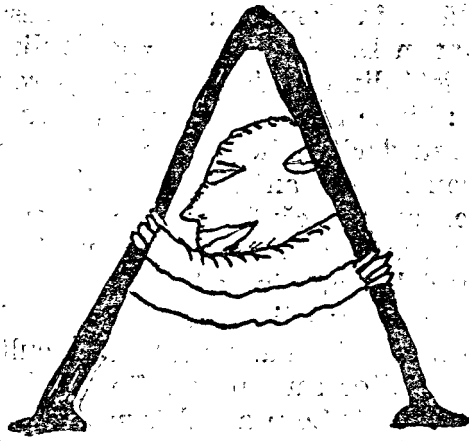

Florin BĂNESCU

1. Chiar credeți că s-a „declanșat un proces de reevaluare”? Sînt prea multe dovezi că, în primul rînd, nu s-a realizat, încă, un proces de... desprindere. Ca să nu mai vorbim că sînt unii ce dau semne de reînnoire (din motive, măcar, personale) tocmai în „trecutul” la care vă referiți. Dar s-ar putea ca Dumneavoastră (și nu numai) declanșînd această anchetă (sau altele similare) să puneți degetul pe rană (oricît ar fi aceasta de dureroasă). Putem bănuși că, pornind de la această chestiune a reevaluării, vom ajunge (abia după ce va fi realizată — fie și o schițare a acesteia) la doritul... „în primul rînd” proces de desprindere. Dar cine ar avea menirea, calitatea (statutul), timpul, răbdarea, interesul, și cite, Doamne!, altele? Alte calități, adică, ținînd, de data asta, nu neapărat de un statut — social, profesional, politic — conferit de „conjunctură”, ci de unul cîștigat prin ținuta în societatea de... dinainte, dar și în cea de acum, prin criteriile estetice și etice după care s-a autojudecat pe sine înainte de a-i judeca pe alții, atunci și acum, prin felul de a înțelege „politicul” pe vremea cînd sfera acestuia avea o singură culoare și, în consecință, adoptarea unei anume strategii — care putea fi de accepțiune oarbă și timpă, de supraviețuire prin tăcere, de împotrivire prin subtile manevre tactice, „mesaje” transmise în forme voalate, dar și ca expresii fățișe, din păcate, atât de rare și, în sfîrșit, prin felul de a trăi, astăzi, viața politică a țării. Cît privește prioritatea criteriilor de evaluare, prin chiar întrebare (formulare a ei) ați dat un posibil răspuns. Numai că se cade să începem cu... „alte criterii”, deși „criteriul combinat” e mai spitiitor (prin evidentă-i complexitate... axiologic-morală). Tot vorbind de criterii, după ce nădăjduisem că am scăpat, grație celui din decembrie '89, de dogme, riscăm să descoperim altele. În fond, opera literară e expresia talentului unui scriitor (care poate fi „măsurat” după criterii estetice) ce își trăiește viața după vrerea lui (dacă-i lăsat s-o facă) și după calitățile-i moștenite, altele cîștigate prin educație, unele prin cunoașterea nemijlocită, într-un anume mediu, ș.a.m.d. — care, toate, se vor reflecta, benefic sau păgubos, în opera ce o dă. (Oricum, judecarea vieții unui scriitor nu se poate face exceptîndu-i opera, ea fiindu-i, de fapt, viața; „petele” ies singure la iveală, întrebarea ar fi: cine le observă?). Spuneam, oarecum în glumă, că „alte criterii” ar fi mai nimerite. Asta fiindcă tot teoretizînd în jurul „ceștiunii” vom zăbovi întruna și nu vom mai realiza niciodată „reevaluarea”. Necesară deoarece nu s-a făcut, încă, o evaluare cinstită; acum nu mă refer la criterii, ci la metode. Ca să evaluați ceva trebuie să cunoașteți totul (sau, mă rog, atît cît se poate din el); ne-cunoscînd decît opera unor scriitori (din motive, în parte, arătate mai sus) rezul-

tate nu puteau fi decît nesatisfăcătoare. S-au marginalizat, de către cei care au făcut tentative de evaluare, scriitorii din provincie (nu și „provinciali”); s-au ignorat (e de înțeles pricina) scriitorii din diaspora românească, s-au supralicitat scrierile unora cu funcții în Uniunea Scriitorilor sau cu statut social ori politic privilegiat.

De aceea cred că toți cei, bineînțeles, chemați (și dotați) să facă o evaluare, trebuie să fie, înainte de orice, și oricînd, cinstiți. De moralitatea lor depinde și calitatea procesului la care vă referiți. Nu e cazul să completăm discuția cu excepțiile care întăresc regula — în confuzia (încă stăpînitore) de astăzi ar fi și primejdioasă; prin istoria artei, a literaturii, a culturii — te miri în ce timpuri, întîlnim destule personalități, unele geniale (prin operă) care au fost amurale (sau, mai rău, imorale, deși, trăind acum într-o epocă a paradoxurilor, s-ar putea ca unii să-i prefere pe cei... răi, declarați ca atare, decît pe cei fără nici un principiu moral) în viața obișnuită dar nu și genii ale... răului care au lăsat opere durabile și cotate la limita superioară după, poftim!, criterii... combinate. Iar cîntecul evaluatorilor se traduce prin profesionalism, mereu îmbogățit prin noi cunoașteri. Cît timp „provincia” va fi subordonată „capitalei”, cît timp literatura națională va fi timorată în fața „literaturilor mari” (din țările în care mereu căutăm „modele” economic-social-politice), cît timp Uniunea Scriitorilor nu va apăra interesele tuturor membrilor ei, re-devenind, iar, o „tribună” de „orientare” și toate celelalte, nu vom face nici o evaluare (am renunțat la „re”). Revistele, care ar trebui, de fapt, să poruncească la reevaluare, sau n-au timp, făcînd „politică”, sau își promovează simpatizantii culorii în care și-au vopsit flămura; or, nu tot „politică” ar fi evaluarea după criteriile pe care (totuși) dumneavoastră le-ați formulat? Asistăm, însă, la lupte partizane și mă îngrozesc la gîndul că unele partide vor vrea să-și aibă scriitorii lor... reprezentativi! Și mai rău e faptul că dacă „o anumită parte a presei” face eforturi (disperate) de a scoate la lumină adevăratele valori, o altă... parte face totul pentru reinstaurarea unor vechi principii, dar care sînt agreate de „noua” putere.

2. Mă siliți, așadar, să mă... confrunt cu nume (că azi dacă nu te confrunți cu oarecine, apoi musai negociezi oarece, și nu vreau să ajungem la așa ceva). Prefer să văd pus în scenă „teatrul” lui Ionescu, o bună parte din piesele lui Sorescu (chiar dacă...), de asemenea așa aștepta evoluția unor Vișniec, P.C. Chitic și mai aștept „reevaluarea” (nu făcută doar de domnul Valentin Silvestru) a teatrului produs de D.R. Popescu, Paul Everac (treabă pe care ar cam trebui s-o facă singuri) sau H. Lovinescu. În privința numelor de poeți e mai greu (pentru mine), va fi nevoie să aplic „criterii”... sentimentale (să le spunem), conforme sensibilității mele și, mai ales, cum, de altfel, la nici un gen, să nu dau „clasamentul” (probabil) așteptat. Deci (dintre, vai, plecații, prea mulți și prea devreme dintre noi): Nichita Stănescu, Daniel Turcea, Virgil Mazilescu. Dintre supraviețuitori (ceea ce la noi a ajuns un merit!): Ștefan Aug. Doinas, Mircea Ivănescu, Ion Mircea, Mircea Cărtărescu (Ion de... Mircea cred că se detașează prin finețea unei ironii ce se poate împleti cu o candoare a unui drac reabilitat la rangul ingeresc, iar... doar Mircea și Cărtărescu e găsitorul unei „formule” — magice — prin care poate supraviețui și poezia, nu numai... poezii), Adrian Popescu (inger... necăzut), mai cred (încă) în Ioan

Alexandru, I-aș ridica în rang pe Nicolae Prelipceanu, ca și pe Ana Blandiana, Doina Uricariu, Angela Marinescu (măcar că „o anumită parte a presei...”), și încă ar mai fi destule „nume” (chiar foarte mari), întrebîndu-mă, apoi, cîți cunosc valoarea sonetelor unui Viorel Ghiorghiță și gîndindu-mă, iar, că doar amintindu-i pe Florin Iaru, Dan Laurentiu, Mihai Ursachi sau pe Șerban. Foartă ori Emil Brumar, Al. Mușina și (atît de zgîrcitul în privința publicării) Eugen Suciu, comit atîtea nedreptăți...

Despre prozatori mai bine nu m-ați fi întrebant (hm!), oricum, în proza contemporană și-au făcut loc (și) „jurnalul”, „documentul”, „eseul”, încît... Merg pe Buzura (cu toate funcțiile-i noi), țin la Breban, Uricaru, Agopian (cu toate deosebirile dintre ei, căci... le apreciez și pe acestea), îmi plac Bălăiță și Sin (și ce-i dacă au ajuns directori de edituri?), Bedros Horasangian, Mircea Nedelciu — după o ultimă ispravă editorială sînt nevoit să le fac „mutația” (de la eseistică și critică) Adrianei Babeți și lui Mircea Mihăieș? După cum vedeți, recur, întruna, la „alte criterii”. Și: M. H. Simionescu, Groșan, Goma (nici un... criteriu în forta, deci, alăturare), ehei, dar tinerii?, un V. Marineasa, D. Vighi sau O. Pecican, și, revenind (prin jocul memoriei): Stelian Tănase, Gabriela Adameșteanu, Gh. Crăciun, Depășind hotarele prozei: N. Steinhardt, pe cele (și) ale țării: E. Cioran, Mircea Eliade. Redînd drepturile unor dispăruți ca N. Velea, Sorin Titel și neclintind statuia doar a morometianului... da, re-descoperindu-l pe Tepe-neag și nădăjduind în destinul parizian al unui Pora, avînd încredere în Mihai Giugaru, Ion Iovan, V. Andru și recunoscînd, totuși, virtuțile lui Fănuș Neagu, voi recunoaște, și aici, că nu pot închide citarea decît acuzînd lipsa de spațiu. Critici? Să se aleagă ei, dar nu fără N. Manolescu, Mircea Iorgulescu, Cornel Ungureanu, R. G. Teposu, Ioan Buduca, Grigurcu, Cistelean, R. C. Cristea, cum și, pentru „ideile literare”, pe A. Marino și nu pentru cele politice pe Eugen Simion. Îmi mărturisesc și credința în judecata de valoare a lui Gabriel Dimisianu, cea a lui Laurențiu Ulici și, regret, dar nu mă mai interesează ce spune Valeriu Cristea. Din pricina „criteriului combinat (axiologic-moral)” și ca să închei după un criteriu... bănățean, în afara timișorenilor citați, trebuie să-i trec aici, neapărat, pe Livius Clocărlie, pe prozatorul George Șerban și pe Vasile Popovici, folosînd, de fapt (cum și pentru alții din Orașul cu pricina) un criteriu european!

Dumitru CHIOARU

1. Păstrez credința că oricare ar fi mesajul (politic, social, moral, cultural etc.) al obiectului de artă, doar valoarea estetică asigură atingerea scopului său etico-estetic. Între emițător și receptor se formează un spațiu al dialogului, unde cei doi se recunosc unul într-altul. Delectarea estetică devine sinonimă cu purificarea morală. Din unghiul receptării, opera trebuie (re)considerată pe criterii etico-estetice. Pentru că mă însoțește/mă desparte de altul. Nu înafară, ci înăuntrul meu, ca receptor, se împlinește etic esteticul. De îndată ce se estompează obiectul în raza subiectului receptor, cei doi factori se disociază. Trebuie ca subiectul să rămînă în negativ, pentru ca amprenta obiectului interiorizat să-i redea în unitatea lor originară. Criticul/interpretul e chemat să dezvolpeze această amprentă lăsată de obiectul artistic în adîncul conștiinței sale.

2. Mă tem că supăr prea multă lume. Dar e vorba de gust. În arca mea n-aș lua decît unul/doi „monștri” din fiecare gen: Mircea Ivănescu (poezie), Nicolae Breban (proză), Nicolae Manolescu (critică), Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu (eseu)... (dramaturgie). Mai mulți tineri colegi: Mircea Cărtărescu și Ion Mușșan, Mariana Marin și Marta Petreu (poezie), Ioan Groșan și Mircea Nedelciu (proză), Dan C. Mihăilescu și Al. Cistelean (critică), Ioan Buduca (eseu), Matei Vișniec (dramaturgie). Și cărțile invelitate în pielea ale unor clasici, mereu contemporani: Eminescu, Bacovia, Nichita Stănescu (poezie), Camil Petrescu (proză), Caragiale (dramaturgie), Mircea Eliade (eseu), Eugen Lovinescu (critică). Și nu în ultimul rînd... pe mine însumi.

În vreme ce o iarnă prematură se instalează hordă în caloriferele noastre, temperatura patriotică urcă năvalnic în întreaga țară. Primul ministru tocmai ne anunță că trăim pe banii altora (situație care, oricât l-ar irita pe dumnealui, rămâne rivnită de tot românul); iar prezidentul, estimp, se trezește de două ori din dulcea-i somnolență: odată pentru a da drumul unei noi vorbe menită celebrității („paraziții de la oraș”) și a doua oară pentru a-și etala din nou spiritul de mic intrigant, încercând să-i tragă lui Petre Roman FSN-ul de sub picioare. Cotroceni sînt, un loc binecuvîntat, un loc ferit de rușine. Într-o atmosferă jovială, acolo se joacă iresponsabil și bruma de credit, care ne-a mai rămas. Geniul politic românesc se măsoară în mica intrigărie. Orice lovitură reușită de dl. Iliescu costă miliarde. Unele de dolari, altele numai de lei. Tocmai cînd avem impresia că am făcut un pas înainte, Cotroceni dau șah reformei, împingîndu-ne pe toți înapoi. Unde înapoi, nici nu mai contează. Totul e ca șansele echipei Iliescu-Măgureanu să nu scadă. Viitorul nostru e ipotecat de acest joc, în care orice carte e permisă. Țara trebuie să se emancipeze de comunism doar în ritmul în care poate face acest lucru și președintele ei.

IDEAL ȘI CONJUNCTURĂ

Și cum acesta se mișcă tare încet, jucăm cu toții bătuta pe loc. Dacă nu cumva chiar dansul acela leninist cu „un pas înainte, doi pași înapoi”. Și pentru că reforma nu-l mai interesează decît pe dl. Stoiljan, nația s-a pus, cu mic, cu mare, pe declarat patriotism.

Se poartă azi, la noi, patriotismul agramat și visceral. Cu cît mai din rărunchi, cu atît mai lipsit de gramatică, cu cît mai incoerent, cu atît mai zberlat. E un patriotism de ton înalt: urlete, țipete, chiuituri. E un patriotism pateticoidal, învățat direct din celebrul discurs al lui Cațavencu. Gîndul la „fărășoară” inflamează pînă la lacrimi. E un patriotism din toți bojocii. Scena noastră politică e un concurs de patriotism. Toate partidele și partidulele vor să ia premiul întîii în acest festival. Toate vor să aibă exclusivitatea acestei demagogii. Patriotismul a devenit un ciolan oratoric pe care se bate toată lumea. „Noi sîntem cei mai” sau „noi sîntem singurii” sînt lozincile cele mai inocente și mai lipsite de vehemență în acest cor de zberlete. Ce contează că dintotdeauna patriotismul de tarabă a fost șansa incompetenței? Cine nu se pricepe la nimic poate fi liniștit maestru al patriotismului. Parlamentarii dubioși, pe care orice comisie medicală i-ar atesta de clienți de nădejde ai spitalelor noastre neuro-psihice, se isterizează vorbind despre demnitatea națională. Aceasta e o temă ce ar trebui protejată prin lege și preservată doar cîtorva, după un consult serios. Pentru că cel ce vorbește despre ea trebuie s-o și reprezinte. Ba chiar s-o intruchipeze. Iar cînd despre ea vorbește, abitur, nu-i vorbă, senatorul Dumitrașcu et comp., demnitatea națională devine ceva jenant, dacă nu de-a dreptul rușinos. Cei mai perfiți și mai înflăcărați dușmani ai noștri nu o pot compromite atît de iremediabil cum o fac acești aleși ai națiunii. Cel mai eficace mod de a o terfeli e isterizarea ei, îngălărea într-un discurs pe care gramatica nu-l amenință cu nici o regulă. Praful și pulbera se alege de orice demnitate cînd apărătorii ei sînt niște pezevenghi patentați, fie ei ziaristi, fie politicieni. Cu complexații care urlă ca din gură de șarpe nu vom construi nici o demnitate. Vom reuși doar să ne fie rușine de ea și de noi. Această performanță aproape că am atins-o. Patriotismul nostru rage, nu construiește.

Temeiuri pentru patriotism sînt, însă, cu duimul. Dar acestea cer altceva decît vorbe goale și umflate. Patriotii noștri nu caută temeuri, ei caută pretexte. Ultimul pretext a fost principatul lui Katona-băcsi. Azi orice ungar care vrea să-și rezolve anonimatul și să sară direct în celebritate n-are decît să-și declare ogradă autonomă. Toată țara va începe să fiarbă și valuri de vorbe indignate îl vor înălța pînă în pagina întîii a ziarelor. Orice țînțar maghiar devine armăsar și, în acest climat de complexații și interese, orice iresponsabil poate ajunge dintr-un foc erou al maghiarimii. E de-ajuns să flecărească ceva despre autonomie și o groază de români care au învățat istoria țării doar pînă la 1918 vor intra în sperieți. Orice ungar cu fumuri și nostalgii imperiale, în loc să treacă drept ceea ce e — un caraghios, amenință integritatea țării. Dacă un oarecare Katona se visează principe al secuilor, parlamentul țării ia foc. (Un om mai priceput la istorie decît parlamentarii noștri, și chiar și la politică — Nicolae Iorga — a zis în 1940 despre această autonomie: „Secuii sînt greu de cap. Dați-le autonomia în două județe, cu condiția să se întretină singuri și peste doi ani vor veni să se roage să vă întoarceți la ce a fost.”) Atîta zarvă patriotică pentru o vorbă care ar fi meritat mai degrabă un consult medical decît atenție politică denotă doar complexe. Dacă, firește, n-ar fi la mijloc voturile. Iar acestea nu se mai pot lua cu promisiuni economice, cu speranțe în nivelul de trai. Singurul mod de a le lua, în Transilvania, e de a declara provincia în pericol. Din cînd în cînd un ungar trebuie pus să vorbească despre autonomie. Străduințele pastorului Tökés și vajnica sa ambiguitate nu mai sînt de-ajuns. Pe acest foc trebuie mereu lemne. Că le trimite Budapesta, că le pune Bucureștiul, tot una-i. Pe Dunăre e doar mai multă apă, dar nu mai multă minte decît pe Dimbovița. Și astfel patriotismul românesc devine nu numai înflăcărat, dar și original: noi ne batem amarnic pentru ceea ce avem și aducem doar vorba, cînd și cînd, despre ceea ce ne-au luat alții. Facem acum din nou unirea Transilvaniei cu România, spre a nu avea coșmarul Basarabiei.

Atîta potențial patriotic, cît arde în presa și parlamentul nostru, dacă n-ar fi simplă fanfaronadă și vînațoare de voturi, s-ar putea investi într-o problemă care chiar pretinde, și încă ardent, patriotism: Basarabia și celelalte teritorii românești aflate încă sub ocupație, fie clară, fie ambiguă. (Iar între aceste teritorii se găsește și Cadrilaterul, cel ieșit cu totul din memoria politicienilor noștri.) Ei bine, cu ce mentalitate ne slujim noi idealul național? Ce facem pentru el? Din

cînd în cînd are loc cîte-o adunare jalnică, la care abia se stringe o mînă de oameni. Ba chiar mai mult, printre transilvăneni, o organizație culturală ce-și strigă patriotismul din toți plămîni a reușit să strecoare o rușinoasă îndoaială: dacă noi cerem Basarabia, ungurii cer Ardealul. Așa încît, oameni săritori, ardelenii sînt gata să trimită în Basarabia orice — cărți, bani, ajutoare — dar Basarabia să stea liniștită unde e. Nu există un sentiment popular imperativ aici. Nici nu se poate pune problema unor eventuale sacrificii pentru Basarabia; tot ce se face este doar spre liniștirea conștiinței. Politicienii îngaimă tot felul de argumente, care miros de departe a scuze rușinoase. „Fiecare pas trebuie cîntărit cu grijă”, ne avertizează prezidentul, declarîndu-i iresponsabili pe unioniști. Nu-i cere nimeni dlui Iliescu să trimită un corp de armată în Basarabia, dar nici să contrarieze prin jocuri ambigui sentimentul popular nu-i se poate tolera. Basarabia nu-i o problemă facultativă, ea e obligatorie și urgentă. Există, în istoria noastră modernă, pagini de o rușine desăvîrșită, cînd idealul național a fost suspendat, așteptîndu-se conjuncturi favorabile. Anul 1940, cu cedări în lanț, fără un singur foc de armă: Basarabia și Bucovina de nord întii, Ca-

drilaterul și Ardealul de nord apoi. A fost anul în care guvernării noastre și-au bătut joc de toți morții primului război și ai celor de dinainte. Idealul național cere, însă, jertfe. El e cu atît mai ardent, cu cît e hrănit cu mai mult sînge. Dacă în spațiul lui încăp tranzacții, amînări, suspendări, el nu mai are nici o valoare. Mentalitatea conjuncturală a anului 1940 e cea care dominează și azi la noi. Dacă atunci s-ar fi vărsat sînge la hotare, azi n-am sta la țîrguială. Acele hotare ar fi fost sfîșiate. Să stai în cumpănă între gazul rusesc și pămînturile țării înseamnă să-ți bați joc nu numai de cei ce-au murit pentru ele, de idealul național ca atare, dar și de istoria viitoare a acestei țări. Instăpînirea unei mentalități tranzacționale cînd e vorba de idealul național nu e semn de înțelepciune politică sau de abilitate, cum vor să ne convingă politicienii noștri. A coperi idealul unei națiuni e înfinit mai grav decît a nu-l putea realiza. Iar să-ți închipi că gazul rusesc va veni, totuși, pentru că ești cuminte, e semn de stupefiantă naivitate. Dar politicienii, ca politicienii. Sentimentul popular contează în această problemă. Dacă jos ar exista nu o lînceză simpatie și un fad sentimentalism pentru Basarabia, ci o opțiune ardentă pentru pămîntul ei — al nostru! —, dl. Iliescu nu ne-ar mai putea arunca praf în ochi cu „amestecul în treburile interne ale unui stat independent”. Ce nu fac politicienii, poate face poporul și organizațiile care-l reprezintă. Dar și aici miopia e compactă și idealul unirii e un simplu bovarism. N-am auzit, de pildă, ca Uniunea scriitorilor să-i primească în sinul ei pe toți scriitorii basarabeni, creînd, eventual, o asociație cu statutul pe care-l doresc aceștia. N-am auzit ca Ministerul Învățămîntului să propună un schimb de cadre — să trimită în Basarabia profesori și învățători, și să aducă, fie și pe o perioadă limitată, cadre de acolo aici. Același lucru pentru ziaristi, ingineri etc. De ce în redacțiile noastre, ca să mă întorc la scriitori, n-ar putea fi integrați, pe un an, pe doi, scriitorii din Basarabia? Sigur că de majoritatea e nevoie acolo, dar unirea nu e numai treaba politicienilor. Scriitorimea ar putea da un exemplu. Dacă politicienii nu înțeleg că idealul se realizează și se întretine cu jertfe, și că acesta e coloana vertebrală a unei națiuni, măcar noi, cei de jos, să nu ne dezamăgim în propriii noștri ochi. Să nu răspundem disperării de dincolo de Prut cu două cărți și trei ziare. Idealul național cade și în sarcina noastră. Dacă și noi îl țîrguim, îl amînăm pentru vremuri mai bune, cînd sondele noastre vor da mai mult gaz, putem s-o lăsăm baltă. Un ideal nu răsare și apune. El te somează tot timpul. Nu există nimic mai exigent, dar nici mai important, în viața unei națiuni. Dacă în capul prezidentului e greu să intre așa ceva, nu e neapărată nevoie să ne consolăm cu asta. Vina o vom împărți. Și nu există una mai mare decît să scoți idealul unui popor la vînzare. Asta înseamnă a-l lipsi de el. Mircea Druc nu trebuie să fie ultimul unionist. Tact politic și viziune politică înseamnă să menții idealul național aprins. Cine se lasă pe mîna vremurilor și a conjuncturii e un simplu tranzacționist. Idealul național nu e, însă, niciodată conjunctural. El e sau nu. Cine-l amînă, nu-l are.

AL. CISTELECAN

Florența ALBU

Noapte petrecăreață

Tirziu oraș nocturn —
pe străzi întunecate risul țipătului!
Sordidul are zeci de voci de chipuri
amor bătăi beție
oraș tirziu prin fundături.

Să pleci — să pleci de tot
s-azvirli orașului
legitimații chei poeme
umbră-mpușcată
un afiș pe zid
amprente — tiparul negativ
tu urmăritul
și urmăritorii
— le scapi
intri în zid — ziditul
în umbra — umbrei...

Tirziu — și noaptea mai petrece încă
țipîndu-și fericirea ieftină
amor beții bătăi
și uși închise
în zornăit de chei.

Simbăta morților

Hei, cine umblă în ceață
cine poartă acolo
felinare
feste de pepene
luminărele iluminînd
ochii rinjetul gurii?

Cine mă duce înainte
îndărăt
în copilărie
în pîntecul mamei
unde nu-i întristare
și nici suspin?

Aniversare

Am cearcăne — am o față de clown
boită cu vinăt
rid în oglindă
acelui alt ego
de dincol' de dincolo

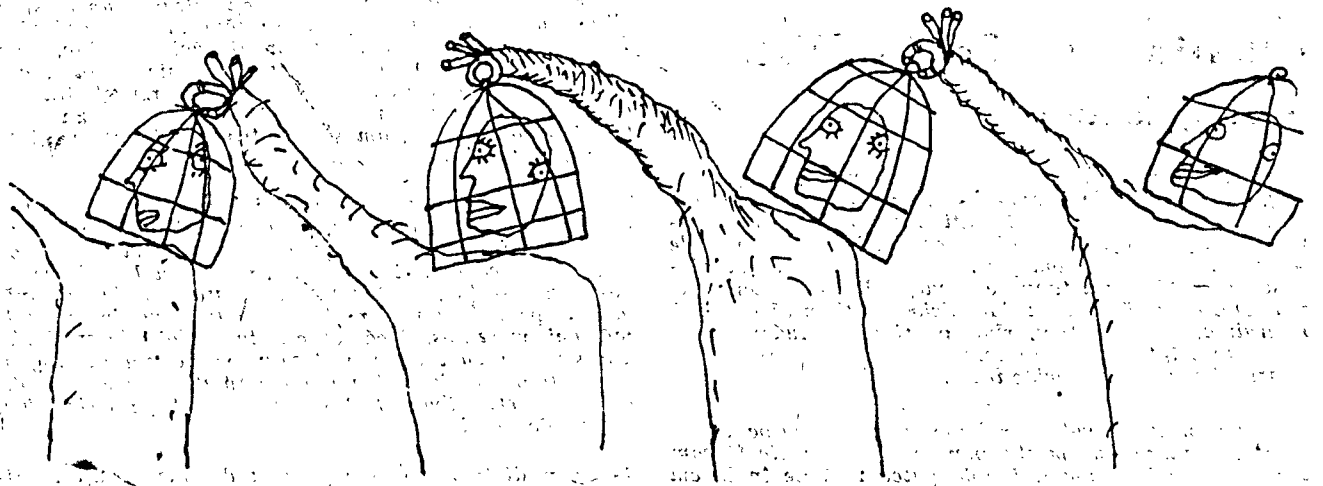
fac eschibiții pe sirma întinsă
între mine și mine
—am să cad
am să mor în oglindă!

Disc uzat

Pustietate — seară rea și tristă —
un cînt de disc uzat
cînd acul cade în șleaul șantuit
de-același of de inimă albastră

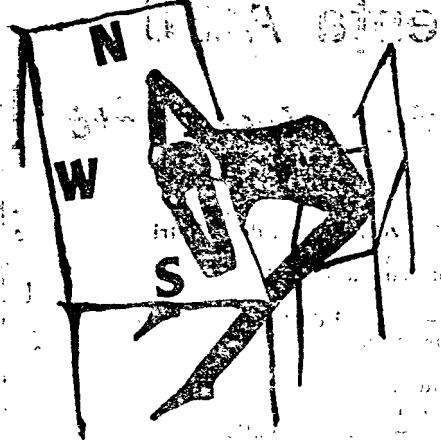
sau cînd începe iar gilceava
mea cu mine
într-un vacarm istoric de gilcevi
cînd huo și urale
fac iar haos.

Singurătatea mea de seară
cînd lumea tace-n cenușiu
și numai fumurile-nseamnă gura
unde se face focul mic
și economic
și-aceeași e măsura zicerii
de rău de bine — de nimic...

P o l i t i c G A M E

PUNCTE DE REPER

existența lui Dumnezeu. Ei bine, ambi-anța în care m-am trezit, discuțiile care aveau loc în cercuri diferite, pe teme fe-lurite, atmosfera de înaltă spiritualitate, de domnea, ca și duhul de comuniune ce emana din mărturiile celor prezenți mi-au suscitad admirația, fără să fiu zdruncinat în scepticismul meu. Aveau loc și prele-geri cu discuții la care participau mai toți cei prezenți, în majoritate studenți și studențe, nespuse de doctri în proble-me de teologie, fără să fie propriu-zis teologi. Eu, chinez printre ei. Au vorbit pe teme diferite și într-un stil nespuse de captatoriu. Mircea Vulcănescu, un avocat Tiți Ionescu (fratele unei mari actrițe de care mă amoresesem fără s-o cunosc, pe nume Marieta Rareș, văzînd-o jucînd ală-turi de Toni Bulandra în Heidelbergul de altădată) și un invitat al Asociației, preo-tul protestant Pierre Maury (nu știu dacă scriu corect numele), cu o elocință și ue-le argumente care mi-au dat de gîndit.

Profesorul Dimitrie Gusti i-a incredin-țat la Facultatea de Filosofie, catedra de etică, cumînd toate aceste atribuții în chip exemplar. Totodată, făcea parte din-tre conducătorii mișcării culturale Crite-riion, alături de Petre Comarnescu, Mir-cea Eliade, Mihail Sebastian, Constantin Noica, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Ion Cantacuzino etc. Era nelipsit de la sim-pozioanele Criterionului.

Mircea Vulcănescu a participat la toate campaniile monografice organizate de pro-fesorul de sociologie D. Gusti.

De asemenea, a desfășurat o uriașă ac-tivitate publicistică. În revista Vatra (232), Cicerone Poghiră a dat în vileag doar o Bibliografie selectivă, după o listă de lucrări pusă la dispoziție de doamna Sanda Vulcănescu. Citez doar cîteva: Di-mensiunea românească a existenței, apă-rută în Revista de filosofie, publicație pe care a redactat-o împreună cu Constan-tin Noica în timpul războiului (1943);

gațiile inteligenței, al necesității unor: va-lori absolute recunoscute ca umăr înac-esibile. Numai că-n vreme ce la Cioran acest scepticism are o bază livrescă și o factură filosofică vitalistă și irațională, la Eugen Ionescu el este resortul unor reacții de amărăciune cu prilejul constă-tării neputinței de a rosti o judecată cri-tică universal valabilă.

Virgil Ierunca, în articolul la care ne-am referit mai sus, se întreabă: „Cine este acest om?” și ne revăla un document mult vorbitor. Citez: „Într-o scrisoare adresată lui Vivi Vulcănescu, scrisoare publicată în revista Ethos (1973), E. M. Cioran ne ajută să-l situăm; am incre-dere în autorul lui Précis de décomposi-tion (Manual de descompunere). Cioran, care nu este tandru nici față de sfinți, nici față de Dumnezeu, bănuindu-l de manevre disimulate, scrie: «Cu cît mă gîndesc mai mult mi se pare că era, și el, o excepție vertiginosă, că trebuie să fi eludat de asemenea printr-un fel de miracol blestemul nostru comun. Poate părea o nesimțire să afirm, față de un spirit cu adevărat universal, că nu a gus-tat din trecutul blestemat. Asta trebuie să fie totuși adevărat, căci știința sa pro-digioasă era dublată de o puritate căreia niciodată nu i-am găsit asemănarea. Pă-cățul original, evident în noi toți, nu era vizibil în el, în el atît de voinic și în care, miraculos paradox, se adăpoea evadatul, dintr-o licoană (...). Nu vreau să fac din tatăl vostru un sfinț, dar asta era el într-un fel».

Și pentru că Cioran vorbește despre sfințenie în pofida ideilor lui negativiste, se cade să punem în lumină deschiderea

Schiță de portret fizic și spiritual al lui Mircea Vulcănescu

Era în vara anului 1929 cînd am trecut bacalaureatul la limită cu nota 6 și am fost răsplătit de părinți cu banii necesari unei excursii în munții Bucegi. Am pornit de la Sinaia împreună cu un coleg de școală mai vîrstnic și, încet, încet, ne-am îndreptat în ex-taz, prin Vîrfurile cu Dor, spre Ialomicioara. Pe atunci, potecile n-aveau indicatoare, nici drumuri nu erau ca astăzi pentru mașini. Ne ghidam după datele unui îndreptar al lui Mihai Haret: Prin munții Bucegi, în care se preciza că excursia pînă la schit ar fi trebuit să dureze cel puțin trei ore. Ambițioși, ne-am propus să batem recordul: să ajungem la țel în două ore. N-a fost chip și totuși în două ore și jumătate am ajuns, biruitori, la destinație, faloși nevoie mare de performanță. Ne-am bălăcit, ne-am ospătat și ne-am odihnit, nu fără a ne antrena în-tr-o discuție patetică despre Dumnezeu, Absolut, sensul vieții și ce am dori să facem în viață. Am rămas crucit cînd am descoperit în colegul meu de drum un fanatic credincios, eu mărturisindu-mi îndoielele, sceptic nevoie mare, dar dor-nic de a găsi un punct de sprijin absolut în haosul acestei lumi. Colegul meu de drum se ambiționa cu maldăr de argu-mente să mă convingă că Dumnezeu exis-tă. Degeaba. Ripostele mele le conside-ram de nezdruncinat. Tot discutînd în febră ne-am întors la Sinaia, unde ur-ma să ne despărțim, colegul meu urmînd să meargă la reuniunea anuală a Asece-reului (Asociația studenților creștini or-todoxi), organizată de Mircea Vulcănescu, Sandu Tudor (amîndoi morți după două decenii la Aiud) și Paul Sterian (care a mai supraviețuit un timp). Partenerul meu de excursie mi-a propus să merg cu el și degeaba îi spuneam că trebuie să mă-ntorc la București, că n-am nici bani pentru așa ceva, el nu s-a lăsat pînă nu m-a luat cu el, zicînd că n-am nevoie de bani pentru așa ceva. M-am lăsat dus cum ar spune franțuzul „à con-tre-cœur”. Îmi spuneam: ce caut eu în-tr-o lume mie complet străină în preo-cupări, axat cum eram în scepticismul meu de neclintit, mai ales în ce privește

Congresul acesta „asecerist” a durat două zile. Fusesem pîrit de prietenul care mă adusesse acolo că sînt un necredincios și m-am trezit că sînt luat, cu asalt și cu multă bunăvoință de cei prezenți. Am fost prezentat și teologului francez, care a încercat în fel și chip să mă dădăcescă și să-mi spulbere scepticismul, exprimin-du-și regretul că trebuie să plece, din-du-mi adresa lui și rugîndu-mă neapărat să-i scriu.

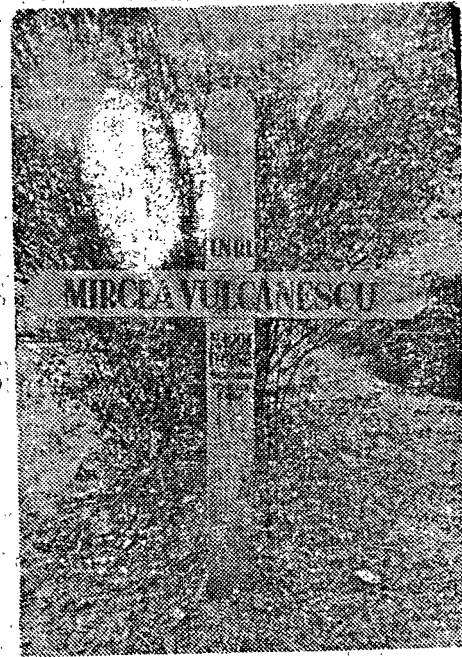
Mircea Vulcănescu, la rîndu-l, m-a rugat să nu-l ocolesc la București și să par-ticip la reuniunile Asecereului, care aveau loc săptămînal la o școală din spatele Academiei Române. N-a trecut mult după aceea și pot spune că m-am lecut de necredință, reluînd obiceiul din bătrîni de a spune la culcare „Tatăl nostru” și de a mă spovedi măcar o dată pe an unui preot.

În amintirea acestor întîlniri folositoare sufletului voi încerca să schitez un portret al lui Mircea Vulcănescu. Era înalt, bine clădit și frumos, cu chipul parcă adumbrat de gînduri. După cîteva ani omul se îngrășase fără a deveni di-form. Cumplitele încercări prin care a trecut spre sfîrșitul vieții l-au subțiat pînă a-l face de nerecunoscut fiziceste, preludiînd parcă tragicul lui sfîrșit. Regimul de ucigătoare pușcărie a răpus un munte de om. Mircea Vulcănescu era de o rară probitate sufletească și intelectua-lă, fără nici un compromis de ordin mo-ral (n-am întîlnit în această privință un om de o egală perfecțiune), căutător cîns-tit de adevăr, lipsit de vanitate și trufie, cu frica lui Dumnezeu. Și totuși în toate cele lumeste „chevalier sans peur et sans reproche”. Grijuliu de a fi drept față de oricine, iubindu-și semenii, sobru, fără a fi distant, cu spirit de nemijlocită dăruire, vorbea ore întregi, uluitor de documen-tat și inspirat. A făcut la Paris studii de filosofie, de economie și finanțe, amînîndu-și susținerea tezelor de doctorat dîn-tr-o excesivă probitate, revenind în țară unde a fost numit la Oficiul de studii al Ministerului de Finanțe. Curînd după aceea a devenit director general al vîmlor.

Logos și Eros în metafizica creștină, în Floarea de foc, 1932; Filosofia lui Freud, în Familia, 1933; Max Scheler, în Ar-hiva pentru știință și reformă socială, 1929; Thomisme et augustinisme dans la philosophie chrétienne. Conférence au Centre interconfessionnel de P.F.A.C.R. de Paris, 1927; Gînduri pentru pomenirea pictorului Sabin Pop, în Gîndirea, 1928. Nu mă pot împiedica să citez și cîteva titluri din Buletinul Asecereului: Aspirația la creștinism și înțelesul ei actual, 1924; Libertă et autorité dans la vie spirituelle, 1928; Revizuirea de conștiință, 1928.

Tot în revista Vatra (232), Virgil Ierunca publică un articol intitulat Părintele risipitor, dînd unele precizări mult vorbitoare despre contribuția lui M. Vulcănescu în calitate de membru al Comisiei de premierie a tinerilor scriitori de pe lîngă Fundațiile Regale, la începutul de-ceniului patru. E vorba de premieria primelor cărți ale lui Eugen Ionescu și Emil Cioran. Aceștia erau priviți cu rezerve de Șerban Cioculescu și alți membri ai comisiei. Intervenția lui M. Vulcănescu, cu lux de argumente, a fost totuși hotărîtoare pentru premieria lui Eugen Ionescu (Nu) și lui Emil Cioran (Pe cul-mile disperării).

Iată cîteva din argumentele demon-stratei lui M. Vulcănescu în favoarea celor doi tineri scriitori care urmau să ajungă, unul membru al Academiei Fran-ceze, iar al doilea, unul din marii scri-to-ri de astăzi, despre care Jean-François Revel a scris, în revista Express din 16 noiembrie, 1979, că „este cu siguranță cel mai mare prozator francez de astăzi”: „... poziția spirituală a lui Eugen Iones-cu, așa cum se desprinde din 'falsul' ite-nerar, este înrudită cu aceea a lui Emil Cioran din manuscrisul prezentat juri-ului sub titlul Pe culmile disperării”. Ace-lăși scepticism radical în care trebuie să răsune probabil ceva din condițiile de formație ale actualei generații de sub 35 de ani, devrem ce-l regăsim sub diverse forme, la toți protagoniștii ei, scepticism făcut din constatarea lucidă a relativită-ții valorilor, dar în același timp din sen-timentul tragic, pesimist dincolo de ne-

spre jertfă și sfințenie pe care a dove-dit-o cu spirit de dăruire Mircea Vulcă-nescu, lăsînd cuvînt de moarte celor ce i-au supraviețuit rugămîntea de a nu-l răzbuna.

Extrag doar cîteva rînduri dintr-o con-ferință profetică ținută de Mircea Vulcă-nescu la 20 februarie 1934: „... În clipa în care vremea va veni, în care Neamul ne va cere, cred neclintit că generația noastră va fi o generație mare. // Se poate să fie și aci o simplă veleitate izvorită

(Continuare în pag. 14)

ARSAVIR ACTERIAN

Judith MÉSZÁROS

Jurnal de campanie

— Fragmente —

Dimineața, cînd sună goarna, mă scol cu oase boțite de frig, mă privesc în fereastră, mă piaptăn: nimic nou, același chip și azi. Să-ți incalți bocancii, să-ți legi ari-pile — țija subțire, metalică pătrunzîndu-ți sub piele se facează strîns de omoplat. Nu am timp să mă gin-desc la tine, nu am timp să gîndesc. E poate lucrul cel mai bun aici: că el nu-ți dau niciodată timp să gîndești. Înștruirea, marsul. Apoi, rînd pe rînd, ne luăm zborul din stupul întunecat: sub unghii sub inimi vom strînge și azi mierea care ne ucide încet.

Treceam printr-o pădure nebuună, brațe și pulpe înșin-gerate, gramazuri despicate, piepturi deschise. Ne făceam loc cu toporul cu pumnul abia puteam să ne învingem dezgustul și mila dar noi trebuia, trebuia să ajungem. Nici nu mai puteam respira. Apoi brusc paștea verde. Ne-am frecat de ierburi pînă cînd iarba a prins să se-nroșească sub noi. La marginea mării ne-mbăiam medîtînd asupra nemuririi.

Astăzi e duminică. Stau întins în pat, nici nu mișc. Plă-mîinii mei, argintii i-am pus la uscat la capul patului. Nici fereastra nu mișcă. Nici aerul nici gîndul. Stau culcat, mă privesc. Trupul meu transparent, o gelatină ușoară sub care linii crispate vineții aleargă unele spre altele căutîndu-se respingîndu-se căutîndu-se respingîndu-se înduioșătoarea și trista lor stîngăcie. Insulițe, mici cheaguri, zgîrieturi rozalii. Atît de comic e totul, am început dintr-odată să rid. Rid. Dantele verzi-măștiinoase risul se revarsă din mine prin cusături. Ah! am să-ți tai și ție o panglică, am să-ți-o trimit prin poștă, să te distrezi și tu un pic.

Toată seara am stat în tocul ușii, smîrnă, fără să mișc. Pînă mi s-au tocit privirile, pînă m-am îngustat și m-am alungit, pînă m-am înnegrit și m-am înnemnat. Eu pe tine te pîndeam, n-ai venit. Hei, nu te du la culcare — mi-au zis — hei, dacă tot ești tu așa o riglă grozavă, lasă-ne pe noi să tragem două-trei linii cu tine în pal-mă, hei, meszaros, dacă tot ești tu o riglă de treabă si așa serioasă cum te știm, lasă-ne și pe noi să tragem cîteva linii esențiale. Așa m-au umplut ei pe ambele la-turi cu cretă albastră. Apoi m-au uitat pe podea. Tu, bineînțeles, n-ai venit.

Treceam dintr-o încăpere în alta deschizînd uși inchi-zînd deschizînd închizînd. Lungi culoare întortocheate grele de umbră clanțe canaturii praguri înalte. Și pre-tutîndeni acei oameni îndolțiți, vădane subștiri aplecîndu-se în fața geamlîcului afumat, să-și ridice rația de hrană, bătrîni năpădiți de bărbi țepoase, largi pâlării, ghemuri, pe lîngă zidul zdrelit — ochii înșuși și oal-beni, pumnii galbeni zbirciți. Ei, soldat, tîtine-tu a fost

jidă? Siluete negre în jurul focului, chiar aici, în mij-locul odăii cu tavanul înalt, parchetul rănit bandajat cu ziare, ferestrele știrbe rîzînd. Hei, soldat, ascultă acest kadiș cu noi. Nu e timp, alte și alte uși deschid. Ce, e aiă, domnule, „kadiș”? Deschide pleacă deschide deschide

Cămașa ta unduioasă în brațele mele! Dansam. Cine cînta tangoul acela stîngaci? Piaptănul lucind în buza-narul din spate, berea șirotînd pe bărbii! Seara te-am găsit singur în dormitorul imens, înclintit în cearceafuri jilave. Trupul albastru, inert — floare poroasă. Te-am tîrit într-un colț, nicăieri o cazma, o lopată. Cu unghia am zgîriat podeaua, cimentul; cu unghia mea solzoasă. Un strat fin deja te-acoperea. Deocamdată e bine așa, ziceau băieții, e bine. Vîno la dans! Un strat fin peste tine, un strat. Eu n-am plîns niciodată. Dansam strîngîndu-ți cu duioșie cămașa.

Tramvaietele rotîndu-se în curbura ferestrei, lumina topînd manechine de ceară, culorile scurse — ca un pește cețos plămîntul meu se zbate fără aer. Cu lanțuri prinsă de bara metalică incheietura mea devine foșnitoare, trupul meu stratificat, răsoabil — carte străveche fîntu-ită-n tramvai, pentru uzul călătorilor! Cîteva cuvinte, mult praf, oboseală! Aș cobori la prima, dar nu pot. Tîntuit, tîntuit. Fii înștit, eu aș muri pentru tine ori-cînd — pentru puțin, multumesc, o nimică toată. Ori-cînd. Dacă morții vii ar putea vîredată că să moară. Pentru puțin, puțin. Monedă goală, uzată, lunecînd din ochii tăi direct în casa de bani a alimentării din colț — mașinărie hulpavă, Auzi? Auzi cum sună? Gol gol gol gol

momentele narațiunii

— approche synchronique diachronique contrastive con-textuelle intertextuelle et ainsi de suite —

1. Introduction

o ușă se trăneste râmii pe loc socotești zilele trecute și rămase lucrurile poartă în ele un trecut din care nu faci parte cauți un motiv să te mai trezești cum ar fi putut să fie indecenta sinucidere duminicală repetabilă poveste ce-ai primit în schimb cuvinte aruncate la-nîmplare cum dai cu piciorul în pietre pe stradă pe-nîmneric plîngi îți vin în minte sintagme inteligente carbonizate în zori evenimentele care-ți-au marcat destinul o carte un bărbat

2. Intrigue

„ai dreptate dar nu ai dreptul” peste afirmațiile tale capitale mai trece un an

3. Déroulement de l'action

revii de pe un coridor de spital înveți te apropii de adevărul acela scrisit printre dinți te dezveți în labirint cineva strigă prin geamul izolat acustic se văd doar gingiile gîtul tapetat în negru

4. Point culminant

poezia aceea pe care n-ai mai găsit-o niciodată cea mai bună desigur așa ai crezut mereu. Textul pe care încă nu l-ai scris dar mai sperii cu încrederea timpă a cinelui alungat care se întoarce nu-ți lipsește puterea de a nega evidența

5. Epilogue

(au lieu de conclusion)

rîndurile acestea sînt simptomul unei anomalii genetice n-ai nici o grijă te tratează ei entuziasm retezat prin cafenelele burgului psihiatru și-a luat cîmpii ce mai hărăbăbură sârmanul în acest discurs e nevoie de un alt fel de poezie pe măsură irepetabilului inevitabilului insuportabilului prezent în care ne bălăcim ca-ntr-o apă stătută balsam pentru reumatisme cerebrale deci scriu: minelto Felibon bucurești berlin schimbînd datele exterioare putei schimba produsul final

ALUNGATI MONOTONIA CITIND POET PRIVATIZAT

strada

în copaci cresc benzii de magnetofon înclinate polițistul îți bate la geam spre seară salvarea frîncează în fața casei bărbatului în halate albe sînt plini de singe la televizor se transmit marșuri militare încerci să scrii ceva, cartea de nisip îți aduci aminte

sala expoziției luminoasă răcoroasă dintr-un casetofon ritmuri latino-americane apoi strada tumultul ești imbrincit încotro s-o apuci privești cu atenție porți ochelari de soare să nu te recunoască să le strigi „sînt mai bun decît voi scriu și poezii” și ce dacă se întonecă să nu te-ntorci acasă să faci ordine apoi spitalul la reanimare nu se vede cerul doar o curte interioară un zid mucegăit adormi vine să-ți facă injecția nici azi nu te va vizita nimeni nu vor să-ți spună cît va mai dura pășești la-nîmplare mai tirziu intri într-o cafenea goală e vară ceașca nu are zat o fi semn rău te trezești la de sudoare apoi banchetul de absolvire șampanie te închipui în Roma Antică îi împarți pe toți în victime și călăi femei cu spatele gol mirese și duhori n-a ciocnit nimeni cu tine te felicită cineva ce-i cu asta știi prea bine unde o să ajungi mansarda ta cu geamuri prăfuite din nou vara în oraș spirtiera pentru cafea cărțile pe care n-ai apucat să le duci la anticariat balansoarul pick-up-ul stricat străzile sînt pline de hingheri ieri îți-au luat ciinele n-ai avut bani să plătești taxa cu cine să mai vorbești acum te plimbi prin parc alături, rîul o murdar plin de gunoale un tip a căzut cu mașina polițistii l-au cerut actele cînd l-au scos a plătit amendă n-ai putut să faci nimic pentru el cineva îți întinde o mină o apuci și o stringi tare de tot se aude un tipăt și mina te lovește. cazii nu te mai oprești

strada ostilă învînturic colțuros telefonul bolnav de frică Janis Joplin „Cry, baby” „Summertime” și ofițerul de la miezul nopții pe cînd ne lustruam cizmele de cuvinte frumpe „tu trebuie să rămii pînă la capăt, Alejandra Vidal Olmos să ieși profesoară de franceză” apoi totul trece în tropot de cai

biblioteca circului

versurile tale jucate la zaruri încă o zi răgaz șase-șase deci poți să le rupi ai pierdut și de data asta era ultima șansă de-acum înainte tot ce vei spune

va fi publicat în presa centrală asta înseamnă cam o carte pe zi tăcerile somnului și se vor scădea din timpul pe care-l mai ai de trăit trei sute șazece și cinci de cărți pe an sau o cruce de lemn vîlul negru citești cu voce tare ziare enciclopedii etichete reclame inscripții prea repede însă în câteva zile nu-ți va mai rămîne nimic o lei de la capăt obosești nu ai încotro să faci nu poți cum vine asta o viață întreagă ai învățat despre nimic acum tăcerea se ascunde de tine într-un ultim poem

vara

orașul acvariu cu apa de mult neschimbată înfățișarea străzilor înaintezi prin plumb topit bisturiu în amiază ceasul din turn e așa cum l-ai lăsat aseară broască țestoasă ce nu mai găsește sudul oamenii nu te mai recunosc devii încet-încet o ficțiune oare ce credeai despre tine cînd aveai zece ani cum îți imaginal atunci ceea ce avea să urmeze nu se vede capătul tunelului de foc o cădere nesfîrșită sau poate moartea îți închipui frunze ruginii și fulgi de zăpadă dar nu acum nu e vreme pentru cuvîntul-cuvînt cineva scrie cu degete de ger pe oglindă ascuns în lucruri inventează sinonime

Poeme de

LETIȚIA

I L E A

pentru da pentru nu citește dintr-o carte cuvintele acestea:

„Mărturisesc; Am scris totul. / În beții, lupanare. Sînt Mațe-Fripte / Privește la comedie, plîng. / Curat murdar. Căldură mare /”

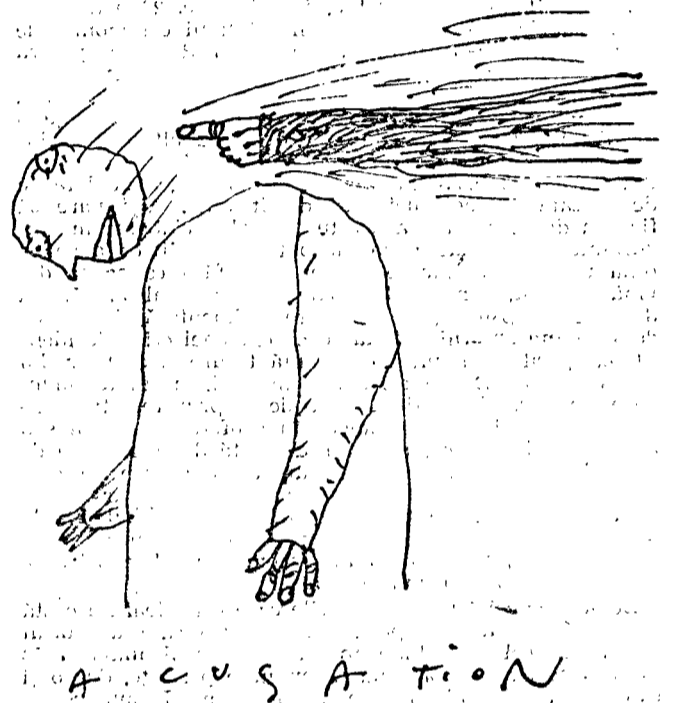
lupul din balcon

lui Livius

Undeva plouă. Noaptea nu aro de astă dată nimic amenințator, te învăluie în plasa ei de pișă, estompînd, anulînd tot ce se află dincolo de geamul tău dublu. Cele două ochiuri de sticlă neliniștesc ziua prin transparența lor, nu ascund nimic din ceea ce este îndărătul lor, nu te protejează, nu le imaginezi ca pe o barieră, ferestrele nu despart nimic, pe tine nu te despart de rest, ele sînt, și ar trebui să fie și pentru tine, în același timp închidere și deschidere, limită și nelimitare, în lumina zorilor sau a amiezii perspectiva, existența ei, au ceva alienant, ca de altfel toate obiectele care te înconjoară, pentru că te-ai irosit alci nepermis de mult, obișnuindu-te, acceptînd, deși asta nu ți-a reușit niciodată prea mult, nu ți-a reușit deloc, și realizezi asta de-abia acum, cînd Lupul se află în Balconul tău, el vine și pleacă, tu ai vrea să nu plece niciodată, și în același timp știi că este un Lup și că trebuie să rămînă așa, pentru amîndoi, el nu ar putea să locuiască în balconul tău, și dacă asta s-ar întimpla v-ai pierde amîndoi, ați dispărea tot mai mult, hipnotizați de lumina lunii, și în urmă ar rămîne doar strigătul, urletul comun și cel al fiecearuia în parte, pînă în clipa aceea, iar înainte nu ar fi nimic, doar plutirea, rătăcirea numai a voastră. Nu știi dacă există o Constelație a Lupului, dar voi ați inventat-o, și ar rămîne în tratatele de astronomie ca o altă Atlantidă, avînd drept singuri locuitori doi Lupi, căci ești și tu Lup, chiar dacă ți-a fost teamă s-o recunoști pînă acum, în clipa asta însă Lupul stă în balconul tău, și tu știi că el se află acolo ca să te păzească,

de ceilalți și de tine, silueta lui gri, profilindu-se pe cerul plumbuit de noapte și de smogul din zona industrială, e liniștitoare, e bine să ți se spună că poți, că ai dreptul să fii și tu un Lup, nu numai în stepă, ci și în „marile aglomerații urbane”, tu știi acum că trebuie să fii un Lup, pentru tine, pentru Lupul din balcon, pentru ca Atlantida aceea astrală, numai a voastră, să nu se prăbușească, pentru ca Atlantida aceea astrală, numai a voastră, să nu se piardă în spațiu, nu ar fi o scufundare, ci nesfîrșită înălțare, de acolo, din cosmos, dar și din balconul tău, dacă mai este ceva „al tău”, lumea își pierde definitiv contururile, străzile, oamenii nu mai au nimic colțuros, care te-ar putea răni, pentru că Lupul este în Balcon, și chiar dacă știi că peste o clipă el își va continua cursa în noapte, ce mult e că și-a oprit privirea asupra ta, acum te privește prin geam, camera e iluminată electric, și tu știi că lumina îți accentuează oboseala, oboseala ta de totdeauna, îți închipui cum te privește, cum te vede Lupul, și ai o tresărire de repulsie, al vrea să fii foarte frumoasă, să poți alunga oboseala lui cu curățenia ta, te-ai convins acum că Lupul este al tău, și știi că dacă va mai pleca vreodată să bîntuie prin noapte se va întoarce mereu la tine, privind orașul în învălului cu o nesfîrșită blîndețe, nu te mai sperie nimic, acum cînd Lupul stă în balconul tău, geamurile sînt pentru tine ceea ce ar trebui să fie, închidere și deschidere, acum poți să privești fără teamă înainte, și așa va fi mereu, știi că apropierea zorilor, vestită de zgomotul lăzilor de lapte trîntite pe caldarim, nu va fi niciodată înfricoșătoare, o vei aștepta de acum înainte ca să poți distinge cît mai clar griul drag din privirea Lupului.

februarie 1989, Cluj

cascada

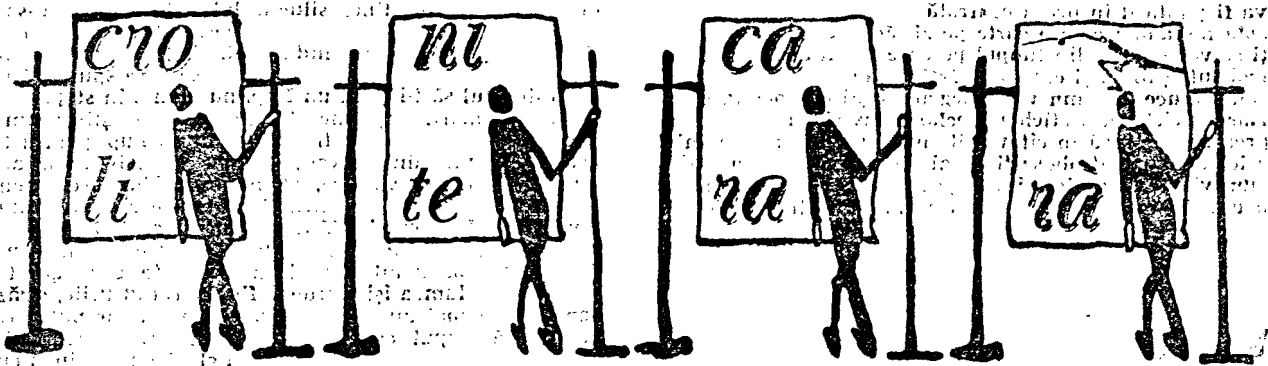
încă o zi 35 de grade la umbră viciul nerăbdării azi vreau ba mai poți prăbușirea o răcoroasă în spuma cascadei e bine ascunzîndu-te acolo poți să nu-i vezi monștri cu brațe de ger cădere bruscă înghetată teroarea cu care-mi ascult cărămizii de gheață blind lunecînd bisturiul de foc soarele demolîndu-mă artistic estetica uritului pe pielea mea peștii rămași pe fundul mărilor secate înalță o odă zeului de foc ființa mea sfîrșie topindu-se în nisipul fierbinte e prima zi e ultima zi nimic nu e doar aceste incremenite secvențe de timp

călăul

cînd sînt foarte supărat pe mine imaginez condițiile obiective toată inadvertența lor la cîrtea unui rege din Evul de Mijloc avînd funcția de călău

adversitatea ușor amuzată contrariat eșafodul asistența unei atari situații degenează furie rece pătimașă apoi ceea ce acuză ceea ce apără îmi astupă supapele de siguranță cu promptitudine adorm cu siguranță știu mă trezesc nu sînt supărat pe mine n-aș putea fi niciodată nîcînd nîcînde supărat pe mine pe lume n-aș putea fi călău

apoi sînt iarăși foarte supărat

ÎNTRU DOUĂ LUMI

Emil Cioran elaborează **Indreptarul pățimăș** între 1940 și 1941 în capitala Franței. Textul embrionar are 117 pagini, multiple ștersături, corecturi sau adăugiri, și poartă pe pagina de gardă și un alt titlu — **Breviar pățimăș** —, la care autorul avea să renunțe. Prima versiune trebuie să fi fost terminată în 1941, căci în abest an autorul revine asupra textului, transcriindu-l și modificându-l parțial prin interpolări. Aceasta este versiunea pe care o editează în premieră absolută „Humanitas”, punind în circuit public ultimul text scris în românește de către Cioran. De altfel, scoțarea la lumină a acestui jurnal indirect reprezintă mai mult decât o simplă restituire, fiindcă ea merge împotriva unei voințe inițiale a lui Cioran, care, aplicându-se din nou asupra însemnărilor în 1963, sancționează definitiv textul și-l exilează într-un sertar, menționând chiar pe manuscris: „Ilisibil, instilabil, impubliabil. 20 oct. 1963.”

Cronologic, sîntem deci în miezul unui ceremonial de despărțire, Cioran rupînd definitiv cu România pentru a-și așeza o nouă identitate culturală și, bineînțeles, o nouă limbă. Este firesc, deci, să fie radical, incomod, să-și asume accente pe care nici Schimbarea la față a României nu și le îngăduise; să reducă, altfel spus, incandescența unei „pasiunii pentru România” (citată este din Schimbarea...) la răceala incomodă, calculată și dezabuzată a unei lucidități demitizante. Aici pare să fie cea dintîi rațiune a acestui monolog elaborat în singurătate, nedestinat de la început publicării: de a vedea pînă unde poate merge sinceritatea, fără ca ea să devină dezgust, pînă unde poate avansa analiza, fără a deborda în psihologie facilă, resentimentară. Este evident că **Indreptarul pățimăș** e cartea unei crize de identitate, specifică în ultimă instanță tuturor exilaților din această lume. Dar o carte a demnității și ținutei launtrice, în care despărțirea se trăiește prin resorturi exclusiv spirituale și nu alunecă în profetism visceral sau într-o anecdotică megalomană, derivată din suficiență de sine și superioritate iluzorie, arogantă. Cioran se desparte, deaceia fără a privi în urmă (ceșt care ar fi fost al deficienței, denunțat ca atare în **Schimbarea la față...**), dar o face fără să umilească. Multimea de cazuri contrare, unele de dată recentă, ne demonstrează că ne aflăm în fața unui gest atipic.

Două sînt, cel puțin, resorturile care coagulează această tranziție. Sub acest aspect, am impresia că **Indreptarul** se citește cel mai bine în prelungirea **Schimbării la față...**, pe care o continuă în anumite privințe, dar o și sancționează în substanța ei de adîncime. Primul resort vizează trecerea de la colectivism la individualitate. Mesianismul din **Schimbarea...** („Se pare că există în om o căutare a suferinței colective”) este abandonat aici pentru un alt tip de aventură, enunțat și el în cartea la care ne raportăm: „Totul, în trecutul românesc, s-a făcut anonim. În zadar încerci să descoperi o realitate vie după acel nimeni, care ne ascunde pe toți. Am fost anonimi în anonim. Așa sînt toate stările preculturale, așa este orice sub-istorie. **Cultura este un triumf al individualității.** Ființa individuală își are caracterul specific și o direcție proprie, separendu-se de colectivitate. Lumi individuale, a căror armonie derivă dintr-o participare la sport.” (toate subl. apartin autorului).

Să luăm, la rînd în acest sens, miturile enunțate în **Schimbarea la față a României**: toate sînt mituri ale colectivismului energetic, definitoriu, participativ. Cartea se naște dintr-o stare de spirit, dominantă în epocă, și se datorează mai puțin unui solitar capabil de a-și întoarce ochii de la ceea ce spune lumea. Miza cărții nu este atît individuală, cît participare, la un ritual, colectiv; nu o despărțire, cît o adevăzire.

Destinul ei, audiența extatică de care s-a bucurat au confirmat din plin această miză: în loc să respingă, cum și-a propus, violentînd neparticiparea și îndemnînd la acțiune, ea a fost receptată ca un balsam, ca o justificare, citită fără prea mult simț critic, tot așa cum, se pare, este receptată și azi de marele public. Te poți instala în Cioran, justificîndu-ți prin el inertiile și ne-trebnicia. Dînd neîmplinirii tale un suport fatal, metafizic. El este un opiu, dar și un balsam toropitor, o perdea aromitoare de tîmîie. Numai că el te invită să i te opui, să ai puterea de a te defini prin opoziție. Graba cu care i-a fost mitizată cartea, deturnînd-o de la sensurile ei inițiale, a fost, poate, și unul din motivele pentru care autorul a plecat din această parte a lumii. Există o melancolie, a gloriei, înteleasă ca neputință. Toate marile spirite ale interbelicului, românesc, au trăit-o.

Nu-i vorba că Cioran a fost cel dintîi care a stimulat această deformare; căci oare nu el este autorul următoarelor rînduri, asupra cărora trebuie neapărat să te oprești înainte de a trece mai departe: „Miturile unei națiuni sînt adevărurile ei vitale. Acestea pot să nu corespundă adevărului; faptul n-are nici o importanță. Simprema sinceritate a unei națiuni față de sine însăși se manifestă în refuzul autocriticii, în vitalizarea prin propriile ei eforturi.” Această este, de altfel, punctul în care se despart două drumuri: cel al lui Cioran de o parte, și cel al lui Noica, de alta. Nu este singura diferență, deosebirea fiind mult mai adîncă decât am putea-o înțelege la o privire fugară, fiindcă ea ține de ceea ce se cheamă arhetip cultural. Cioran merge spre români,

unde colectivismul e mai pregnant, denunțînd „viața pierdută în rațiune” a grecilor; dimpotrivă, Noica pornește mereu din elini, unde individul e mai puternic decât grupul și ideea individualizează mai accentuat decât o face voința română, refugiu în acțiune sau în simboluri.

Nu, întimplător, paginile „antivalaha” din **Indreptar pățimăș** sînt cele mai pregnante. „La poalele Carpaților mersul lumii trece pe lîngă om și Soarele se-neacă în balegar și în vulgaritate.” „Așa, te întorci spre Balcanul putred, în care, din nimicaie — „huma fumegă cu oamenii... Natura acolo înflorește pe cadavre; primăverile surid pe deznădejdi... Din priveștea Balcanilor, universul e o mahala, prin care colindă țate venerene și țigani asasini.” Cumplită cuvintel Lipsite de orice inhibiție, pe care nu le poate rosti decât cine e departe. Deslin, valah, citat de neenumărate ori, reluat integral în unele reviste, e un text incendiar, care nu oblojește răni, nu cicatrizează, ci provoacă, lovește, hărțuiește: „Tu îți cunoști semenii de Valahie și rinjetul lor mîeros de hoți de cai trecuți prin saloane. Înfrîngeri de o mie de ani au născut lichele înfumurate de o istețime stearpă, iar în țărânel vîlguț de dureri fără suflu — un vîz al lumii alcătuit din glod și țuică — și cruci strimbe de lemn ce veghează morți fără mîndrie. În țințirimele de țară desprinzi simboluri pentru țara însăși, căci în nici o parte a lumii atîtea bălării n-au acoperit amintirea celor ce au fost cu o atît de generoasă demonstrație a uitării. Să nu fi lăsat Roma nici o picătură în singele aceluia neam? Să nu fi moștenit el, cu cele cîteva cuvinte ale ei, și urme de orgoliu, de înălțare, de putere? Să nu fim demni măcar de sclavii ei? Trecerea noastră prin lume nu poate trezi îngăduința nici scursurilor romane.”

Aceasta este moștenirea mentală de care se delimitează net Emil Cioran („Strămoși ce v-ați-gemut anii în fluier, în mine nu mai sînteți”), luînd calea exilului și abordînd o nouă limbă. Noica va rămîne, constrîind în interiorul neamului său. La nici unul din exilații români, desprinderea nu a fost atît de radicală, însă modul în care se împlineste ea la Cioran surprinde pînă la un punct, și-ntîrîgă. Te-ai aștepta la un spectacol al voinței, în descendența distincției pe care Cioran o face — în **Schimbarea la față...** — între gotic și ortodoxie, preamărîndu-l pe cel dintîi și diminuinđ-o pe cea din urmă. Nimic însă din-toate acestea în **Indreptar pățimăș**, unde suferința e doar un mijloc și creștinismul e sancționat pentru abrevierea pîrnilor plenitudinare ale ființei și pentru necrofilie: „Creștinismul e o reacțiune împotriva soarelui, iar sub forma catolică un atac paragrafic contra lui. Nu-i rostul echivoc al oricărei religii să aperse omul de sursele vieții?” „Religia îi oprește [pe om — n.n.] de la menirea lui firească: să vadă. De la creștinism înceace ochii nu mai vîd.” Evoluția lui Cioran este, pe această coordonată, de la „colectivismul mesianic” din **Schimbarea...** la un integralism senzorial, extatic și impersonal, apropiat mai degrabă Orientului decât Occidentului în care tocmai se mutase: „A trăi: a te specializa în eroare. A rîde de adevărurile sigure ale sfîrșirii, a nu lua-n seamă absolutul, a transforma moartea în glumă și-n întîmplare nesfîrșitul. Nu poți respira decât în afundăturile iluziei. Simplu fapt este a fi coplesitor de grav, față de care Dumnezeu e o biată-jurătate.”

Cel ce vorbește în aceste rînduri — arhetipal, cartea poate fi interpretată și ca o replică la psalmii patetici ai lui Russo — e estelul și nu gînditorul. Scopul său e „nirvanizarea estetică a lumii” a atinge supremul în „supremie aparentă. A fi nimic și tot în spuma imediatului. Și a te înălța la marginile eului, în nemijlocit și în fugă.” „Eul e o operă de artă ce se hrănește din suferința la a cărei potolire țîntește religia. Dar noblețea omului e una singură: estetă al propriei individualități.” Este evident că Noica, repliat în suris, va depăși acest „complex, ancorînd în ontologic.” O va face și Eliade, în sens invers, înspre construcție și taxinomie, păstrîndu-și o nostalgie pentru anarhie în paginile de proză, singurele, de altfel, scrise în românește. **Indreptar pățimăș** invită, astfel, și la stabilirea unei tipologii comportamentale, existențiale a interbelicului românesc, pîrîndu-mi-se în acest context că evoluția lui Emil Cioran, adîncirea sa în notorietate sînt direct proporționale cu o îndepărtare de sinele său propriu, înconfundabil.

Pînă ce se va găsi cineva care să întreprindă o asemenea tipologie (lucrează la ea, din cîte știm, Dan C. Mihăilescu...), să numim sursa de predilecție a „construirii” lui Cioran: e Nietzsche. Parafrazîndu-l, am putea spune, fără să fim o clipă ireverențioși, că Cioran este ceea ce se cere a fi depășit...

STEFAN BORBELY

PRE-CRITICA FERICIRII

Monologul polifonic (Dacia, 1991, ediție îngrijită de Virgil Bulat) suferă, din start, de handicapul apariției după **Jurnalul fericirii**. Cel mai poate spune cititorului o culegere de recenzii — cum, în bună măsură este **Monologul** —, o dată ce s-a împărțit din istoria unei experiențe a rezistenței spirituale la oroarea

totalitară? În cele mai bune pagini ale sale, **Monologul** ... nu face decât să repete, adeseori în formulări aproape identice, „teze” din **Jurnal...**, crîmpeie din etica superioară detaliată acolo: „Curajul rămîne calitatea de frunte a omului și condiția păstrării independenței sale” (p. 201); „Absurd este a vor ca oamenii să făurească raiul pe pămînt (...) Dar li se poate solicita ființelor gînditoare; să ia bine aminte și să facă tot posibilul ca viața să nu se transforme în iad” (p. 205); „Fericirea poate fiînța simultanicelor mai grele condiții de viață” (p. 59) etc., etc. În **Jurnal...**, asemenea aserțiuni se aflau sub jurisdicția existențialului. Dincoace, într-o recenzie despre — să zicem — o carte a Irenei Talaban sau a Eugeniei Tudor Anton, nu mai au nici pe departe aceeași relevanță și aceeași stringență în ordinea omenescului. În plus, aici e evidentă lucrătura insidioasă a autocenzurii; textele sînt în mod expres, destinate publicării în vechiul regim”, adică „pregătite” să treacă peste „stacheta” cenzurii — e drept; în acest caz, solicitată de autor la o altitudine, necompromițătoare. Un exemplu, între altele: „Nobil și nepartînitor este, și modul cum se vorbește. (p. 92 și urm.), despre sîrșitalitatea perioadei interbelice; pe care, între 1948 și 1964 [s. m., V. L.], diriguitorii culturii noastre au împoșcat-o cu veninul stupidității și noroiul ingrătitudinii” (p. 53). **Jurnalul...** s-a sustras acestei „cosmetice” preventive și desfiguratoare. Fără el, N. Steinhardt ar fi rămas și **Monologul** polifonic întărește această convingere, și secund. El însuși o spune — și nu-l putem suspecta de fățărnicie — în termeni mult mai duri: un „sărman diletant” (p. 351). În planul al doilea, în umbra cuiușa sau a ceva — a unei cărți de cele mai multe ori — mereu „prin alții spre sine”. Cel mai bine exprimă această condiție asimilată a secundarității postură de Cititor. Regimul predilect al cărților lui N. Steinhardt este livrescul. Înainte de orice altceva, monahul de la Rohja a fost un Cititor: nesățios, fără criterii, devorînd, în devălmașie, tot ce-i cădea sub lîcchi. Într-o pornire de multe ori suspect de „democratică”. Din literatura universală îi plăcea să adaste asupra secuzurilor: Dickens, Jules Verne, Scott Fitzgerald, etc. Nu ezita să cerceteze manuscrisele unor tineri aflați înaintea debutului (Iban Pintea, Alexa Gavril Băle...). Chiar și la Bible, parea a se opri mai cu trageră de inimă la pagini și întîmplări umile, ocolite îndeobște de exegeți. Ce semnifică toate acestea dacă, nu „inocența” Cititorului împătimit, suspicios față de orice strategie a lecturii; a se vedea statornicia polemică, și nu numai aici, cu structuralismul, față de lectură în general, față de orice nuanță formalist-scientistă ce ar începe să se infiltreze în relația cu Cartea. O relație, ai zice, nu atît estetică, cît morală: de admirație, ba chiar, în sensul bun, de „complicitate” (p. 274); o „comunio” „emoțional-simpatetică” (p. 297) însuflețită de „un patetism” „cvasi-liric, cvasi-duhovnicesc” (p. 294), o împărțășenie, o Cînă mistică.

Intr-un fel, recenziile lui N. Steinhardt ar putea fi asimilate unei critici literare de tip simpatetic. Dar, prin excepție, modul său de a citi e unul pre-critic, pre-estetic, exercitat pe un teren unde încă nu operează judecata de valoare (aceasta neînsemnînd că i se ignoră, pur și simplu, existența); un teren al disponibilității reciproce, al ascultării înțelegătoare nestinjenite, al spovedaniei. Criteriile și exigențele estetice, nu au, aici, o semnificație decisivă, strictă; frumosul însuși devine altceva, mai vast: „entitatea libertății” (p. 163) — lucru pe care — crede N. Steinhardt — îl poți afla de la Shakespeare, dar și de la „Anta Raluță Buzinschi”. Confuzie a eticului cu esteticul? Mai degrabă nu. Autorul **Monologului** nu e un naiv de dinaintea disocierii și autotomozării valorilor. Știe, dar, în același timp, că să înțeleagă, uită. Ca un duhovnic, primește, fără discriminare, pe oricine, orice carte, orice autor, și pe cei mai umili și neînșemați. Și, ca la spovedanie, importă nu validitatea estetică a cărții, ci adevărul ei și iertarea.

Scoase din acest sistem referențial, raportate la capoa-nele curente ale criticii literare, recenziile lui N. Steinhardt sînt tot ce poate fi mai desuet, de o inocență (nu numai metodologică) dezarmantă. Ele își asumă cu seninătate inadecvarea. Stilul este, aici, o „opțiune psihomorală”, o „legitimare”, un buletin de analiză care dezvăluie modul de „angajare” de plasare în existență: „cum vezi lucrurile, de ce parte ești, ce declari, cine ești de fapt” (p. 169). În acest fel, este ignorat faptul elementar că opera și stilul — oricît de consistentă ar fi „opțiunea psihomorală” — nu au, ca atare, relevanță ontică în afara esteticului. Dar **Monologul** se străduiește pe ipoteza nemărturisită că adevărul unei cărți se divulgă mai lesne, gînd această nu a ajuns încă la scaunul de judecată al valorii estetice, adăstînd în zona de suveranitate a unei judecări la prima vedere mai laxă, interesată de general-uman. Cîntă umanitate, cit omeneș, cuprinde cartea — aceasta înterează. Și e vorba nu de umanitatea declarativă, hiperbolică, ci de aceea elementară, bazală, de comportamentele ce trec de obicei neobservate datorită tocmai firescului lor, semnificative prin rețența lor. Căci — lasă să se înteleagă N. Steinhardt — întocmai ca la înfricoșătoarea Judecată de Apoi, nu gesturile mari, exaltate și teatrale, rămîn și salvează, ci bunăvoința „uzuală”, binefacerile străine de demagogie și profit, netrîcîte pe nici un stat de plată mîndan. În domeniul acesta al prealabilului, n-ai a veni cu tehnici structuralist-textualiste, n-ai a opera cu semnale, coduri și cuantificări. Aici are trecere nu răceala suspiciunii scientiste, ci căldura naivă, copilărească a înțelegerii. Înainte de-a fi (sau nu) validă (estetic) opera este (sau nu) semnificativă (uman).

Vrînd-nevrînd, raportarea **Monologului** polifonic la **Jurnalul fericirii** este inevitabilă. De altfel, și celelalte cărți ale lui N. Steinhardt trebuie reconsiderate, acum din perspectiva relativizantă a **Jurnalului**; ele aparînd acum ca scrieri minore, în care existențialul se supune întregului unei ordini și rațiuni mediate, exterioare, livrest. (E drept că și în **Jurnal...** livrescul e adesea stîmător, sufocînd percepția vie). **Monologul** ... e condamnat să fie „victima” unei lecturi pradeterminate de **Jurnal...**, ceea ce face ca decalajul dintre „orizontul de așteptare” și „oferta” concretă să fie resimțit cu pronunțată insatisfacție. „Inocența” recenziilor nu mai înlînește „inocența” cititorului, ci reținerea și neîncrederea sa: față de tipul de „critică” practică care omite esteticul și supralicitează teze semnificative față de selecția — arbitrară în bună măsură — a cărților. Sînt chestiuni ce nu pot fi expediate cu ușurință numai pentru că reputația autorului e cea pe care o știm.

În ciuda insatisfacției pomenite, de pe urma Mono-
gului, polifonic rămânem totuși cu cel puțin două cîștigiuri
certe. Întîi: cu o clarificare a raportului dintre existen-
țial și livresc, decisiv pentru întreaga operă a lui N.
Steinhardt și răspunzător, prin diferita dispunere a ac-
centului, atît de statutul secund, minor al cărților „de
recenzii”, cît și de acela excepțional al cărții detenției.
În al doilea rînd: convinși de-acum că nu există fericire
în absența relației iubitoare cu cărțile, resimțim acut
nevoia de-a reciti Jurnalul fericirii.

VIRGIL LEON

SOLEMNITATEA RITUALĂ

Furcile caudine este unul dintre foarte puținele
volume, apărute după 22 decembrie 1989, ale
cărui poezii au fost, rînd pe rînd, respinse integral de
cenzură. Horia Bădescu nu face alte precizări, în afara
datării fiecărui poem (între 1966—1989). Am cunoscut,
însă, aceste poeme, pe fiecare aproape, la vremea în
care au fost scrise, iar faptul că poetul nu vrea acum
să ostenteze îl onorează. De fapt ele aparțin unui uni-
vers constituit deja, atîta doar că acum viziunea depresi-
vă se radicalizează, după cum frecvența unor motive
(a „lațului” de pildă) circumscrie mai riguros și poten-
țează imaginile spaimei, existențiale, precum aceea a
strangulării sau a devorării. Avem de-a face, așadar,
cu o carte consubstanțială liricii știute a autorului, dar
și cu una de sine stătătoare și care reprezintă un fel
de antologie a vîrștelor lirice, cu o „temă” unică. În
fond, aici se regăsește, aproape pură, obsesia metafizi-
că lui Horia Bădescu. Diferite sînt, de la o vîrstă la
alta, nivelele stilistice, cu unele inflexiuni blagiene din
anii '70, pînă la discursul complet personalizat din de-
cenul nouă, orientat în două direcții distincte: pe de
o parte, versul liber, într-o lirică reflexivă, cvasi-gno-
mică, iar pe de alta, versul baroc-expresionist al for-
melor fixe, sonetul și ronsetul. Evident, nu se află aici
neapărat cele mai bune poezii ale autorului, deși unele
rămîn: antologice, dar s-ar putea spune că sînt, ca sen-
sibilitate, cele mai deprimante. Acesta este și unul din-
tre motivele pentru care au fost respinse de cenzură.
Însă cred că nu cel mai important. Căci pe primul pa-
lier al receptării șochează, în foarte multe poezii, sar-
casmul pamfletar violent, vizînd o lume în dezagregare.
Iată un sonet scris în 1978, a cărui vehemență emines-
ciană era, fără îndoială, indezirabilă atunci. Circumstan-
țializarea e valabilă, însă, doar pînă la un punct. Tema,
în esență romantică, reliefează o antinomie valabilă
oricînd, aceea dintre spiritul solitar, ingenuu și mora-
vurile depravate. Însă istoria actuală se oferă ca un
nefericit context: „Încep s-aud trăzînd împărăția: / bi-
cislăni, hoți, lichele, trădători; / rămîne biciul aștat
de sfiori / și în urechea lumii vorbăria. / Și șobolanii
care să socoată / cît loc urcat sub punte a rămas / și
liota de nespălată / gloată / înfulecînd / flămînd la paras-
tas / și desucheații prea setoși să urle / tot ce-au tă-
cut cu pantalonii uzi / și toți dogmaticii rămași lehu-
zi / cu sfînterele înghețate-n surle. / Și noi rămînem
Sancho mai departe / un biet nebun, un înțelept și-o
carte”. S-ar putea reconstitui, la acest nivel, „aventura”
funestă a degradării absolute, nu doar a valorilor, uma-
ne, ci a materiei însăși. Într-un fel, poetul preia, într-un
proiect personal, viziunea blagiană a bolii metafizice,
radicalizînd-o însă și proiectînd-o într-o istorie concretă.
Tema, propriu-zisă, de profunzime, este aceea a ființei căzute
în lume. Eul liric rostitor (ipostaziat fie în cel auctorial, în
„vocea” lui Solomon sau Socrate, fie într-un „tu” indecis)
aparține în fond acesteia. Confesiunea nu e propriu-zis
anulată, ci situată în concretul substanțial asistenței. Ea
este, deopotrivă, a subiectului suferitor, dar și a unei
voci profetice prin care se denunță o apocalipsă. Dis-
cursul are, deosebi în cazul speciilor cu formă fixă,
o coeziune solemnitate rituală. Așadar, cu toate că
imaginarul este saturat de emoțiile unei anumite istorii,
dominantă rămîne viziunea agreșivă însăși asupra
ființei.

Poetul figurează cu o formidabilă expresivitate, pre-
cisă și de aceea terifiantă, un univers al captivității ab-
solute. Imaginea lui cea mai pregnantă este aceea a
„pîntecului putred al istoriei”, izomorfa cu a „pîntecului
nimicului”. Prezentul (o „eternitate” vidată de substan-
țanța umană autentică) este reprezentat ca un fel de
abis devorator, pustiu dar, în același timp, preaplin de
o materialitate putredă și părăsit de transcendență. Își
are, desigur, maladiile lui exasperate: plictisul, uritul,
frica, lășitatea; acestea fiind, deopotrivă, și atributele
maligne ale insului devastat. Ființa și istoria: contami-
nîndu-se sub semnul celei mai rele precarități și, ast-
fel, irealizîndu-se. Depresia autorului accede de multe
ori la una dintre cele mai pure viziuni ale funebralu-
lui din lirica românească: „Un timp fără de timp
s-a-nștăpînit / în noima unei limbi fără de limbă; / un
univers umflat de verb / își plimbă / hidusul pîntec că-
tre infinit. / Cum s-a făcut de încă n-am murit? / Ce
ne mai ține doamne încă-n lume? / Nu ne-aiunge mîi-
nile să ne sugrume / și nu ne-am ris de noi pîn' la sffir-
șit? / Ne linge printre grații paradisul / și-n urmă
crește greața și plictisul; sau această imagine a univer-
sului-hecatombă: „Ne-afirmă veacul de grumaz pie-
troaie, / ne spînzură de baionete chila; / buboiul de
neant și-a spart bășica. / Ce frig se face noaptea în
în odaie! / Drepti, în genunchi, culcat! Aceleași straie. /
Între apus și răsărit nimica; / înveți întruna cum mi-
roase frica. / Ce frig se face noaptea în odaie! / Arun-
că-ți Doamne, tresle-n gunoaie! / Nu mai e loc în uni-
vers de morți; / de-acum ne tragem gropile la șorți.
/ Ce frig se face noaptea în odaie! / Auzi pereții lumii
cum se-ndoie! / Ne-afirmă veacul de grumaz pietroaie”.
În altă ordine, există o constelație de motive ale ostili-
tății împotriva ființei, care potentează senzația de ter-
oare: „Cineva / fmi gîtuie somnul / cu degete blînde”;
„sub sticloasele funii”, „se strînge coarda pe grumaze”;
„lujerul dulce de spînzurătoare”, „cu gîturile sub se-
curea spaimei”, „încet securea veacului se-ascute”, „ce-
lestul clește”, „ferigile pustiului cum cresc / încolăcin-

du-ne încet grumazul”, „furia nopții-după git”, „pe gi-
tul zilei dansează lațul”. Nu-i aici decît o concentrată
și, în aparență, nevinovată nomenclatură a torturii, însă,
în contextele lor, sintagmele acestea induc niște ten-
siuni insuportabile. Instrumentarul spăimos al torturii,
reiterat obsedant, este dublat de un fel de catehism
abject formulat, însă, mai curînd prin efectele sale,
adică absențarea valorilor morale. Într-o lume a tota-
litarismului, precum aceea la care se referă Horia Bă-
descu, acesta din urmă face posibilă eficiența feroce a
celui dintii. Teribilă este într-o asemenea poezie aso-
cierea forțelor malefice ale individului cu intemperii
naturale sau cu fiziologicul dereglat. Se realizează chiar,
la limită, o stranie somptuoșitate a destrămării într-o
muzicalitate de lied înfricoșat: „Ne iese pârul țestelor
invers / și dintii-și sapă înapoi sălaşe, / în gropile me-
moriei se-ngroașe / gunoiul aruncat din univers. / Doar
pieile cît ne mai înveselesc / și așa vinelor nu se des-
coase; / prin larma singelui se-aud în oase / ferigile
pustiului cum cresc / încolăcindu-ne încet grumazul”

Mă opresc deocamdată aici, cu mențiunea că Furcile
caudine rămîne o imagine de referință a universului
concentraționar; și, în acest sens, o performanță a liricii
însăși.

PETRU POANTA

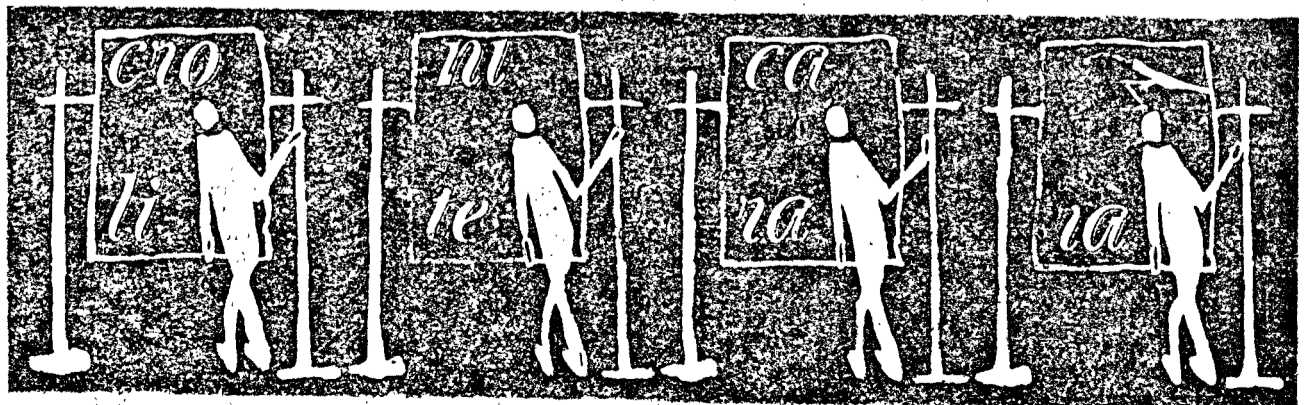
KASPAR HAUSER LA CURȚILE LUI DRACULA

A apariție insolită și aristocratică, străină cu totul de
voluptatea oarecum plebee și indubitabil balcanică a
zeflemei, atît de caracteristică — aceasta — pentru
„premiantii” generației optzeciste, lirica lui Dan Damas-
chin își urmează, mereu imperturbabilă și egală cu sine,
destinul astral. Gravitatea, timbrul ei oracular se pă-
strează nealterate și în volumul Kaspar Hauser (Editura
Dacia, 1991) — expresie a unei din ce în ce mai rare
credințe în capacitățile poeziei de a se apropia de zonele
absolute ale ființei și de a fi (sau de a rămîne) instru-
mentul unei gnoze cu dimensiuni nu în ultimul rînd
soteriologice. Tilcul metafizic al lucrurilor, încercarea
de a descoperi, în spatele „fenomenalului” derizoriu,
semnificația transcendentă a lumii sînt, cele care de-
clanșează, la Dan Damaschin, mecanismele poetizării, iar
viziunea e una accentuat romantică, trimițînd spre im-
nurile lui Hölderlin și Novalis, spre Coleridge, Poe sau
Nerval. Sensul grav al existenței e dat — în această
poezie ce tînde să se plaseze sub zodia lirismului abso-
lut — de prezența, mai mult sau mai puțin disimulată,
a morții în toate actele omenesci; poemul însuși își are
rădăcinile în acele zone rarefiate ale ontosului („să-
le numim „întermundii”) unde ființa și neființa se ame-
tesc în devălmășie: „Din resursele de pe urmă ale fiin-
ței își trage seva poemul meu. / Mi-am pus simțurile în
slujba așteptării. / Atitea tircoale / Date neființei, semne
prin care am ispitit nesupusul / Incursiuni în nevădit,
scufundări spre a scurta nepătrunsul, / Avansuri făcute
întîmplării / Încercînd să deslușesc o clipă mai devreme
intențiile înfricoșătorului. / O giruetă ce deprinde graiul
vîntului din celălalt tărîm, / Limbajul spaimei, dialectul
groazei, / Apeluri pe care le lansează sub amenin-
țare ființa. / De mai puțină crezare avea-voi parte decît
verbul celor mai exaltați prooroci”. La antipodul acestei rea-
lități ultime și teribile se plasează „biciul” existențelor
cotidiene, unde gravitatea este considerată „o înfirmi-
tate rușinoasă” și unde „O voioșie ca o molimă s-a înștă-
pînit la căpătîiul mileniului”. Lumea a cărei inconsis-
tență lăuntrică se exteriorizează în gilgițetate, dar și
terifiante cascade de ris. Acest ris, înrudit cu „risul
hidos” din poeziile lui George Bacovia, e rezultatul unei
esențiale lipse de adîncime, al acelei „însensibilități a
eului” despre care Bergson spunea că reprezintă mediul
natural al oricărei descărcări de hilaritate. În Kaspar
Hauser voioșia bolnăvicioasă ține de „hazul nefast”, are
implicații catastrofice, se metamorfozează într-o „boare
de pierzanie” care „vă gîdilă sub limbă, după ceafă /
Tot mai adesea amintînd cum se ridea la curtea lui
Dracula”. Lumea ca „bici” își dezvăluie acum fața ame-
nîntătoare; ea e „curtea lui Dracula”, amestec de gău-

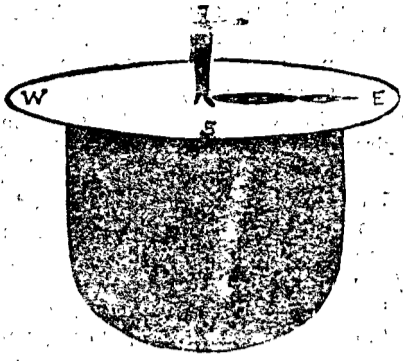
noșenie, brutalitate și histrionism de care eoul liric al
poeziei lui Damaschin se îndepărtează cu spaimă și cu dez-
gust. PŃetul nu are voluptatea de a se integra (așa cum
face un „balcanizant” ca Mircea Cărtărescu) în procesiu-
nea carnavalescă, iar separația de grosolana petrecere
filistină se operează prin intermediul „măștilor”, care au
însușirea de a ține la distanță și de a exorciza lumea
demoniacă a „voioșiei”. Una din ipostazele eului liric va
fi, de aceea, poza satanică de sorginte baudelairiană, el
devine prevestitorul funebru al Apocalipsei: „Nimic din
ceea ce e socotit inuman nu i-a fost străin / Fascinația
tenebrelor, moștenirea stigmatelor; / Morbide excitații,
mirosul gudronului ce i-a desfătat îndelung nările; /
Rinjetul, grimasa odraslelor înnoptării; / Droguri extrase
din ciuperci magice, aromele straniului; / Oglinzi în al
căror focar se înștăpînise Răul; / [...] La șarpele așezat
în mijlocul unei punți suspendate deasupra abisului /
Căta înțelegere daimonul său întremat de amurguri, în-
doliat de aurore. / Cu o harfă acordată doar de presen-
țimentul apocalipsei / ar fi trebuit să aibă drept loc de
naștere Patmos”. Satanismul nu este însă, de la Baudelaire
înceace, în poezia modernă, așa cum arată Hugo Friedrich,
decît supralicitarea răului primar, animal (și ca atare a
banalului), prin răul conceput de inteligență, cu scopul
de a obține „saltul în idealitate”. Și de aici acea viziune
a lui „homo duplex” care trebuie să-și satisfacă polul
satanic pentru a-l simți pe cel ceresc. Cunosător al
adîncimilor infernale, eul va cunoaște în egală măsură
în lirica lui Dan Damaschin beatitudinea grației. Ceas
al iluminării, cînd prin aparența multicoloră a realității
concrete se întrevede imaginea Ierusalimului ceresc, iar
lumea e năpădită de muzica paradisiacă a sferelor, ca
în poemul Cantorul: „era ca și cum făgăduința învierii
s-ar fi împlinit înainte de vreme / era muzica menită
a reda ființa mea marelui acord din care s-a desprins
/ era suflul dintre toate ales să țină loc respirației divi-
nului; / Cel dinaintea căruia ingerii simt nevoia să se
spovedească / Cel în preajma căruia înțelepții se ruș-
nează de puținătatea înțelepciunii lor / (ar vrea să uite
tot ce au învățat, ca mințile să le fie o tablă pe care nu
s-a scris nici un semn) / Cel la al cărui auz ajunge să
te doară fiecare fir de pulbere din care ești alcătuit / și
sfîrșești prin a crede că e mai bine să nu fi deloc decît
să nu fi părtaș la lucrarea minilor sale”. Pendulînd me-
reu între satanic și ingeresc, între cădere și elevație,
vocea lirică se întrușchipează în alte și alte ipostaze,
ținîndu-se permanent la distanță de forfota desucheată
a lumii ca bici, împrumutînd chipul lui Kaspar Hauser-
Orfanul: sălbaticul nepervertit de „hazul nefast” al ora-
șelor; cîntărețul al cărui glas trece de la disperare la
jubilație. Și, în tentativa mereu zădărnicită de rostire
a absolutului, viziunile apocaliptice însoțesc (marcînd
acea bipolaritate lăuntrică, cea „tensiune disonantă” ce
caracterizează, în lirica modernă, actul poetizării) per-
manenta aspirație spre recuperarea Cîntecului Primor-
dial și a inocenței paradisiace. Acum poemele circumscriu
stări de criză și de perplexitate: între rațiune și afecti-
vitate se cascadează o adevărată prăpastie („Te-ai lăsat, atras
în capcanele spiritului, sedus de labirintul de oglinzi
al rațiunii”), supralicitarea „răului animal” ia forma di-
zolvării depline în vegetativ („sînt sălbăticiunea ce se
retrage în fundul vîgăunii, singură cu moartea sa / aștept
să-mi crească din piele pe tot trupul ghimpi ca ai salci-
milor”), cîntecul conține forțe maligne, distrugătoare
(„încă un răstimp și cohorta neînțeleșurilor va coplesi
garnizoana tilcurilor mele” aproape decimată / încă un
răstimp și sațietatea ce dospește pe limba nebunului va
pieri / încă un răstimp și numele zeului înecat va pîr-
joli marea exilînd-o în văzduh); vocea lirică se stinge în cele
din urmă într-o tăcere care echivalează cu mărturisirea
unui eșec („Născut în amiaza uitării încremenesc în
muțenie / eu care am năzuit să prelungesc ecoul la
apelul ființei / și am făgăduit cuvintelor să le întorc
la starea dinainte de Babel”).

Iar conștiința orgolioasă a acestui eșec — de a traduce
în „verbele oamenilor” Verbul Divin — constituie însăși
substanța intimă a lirismului din poezia lui Dan Damas-
chin. Purtînd stigmatul unei înfrîngerii, eul dobîndește
certitudinea unicității sale. În universul derizoriu al
„voioșiei”, el reprezintă excepția și — în numele înăl-
țimii de la care s-a prăbușit — dobîndește dreptul de a
întoarce spatele carnavalului. La curțile lui Dracula,
Kaspar Hauser primește dreptul să disprefulască.

OCTAVIAN SOVIANY

estuar

Nu mi-am imaginat niciodată republica literelor române ca pe un paradis post-istoric în care, cum scrie în Carte, lupul și mielul — Barbu, de pildă, și generația optzecistă, să zicem — ar somnola într-o dulce frățietate. Dar nici ca pe un labirint de reguli dure și secrete, sute de interdicții cvasisecrete a căror involuntară sau premeditată încălcare atrage după sine promptă excomunicare a imprudentului; dar nici ca pe un penibil, intristător spectacol al datului poalelor peste cap, în văzul națiunii, așa cum se întâmplă acum în scandalul Goma-Breban. Pentru provincialul ce sînt, Bucureștiul literar a fost, pînă nu de mult, un mit viu, populat de aleși cu neputință de cunoscut altfel decît prin cărțile lor. Repet, nu mi-am imaginat republica literelor ca pe un paradis, dar nici nu mi-am putut închipui că, la un moment dat, va trebui să aleg între Ileana Mălăncioiu, Nicolae Manolescu, Angela Marinescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Eugen Simion, Octavian Paler, Valeriu Cristea, Cornel Regman, Constantin Toiu, Buzura etc. etc. punînd „bunii” de-o parte, „răii” de altă parte... Pentru mine, toți „ceștia” și alții încă, stau, ca să-l citez pe Călinescu, „în aceeași zonă a rafturilor”. Acum îmi dau seama că sînt naivă, că am toate „naivitățile” — probabil imparadonabile — ale scriitorului din provincie. Naivitate la pătrat. Dar, cum să aleg între ei, cei numiți, și alții alții, nenumiți acum, cum să-i socotesc pe unii buni, pe alții răi; cum să le uit cărțile? Căci din cărțile lor mi-am luat speranța pe vremea lui Ceaușescu; iar dacă acum au apucat-o, politic vor-

N I C O L A E B R E B A N

INTERDICȚIA BREBAN

blînd, în toate direcțiile, e dreptul lor, căci vremea unanimității triumfătoare, slavă Domnului, a trecut. Și cum să-i socotesc pe Nicolae Breban cel mai rău dintre cei răi?

Fiindcă, iată, în topul „răilor”, Breban e întîiul. Literatura română are, în acest moment, nu numai obsesi benefice — Obsesia Manolescu, de pildă — ci și interdicții. Aspre. A căror încălcare — atît de lesne de săvîrșit, pentru un provincial hrînt cu utopia aziologiei și autonomiei esteticii — atrage asupra imprudentului riscul excomunicării din fragilul și schimbătorul paradis al „lumii bune” ce alcătuiește actuala literatură română. În cultura română funcționează, așadar, interdicția Breban: „Dacă-l publici pe Breban, o să se spună că Apostrof-ul e de-al lui”, mă avertiza, înainte de apariția primului număr al revistei și, desigur, înainte ca eu să-l fi văzut vreodată la față pe autorul Bunevestiri, un scriitor bucureștean. În privința colaborării la Contemporanul nu m-a avertizat nimeni, dar consecințele au fost la fel de prompte ca și cum aș fi colaborat la România mare ori la Totuși iubirea: de pildă, o mdră poetă a refuzat să-mi mai dea interviul promis, motivînd că eu, care am scris favorabil despre Preda, colaborez cu poeme la Contemporanul (e drept, un alt mare scriitor, strălucit eseist, mi-a refuzat o colaborare pe motiv că eu l-am lăudat nejustificat pe Preda...). Iar dacă, sfidînd interdicția, încerci marea cu degetul și-i publici lui Breban un poem (iar Apostrof-ul, sîmintă de Echinox fiind, îi publică, cum i-a publicat în decembrie '71-'80 și Echinox-ul), represaliile sînt neîntîrziate: pierzi colaborarea citorva din marii scriitori din țară, suportî mînia indignată a altora,

din diaspora — întîmplător, exact a celor pe care i-ai publicat cu mare pompă. Mărturisesc că nu înțeleg nimic. Ce să fac dacă pentru mine, Ileana Mălăncioiu și Nicolae Breban stau pe același raft? De ce ar trebui, neapărat, să aleg între ei? Numai fiindcă e la modă să arunci în Breban cu pietre?

Dacă cineva urmărește să demonstreze lipsa de credibilitate morală a lui Nicolae Breban, nu prin replici de genul „Și ce dacă am fost prieten? și ce dacă am fost oaspetele tău? și ce dacă am mîncat și am băut împreună? acum a venit vremea să spun tot ce știu despre tine” o poate face: fiindcă „ce tristețe, un asemenea ton și un asemenea argument mă fac să mă întreb ce fel de morală e asta? căci de la un prieten pe care l-ai avut oaspete la masă te aștepti, dacă a murit prietenia, la tăcere, iar nu la insulte... Știu că acest Estuar și acest text vor supăra pe mulți: căci împotriva lui Nicolae Breban s-a pornit armata de blîndate a exilului, plus o parte din infanteria internă. Nu m-au convins: căci lipsește un ce esențial: probe; lipsește, în plus, tonul rece, neînflamat. Toți combatanții par a se fi mollpsit de la tonul insolit și resentimentar al romanelor lui Goma. Dacă noi, scriitorii, n-am avut curajul de-a fi alături de Goma în momentul lui mare, deci în '77, ne spălam oare cîlna țidar prîhîndu-i răfulele și trimîndu-i tonul? Nu prea îmi vine să cred. E de bonton să-ți vorbești pe Breban și să-ți declari nevoia de Goma. Dar dacă literatura română are nevoie de amîndoi? Dar dacă viața publică (nu) are nevoie de nici unul?

MARTA PETREU

F A R S A

un reflex sinucigaș

cit și doctorul Mindă, din Ingerul de gips, renunță la importante prerogative sociale în favoarea unei existențe puse sub semnul demistificator al farsei, înțeleasă de ambii ca o formă de revoltă trucată, stilizată, ca o replică dată convenției și dogmei anchilozante. Dar, pe cînd K., ideologul acestei forme de pseudojoc, posedă cu noștanță chiar spiritul, demonul, non-conformist al universalei farse, Ovidiu Mindă, inițial o fire „structurată”, „europeană”, aduce victima apatic-fericită a unei teribile farse care, amplificîndu-se scandalos, delirant, îl posedă, se hrănește din el, triumfă prin el. Chiar Mia Fabian, sacrificată în final de aceeași imensă farsă care-l sacrificase pe primul Mindă, nu reprezintă, ca și Ceea, decît un factor catalizator al procesului oricum ireversibil al convertirii și transfigurării cvasisinucigașe a doctorului. K., în schimb, controlează din interior mecanismul exercitării farsei, ca astfel să-și oglindească și să-și posede, într-o supremă farsă, pe care și-o joacă lui însuși, „senioriei” cu-însumi, propria libertate. Veritabil Don Juan de tip Rogulski, care nu poate poseda decît ceea ce el însuși a creat (de data aceasta e vorba de farsa seducerii Veronicăi, „femeia cu două dimensiuni”), K. este, după propriile mărturisiri, omul posibilului, al speranței celor 51%, și nu al probabilității (legea lui 50%), convins fiind că posibilul „însamnă chiar umanul”, pe cînd probabilul desemnează „umanul alienat”. Există, prin urmare, un curaj al posibilului intrinsec dimensiunii umane, acel curaj al credinței într-un ideal (v. motto-ul din Nietzsche la Ingerul de gips) care propulsează eroul brebanian în postura privilegiată de creator de destin, postură mediată totuși fie prin farsa puterii (la Grobei mai ales, la K. sau, latent, la Cupșa în Francisca), fie prin farsa... libertății. Pe cea din urmă, profesorul Rogulski din Don Juan i-o joacă mic-burghezei Toniei, „porumbița” lui, uzînd de stratagemă ritualică a Don Juanului arhetipal, așa cum apare ea formulată axiomatic la Kierkegaard, în Ori... ori: „În fiecare femeie el dorește feminitatea întreagă și aici sălășluiește forța senzorial-idealizantă prin care, în același timp, își menajează, își dezvoltă și își cucerește prada”. Obstinat în a-și clama geniala ratare, dotat deci cu un curaj al umilinței paradoxal orgolioase, alta decît la „bunul” Castor Ionescu, Rogulski își umilește creația, pe „micuța”

Tonia, pentru a o înălța și a o face să devină „întru ființă”. Transformîndu-și subtil victima în discipol, o împovărează cu revelația propriei feminități, cu libertatea pe care Toniea o va resimți ca pe o sinucidere în viață. Sub hipnoza amarului lui Don Juan, a „lupului hămesit”, soția devotat-ipcrică a și mai ipcricului Vasiliu „voia cu foame încremenită, fixă, eternă, să-și înghită trecutul apropiat, cel de lângă ea, invizibil. Ca o plantă în panică, o plantă sinucigașă” (subl. n.).

„Sinuciderea” întru libertate și autenticitate existențială a Toniei este, ca și pentru Ovidiu Mindă, de natură defensivă, cel din urmă cultivîndu-și chiar o suspectă lenie, o anume „astenie de existență”. Nevroza ontologică a lui Mindă — un antidot al otrăvirii cu propria viață, un anume mitratism — este în același timp, după opinia personajului însuși, un mod sinucigaș de contemplare a propriei existențe din afară, „un fel posibil de a te arunca în afară, perfect în afara ei, ca dintr-un tren în mers”. Obsesii similare se regăsesc în contorsunile de tip schizofrenic ale gândirii lui Castor Ionescu: „De ce alerg ca un copil nepăsător prin vagoane împotriva mersului trenului, jucîndu-mă cu sensul lui?”. De un ridicol disperat și patetic, Castor Ionescu poartă cu un eroism donquijotesco, războiul cu sine și cu impertinența „doamna din colonii”, presimțind însă, precum celălalt mort viu și surizător, doctorul Mindă, adevărul absurd, ireal, adevărul-farsă de dincolo de patologica sa autoiluzinare: „Ce știu eu despre pierea mea?! Poate, ha, am pierit de mult, poate sunt mort, poate sîntem morți cu toții”.

Cînd tinde totuși să-și anihileze contratimpul propriei existențe și să-și exhibe impostura parcă predestinată, personajul brebanian joacă, la rîndul său, o farsă destinului, dar și îngrășilor săi intermediari (caracterul autoimpus în cazul lui E. B. din În absența stăpînilor, „doamna din colonii” în Drumul la zid și, în Pîndă și seducție, ubicuul Gogo, simbol al suspiciunii invadatoare). Impostura devine programatică, militantă, iar miza acestui militantism nu e alta decît libertatea, chiar aceea de a fi, cu toate riscurile, tu însuți, de a-ți denunța, ca Rogulski, propria mediocritate, transfigurînd-o, triumfînd deasupra și în ciuda ei. Trecerea din regnul necesității în cel al libertății are, cum

FIȘA BIBLIOGRAFICĂ

- Francisca, 1965 (Premiul Uniunii Scriitorilor; ed. a II-a, 1967; ed. a III-a, 1971)
- În absența stăpînilor, 1966 (trad. în limba franceză 1983, Flammarion; trad. în limba suedeză 1983, editura René Coeckelbergh)
- Animale bolnave, 1968 (ed. a II-a, 1969)
- Ingerul de gips, 1973
- Bunavestire, 1977 (Premiul Uniunii Scriitorilor; trad. în limba franceză 1985, Flammarion)
- Don Juan, 1981
- Drumul la zid, 1984
- Pîndă și seducție, 1991

preciza cîndva Gabriel Liiceanu, „un iz ludic...”. Se revine deci simptomatice — se putea altfel? — la farsă, ca la o soluție existențială (și teoretic-interpretativă, furnizată ca atare de către Breban însuși în cel mai recent roman al său) a „accederii la reala libertate interioară, aceea care implică însă actul sinucigaș ca pe un sacru ritual sacrificial. Căci farsa rămîne, așa cum mărturisese personajul K., și o dată cu el autorul, „singura formă de noblețe, de libertate reală”, iar ființa care acceptă riscul de a juca (altora sau sieși) farsă își afirmă ipso facto disponibilitatea ludică, dar și candorea curajoasă a nebuliei (ca un Castor Ionescu din Drumul la zid, sau ca Paul din Animale bolnave), își afirmă deci vitalitatea profundă, mai bine zis simburile de adevăr al propriei vitalități. Antidot al suspiciunii, al lașității și al mediocrei adaptări, farsa mai este, desigur, și răspunsul pe care-l presupune superba interogație retorică a personajului auctorial din Pîndă și seducție: „Altarul Sfintei Mici-Burghezii, cine are curajul și nebulia de a se apropia cu o torță aprinsă de el?”

LAURA PAVEL

Atît protagonistul din Pîndă și seducție,

Bunavestire este un roman despre capacitatea omului de a se pleca în fața oricărui idol, a oricărui fetiș, un roman al mitizării — în lipsa rădăcinilor care ar fi putut să-i facă omului modern legătură cu un mit „adevărat” — realității aparente „anoste, derizorii”. Căci, „Lumea are nevoie de un mit, de orice fel de mit, cât de mărunț, lumea e atît de feroce din plictiseală, aptă să-și însușească cea mai mică legendă vie” și „Toți fugim după un idol, oricît de mărunț, de pasager, cineva, ceva pe care să-l putem așeza pe soclul gol al inimii noastre morale...”

Romanul trimite la Evangheliile prin titlu și prin citatele din Evanghelia după Matei, subliniind, în acest fel, viitorul avatar al lui Grobei. Mai mult, intenția autorului pare aceea de a oferi o paralelă legendei lui Iisus. Într-o încercare — poate exagerată — de identificare, Farca, creatorul „Învățăturii”, în jurul operei căruia ia naștere viitorul „cult”, este, nu încapă îndoială, Iisus. Problema cea mai dificilă este aceea a plasării lui Grobei într-un plan paralel „triunghiului” Ioan Botezătorul — Iisus — Apostoli. Grobei nu are „încetineala” Apostolilor — care și după convertire (vezi Toma și chiar Petru) poartă urmele unei neîncredere duse pînă la nepăsare (vezi Muntele Măslinilor); mai mult, numai deasupra lui se mistuie lumina Bunavestirii. Atitudinea pe care o au față de el și de destinul lui celelalte personaje e de supunere și de respect. Grobei n-are nimic epigonic, el se apropie de învățătura lui Farca plin de admirație, dar și cu un sentiment de egalitate.

În această încercare de paralelă, ne-ar putea deruta trimiterea frecventă la „glasul strigător în pustiu”, mai ales atunci cînd ele apar în scene determinante pentru destinul ulterior al lui Grobei, cum ar fi urcușul Leliei, urmărită de spectrul „micului ei maior”, prin pădure. Să fie Grobei un Ioan Botezătorul à rebours, venit în urma celui pe care ar fi trebuit doar să-l anunțe, botezînd cu apă după ce se săvîrșise botezul cu duh, desăvîrșind, iar nu pregătînd? Mai degrabă nu, la Grobei nu există acea ezitare a înaintemergătorului, acea îndoială a celui care, deși l-a botezat pe Iisus, își trimite ucenicii (dovadă a învățurii sale proprii, ignorată de Evangheliile) să se întrebe: „Tu ești acela ce vine sau să așteptăm pe altul?” În ciuda identificării la care vrea să ne oblige autorul Bunavestirii („... se vorbește despre el, așa... că despre un fel de predicator... fanatic, un fel de sfînt Ioan Botezătorul, ha, ha... Nu-i așa că îl mai chema și Ioan...?”; „Tu... ești Ioan și ești un nordic...”). Grobei — ca și Farca — se apropie mai mult de Iisus. Ei, cei doi, reprezintă o doime christică: Farca este, într-adevăr, creatorul „Învățăturii”, dar fără Grobei aceasta rămîne moartă, chiar și în mijlocul unor oameni care-i recunosc măreția, dar nu au acces la planul superior în care ea se manifestă.

Bunavestire este romanul evoluției lui Grobei în umbra dispărutului Farca — omniprezent în carte precum Dumnezeu-Tatăl. După părerea noastră s-a insistat prea puțin în cronicile la carte asupra titlului ei. Credem că biblica „bunavestire” sau, într-un sens mai apropiat nevoii noastre de a explica legătura dintre ea și Grobei, „L'Annonciation”, acea prevenire divină a Mariei ce urmează să devină mama, Fiului lui Dumnezeu, se convertește la Nicolae Breban în anunțarea destinului deosebit care dormitează în Grobei, de aici rezultînd că aparent paradoxal intelectualizare a eroului e foarte logică.

În desfășurarea acțiunii în care, mai ales la început, Grobei ne face impresia unui personaj derizoriu, împins în umbră de puternica personalitate a Leliei Crăniceanu, există momente care ne ajută să întrezărim viitorul aparte, rezervat de autor, eroului. Primul moment este acela în care Lelia vrea să i se dăruie lui Grobei în camera sa de la Sinaia, iar el o refuză dorînd-o, nu din motivul burghez de a amîna totul pînă la căsătorie, ci dintr-o formă de ascetism, care stă sub steaua aceluși citat din Dostoievski: „Cine se stăpînește pe sine, stăpînește lumea”, citat de două ori prezent în carte. Grobei nu se culcă cu Lelia pentru că el, aparent mai slab, reprezintă de fapt forța sub apăsarea căreia personalitatea ei începe să intre în panică, să se pulverizeze: „Ea aștepta, aștepta, aștepta! Docilă, la început, apoi enervată. De ce n-o lua el, în sfîrșit, el care era bărbat, ea simțea asta! Ceva înecăcios i se opri în gît, ea întredeschise ușor gura și se feri de buzele lui, ca să poată respira mai repede. Panica lui i se transmisese și ei, fără să știe cînd”. În momentul în care Grobei acceptă să se culce cu Lelia, totul e deja pe celuilalt, Lelia e înfrîntă. Refuzul lui de a o avea nu înseamnă oare că el își cunoaște forța, că el o apără pe ea? Căci forța lui o ghicise, într-o apropiere dusă de data asta pînă la capăt, ceva mai de vreme, doamna Veturia: „Ea intuise ceva

deosebit în el, gîndea Grobei cu febrilitate, cu precizie, ea... ea văzuse ceva în el, în el era ceva... ceva prețios, cu precizie era ceva... ceva care o izbise, care îi atrăsese atenția, ceva ce lui însuși poate nu îi era prea clar, ei îi sărise în ochi și îi diviniza acum... Il va diviniza, cu siguranță, ea intuise că el se deosebea de toți ceilalți tineri de vîrsta lui în sensul că avea ceva deosebit, cu totul deosebit...”. Chiar faptul că, în situații în care un alt bărbat ar fi trebuit să se simtă, dacă nu umilit, cel puțin nu în largul lui în prezența atît de curtatei Leliei, el dă dovada unei siguranțe anormale, pare a confirma situația lui de „ales”.

În relațiile de logodnici care se insta-

„BUNAVESTIRE”

sau

NAȘTEREA

MITULUI

lează între Grobei și Lelia stăpînirea de sine a primului e acceptată ca un lucru dat. Chiar din acest început al primei vizite la Alba, e evocat Farca, creatorul „învățăturii”. Parec pregătînd studierea sistematică — de mai tirziu — a operei lui, Grobei ne apare preocupat de lecturile din Sfîntul Augustin și din Sfîntul Ignațiu de Loyola, modele posibile și pentru Farca. (Ce este acea interdicție pe care și-a impus-o acesta din urmă de a-l vedea pe bunul său prieten Caius decît un exercițiu spiritual tinzînd spre eliberarea de condiția umană?). Tot interesante în contextul transformării ulterioare a lui Grobei este și pomenirea celor trei semestre de drept, cu examene date, pe care le făcuse acesta, contrastînd clar cu acel Traian-Liviu din deschiderea cărții, cu „Tela” atîrnată de gît, amator de biscuiți „Bistrița”, cu valiza galbenă de plastic, bîntuit de bucuria secretă a luxului de a-și schimba zilnic ciorapii, căruia i se potrivește atît de bine definiția pe care i-o dă autorul: „Ciudat, lui nu-i mirosea gura, deși era tipul”.

Întelepciunea lui Grobei începe treptat să se contureze: „Mai presus de orice, rămi credincios ție însuși”. Ceea ce provoacă „gîndurile Leliei din „scrisoarea” nescrisă, un fel de cădere, de alunecare la care o obligă sensibilitatea ei puternică, ghicindu-l pe Grobei: „... ciudat, în scrisorile tale /.../ ești nu știu cum, altfel... mai distins, mai... chiar mai vesel, mai ironic! Se vîd lecturile tale, așa spune și mămica, se vede o cultură aleasă, un gust sigur al valorilor, o anumită filosofie a vieții atît de rară la tinerii din timpurile noastre...”. „Scrisoarea” nescrisă ne permite să înțelegem și personalitatea Leliei, cu care Grobei se „luptă” pentru a se purifica, acea Lelia care declară fără trufie: „Eu l-am citit pe Tacit; chiar și pe plicticosul de Cicero...” și care-și înțelege în chip genial condiția ei de femeie puternică: „... nevoia mea de a găsi un stăpîn, nu e asta feminitatea mea vagabondă?”, ceea ce deschide calea unei întregi teorii despre stăpîni și slugi care apare în toate cărțile publicate pînă acum de Nicolae Breban și care reprezintă o mare obsesie psihologică, apropiată de realitatea relațiilor inter-umane: „Pentru că, de stăpînii avem oricum ne-

vole...”. „El: viermele s'ăpîn. Tu: viermele vasal. O feudalitate eternă, necesară, odihnitoare...”; teorie care-și află prelungea naturală în elitismul funciar al lui Mihai-Alexandru Farca, confirmînd-o aceea: „fascinație a forței” de care vorbea Eugen Simion în Scriitori români de azi (vol. I, Ediția a II-a, 1978).

În această „scrisoare” nescrisă există o scenă (în sens teatral, procedeu absolut propriu lui Nicolae Breban în peisajul prozei românești), aceea a vizitei pe care cuplul Lelia-Cirstea o face doctorului Cherecheșiu, și care se desfășoară în ritm aparte, ca de bolero. Cei prezenți își spun, ca sub reflectoarele unui teatru, replicile rar, fără grabă. Aceeași tehnică a

lui meu dezinteres”; „... ideile sale nu au nici o finalitate practică. Lipsa lor de vulgaritate constă tocmai în aceea că nu intenționează în nici un fel să tulbure realitatea; organizările sociale, clasele și celelalte...”, de care Farca se decide, totuși, formal: „Nimeni, în afară de Dumnezeu, nu poate face o acțiune absurdă, așa-zisul act gratuit pe care-l visează André Gide și surrealiștii”, apoi din Mircea Eliade al întoarcerii din rai, huliganilor și Lumini ce se stinge, cel puțin ca atmosferă și dorință de a șoca (vezi scenele în care Farca încearcă să-și cîștige discipoli, în special discuția voit agresivă cu prodecanul facultății pe care o urma), amîndouă perfect încadrabile în mișcarea

„caravanei” e întrebunțată și la descrierea unei alte vizite la Cherecheșiu, cînd Lelia va atinge apogeul din care o va smulge hotărîrea neverosimilă a lui Cirstea, vizită-scenă în cursul căreia ritmul și tensiunea stau în mîinile sfiosului Petrușca, capabil să încinte capetele monstrului tricefal Bu-Ga-Ly, într-o fluentă de muzică de operă, cu uvertură, solo-uri și coruri.

În înțelegerea creșterii treptate, dar sigure, a puterii lui Grobei, o importanță deosebită are momentul înaintării singuratică a Leliei prin pădure, în căutarea lui Cirstea, cînd, singură cu propria ei conștiință, se descoperă dînd viață — asemeni uriașului șobolan în care se adunase întreaga teamă a doctorului Minda din Ingerul de gips — spectrului lui Grobei, adevărată proiecție freudiană. Întrebările ei cu privire la identitatea lui Grobei iau înfățișarea unui delir: „Cine ești tu, insistă ea, ce spui tu despre tine însuși?” și sînt urmate, după hohotul lui de rîs, de o trimitere la Evanghelia după Matei, într-o năvală de asociații de idei care merg de la Biblia pînă la mitologie și la basm. Lelia îi înțelege forța, drumul ei prin pădure are caracterul unei adevărate convertiri, la un moment dat eroina izbucnește într-o succesiune de fraze care alcătuiesc un adevărat Crez: „Mă încred în tine, numai în tine, șopti ea, tu să fii pavăza mea vie! Tu să fii scutul meu în fața existenței, a răutății oamenilor, eu nu sînt decît un vînat, o unealtă vie, superbă... gingașă, delicată... fragilă, vie!”. Înălțarea lui Grobei atinge sublimul atunci cînd îi vorbește Leliei, într-una din vizitele sale, „... despre extaz și inițiere, spiritualitate... examen de conștiință...”, în timp ce Lelia trăia extazul apropierei de un Cirstea în sfîrșit gelos pe Grobei. În acel moment, Grobei începe să cunoască învățătura lui Farca, mai întîi din scrisori. Ca în fața unui „semn”, Grobei devine livid în timpul discuției despre Mihai-bacsi, deși atunci, și chiar puțin mai tirziu, el lasă impresia că nu dă mare importanță ideilor acestui „apostol” de provincie.

Încercăm să analizăm acum filosofia lui Farca, rod — în mod clar — al spiritualității anilor '30, remarcînd influențele din Gide („Marea mea armă /.../ este tota-

„tinerilor” împotriva „bătrînilor”, bazată pe exacerbarea „virilității”, cuvînt de ordine pentru tinerii grupați în jurul revistei Cuvântul: „Atunci eu i-am făcut elogiul Prejudecății, al prejudecății virile...”, „... inteligența mea nativă, virilă...”, „... vîntul aspru și viril ca și gîndirea mea...”, și, în sfîrșit, din Nietzsche, pe care-l adaptează propriilor lui idei: „— Dumnezeu a murit! spune Nietzsche. Foarte bine, în locul lui vom pune omul. Dar nu oamenii, nu Omul cu majusculă așa cum crede nu știu ce nătărău cu pretenții fals umanitare, ci pe un anumit om, omul, cel care va conduce! Un oarecare om, ales în mod cu totul întimplător. Cine poate descifra această întimplare, ha?”

Interesantă este opoziția față de creștinism, din istoria căruia nu acceptă decît perioada medievală: „... eu nu sunt împotriva creștinismului al cărui ev mediu, pe mine, mă umple de... reverie, de uimire. Nu renașterea, ci evul mediu mă absoarbe, îmi absoarbe atenția”; sau o alegere decisivă: „M-am asemănat în gînd cu sfîntul Ignațiu și nu cu sfîntul Francisc...”

Mihai-Alexandru Farca nu e un profet mincinos, „sanctificarea” lui se produce sub presiunea celor care înțeleg, ca și în cazul lui Grobei, că Mihai-bacsi purta în el ceva deosebit. Farca atinge stări la care se ajunge numai prin contemplație: „Alunec însă într-un fel de somnolență, schlummer, cum zic nemții, un fel de stare translucidă în care «văd» lucrurile, obiectele lumii acesteia, viața mea, cu o ciudată claritate”, se consideră, ca și Iisus, soldat: „Eu însumi am fost soldat, ofițer” și „Ce bine îmi stătea în uniformă! /.../ spiritul meu avea exact haina pe care și-o dorea (subl. noastră)”, își privește cu încredere de vizionar viitorul, anunțînd, profetînd venirea lui Grobei: „El știa că veți veni, Mi-a vorbit în ci-tava rînduri despre Asia, odată v-a și descris... aproape cu toate detaliile” și chiar momentul cînd avea să se producă ea: „Așa spusese și el: — Pînă la împlinirea a zece ani!”.

(Continuare în pag. 10)

FLORIN SICOIE

Unul dintre locurile comune instituite prin acordul criticii literare se referă la disponerea pe cupluri a eroilor lui Nicolae Breban, cu mențiunea că nu avem de-a face cu manifestarea de simple afinități în rîndul personajelor, ci cu reflectarea unei polarități care, așa cum remarcă Nicolae Manolescu, constituie caracteristica principală a universului: „natura întreagă ar fi alcătuită astfel, susține romancierul, care identifică pretutindeni în ea cuplul, etern indisolubil și etern sfîșiat [...] și așază viața sub semnul vinătorii, metaforă pentru acest conflict nestins și necesar care ar mișca universul“.

Prin termenul de cuplu, în cazul nostru, vom înțelege mai mult decît o „pereche formată din persoane (de sex opus)“. Lupta dintre personaje reduse, de obicei, la o obsesie, sau la un mecanism, tenta kafkiană de reificare a individului, de restrîngere a sa la nivelul unei forțe, al unui vector, justifică depășirea sensului de bază al cuvîntului, oferit de către dicționar. Motiv central și prezentă permanentă de-a lungul întregii creații a lui Nicolae Breban, cuplul se compune dintr-un sistem de două forțe distincte și dirijate în sens contrar una față de cealaltă. Cu ajutorul acestei accepțiuni, vom depăși identificarea elementară a cuplurilor bazate pe conjuncturi exterioare — context social, situații de moment — și vom pune la baza lor, înaintea de orice, relațiile de putere, cele care conferă cu adevărat coeziune cuplului brebanian. În accepția noastră, cuplul se edifică exclusiv pe baza interacțiunilor dintre parteneri, în care unul, cel puternic, reușește să și-l aservească pe celălalt, cel slab.

Neîncetata înfruntare din cadrul cuplurilor a fost, și ea, ades subliniată de către vocile criticii, insistîndu-se mai puțin, însă, asupra caracterului deschis al confruntării și a relativității oricărei victorii. Trăsătura esențială a cuplului este permanenta sa mișcare de rotație, în care cei slabi, prin luptă, iau locul celor puternici. Învingători în disputa pentru întietate sînt, pe rînd, E.B., Catargiu, apoi iarăși E.B. (în absența stăpînitor — Femei). Krinitzki — Miloia — Mateias (Animale bolnave), Mia Fabian — Minda (Ingerul de gips), Lelia — Grobei și Cirstea — Lelia — Cirstea (Bunavestire), Tonla — Rogulski (Don Juan), Florica Pinte — Castor Ionescu (Drumul la zid). Iată o dovadă în plus că importantă este doar lupta; cristalizarea, fixitatea aduc moartea, în timp ce agitația — chiar și la nivelul elementar al instinctului de supraviețuire ca individ, deci ca posibilă parte componentă a unui cuplu — înseamnă viață. Iar eroii lui Nicolae Breban se disting, în primul rînd, prin lupte, aproape niciodată prin victorii (vezi eșecul lui Catargiu, „ratarea“ lui Minda, refuzul puterii de către Grobei, respingerea trupului Toniei de către Rogulski, în final, etc.).

S-a vorbit mult, din păcate cu mai puține exemple concludente, pe text, despre dostoevskianismul lui Nicolae Breban. Credem că opera sa se găsește cel mai aproape de Dostoievski în surprinderea relației de criză a cuplului în devenire; uneori, într-un asemenea caz, la ambii scriitori apare tendința constituirii unui cuplu hipertrofiat, în triunghi. Motivul vieții în trei la Dostoievski este studiat pe larg de către René Girard, arată Liviu Petrescu: „în Gazda, de pildă, Ordînov se îndrăgostește de Katerina, 'gazda' sa; aceasta se simte însă legată prin fire indestructibile de Murin, dar încearcă totuși o slăbiciune vădită și pentru Ordînov. Katerina sfîrșește prin a propune lui Ordînov 'să intre în cercul magic al relațiilor ei cu Murin'; tînăra femeie dorește ca 'cei doi amantî ai ei să nu mai facă decît unul' (Dostoievski, du double à l'unité, p. 18)“.

O tendință mult asemănătoare, de instituire a unui triunghi de forțe, deși pentru o scurtă perioadă de timp, poate fi observată la N. Breban. Aici, însă, confruntarea pune față în față pe mamă și pe fiică, pe de-o parte și pe pretendentul la mîna fiicei, pe de altă parte (cu variația tată — fiu vs. viitoare amantă: cazul Catargiu senior și junior — E. B.). La una din extremele cuplului apare partenerul bicefal, care îl derutează pe adversar, îl descumpănește, sfîrșind prin a și-l aservi. Dintre numeroasele prezențe ale personajului bicefal (doamna Barta și fiica vs. Gutmann, Catargiu tatăl și fiul vs. E. B. — în absența stăpînitor; Ludmila și mama ei vs. Minda — Ingerul de gips; Veturia Ciolac și „fiica ei Lelia“ vs.

Grobei — Bunavestire etc.), oferind doar cîteva ilustrări pe text.

Voluntara și impulsiva E. B. este descumpănită de precocitatea tînărului Catargiu, în fața căruia nu știe cum să reacționeze: „se pare că atunci cînd încerca să adopte o gesticulație sau un mod de a vorbi care se potriveau cu raportul de vîrstă dintre ei doi și cu vîrsta celui mic, a lui Cătălin, în aer suna de fiecare dată ceva străin, nepotrivit...“. După momentul deconcertării viitoarei victime prin scoaterea dintr-o stare habituală, urmează cucerirea psihică a ei de către fiul aparent neajutorat: „lîngă el eu nu domin situația, cum ar trebui, ci aș spune că el o domină, chiar că mă domină, într-un fel care mă

pînă și din propria moarte o armă în confruntarea cu Celălalt. O dată în plus, deși într-o formă cu mult mai subtilă, prin intermediul „personajului bicefal“ (cum l-am numit), relațiile erotice sînt sortite să sfîrșească irevocabil în relații de putere. Ceea ce la Dostoievski era supunere benevolă, deliberată, a celui slab, în speranța de a fi admis și protejat în cadrul unui cuplu gata constituit, la Nicolae Breban se transformă într-o luptă crîncenă, unde cel care este singur sfîrșește prin a fi învins și asimilat, fie chiar și temporar (deoarece despre caracterul iluzoriu al victoriei, în lupta pentru putere, am amintit mai sus). Se poate vorbi, deci, mai mult ca oricînd, de un dostoevskianism al atmosferei, la Nicolae Breban, nu însă și de un dostoevskianism la nivelul străfund, al esenței mesajului.

O dată cu noul ciclu romanesc care este anunțat cu Bunavestire și inițiat în Drumul la zid, apare tendința transcenderii conflictului, a polarității din cadrul cuplului, în favoarea constituirii unui grup de supuși, de aderenți, în fața unei personalități. Există posibilitatea ca unul din parteneri să-l depășească net pe celălalt, să nu-i mai fie suficient perimetrul unui cuplu, pentru exercitarea puterii sale, să și găsească un grup întreg de „sclavi“; este cazul lui Mișu Cirstea, care se impune în ochii soților Cherecheșiu, ai lui Pretorian, ai lui Puși Zăgănescu etc. Așa se întîmplă și cu Grobei, care-l fascinează pe Boris Sidorovici, pe Deliman și pe alții. Nu altceva exprimă exercițiile premeditate ale lui Mihai Farca, în vederea recrutării viitorilor săi supuși. Și mai pregnant apare acest aspect în Drumul la zid. Punctul de plecare îl reprezintă cuplul clasic, alcătuit din Castor Ionescu și Florica Pinte, în care puterea este deținută de către soția autoritară. O dată cu reclusiunea benevolă a lui Castor și cu dobîndirea unei puteri strănii, cele două personaje se vor îndepărta (la figurat vorbind) din ce în ce mai mult unul de celălalt. Un număr tot mai mare de personaje „slabe“ sînt fascinate de personalitatea lui Castor și i se aservesc cu frenezie. După cum observă Ioan Holban, „Veniamin, Lazăr, Elena, Adriana Grosz, Reghina, Ștefan, Florentina Cosma-Arnăutu... toate aceste personaje sînt irezistibil atrase în sfera guvernată de Castor“. Destrămarea cuplurilor și reorganizarea personajelor în cadrul unor conglomerate hipertrofiate nu exclud perpetuarea conflictelor dintre indivizi (vezi cazul Adriana Grosz vs. Florentina Cosma-Arnăutu).

Noile macrostructuri se constituie prin atragerea victimelor, care încep să graviteze în jurul stăpînului ce acționează, notează I. Holban, ca un magnet: „Structura universului pe care îl stăpînește Castor Ionescu este asemănătoare modelului cosmic. Insuși: soarele și planetele: Adriana Grosz, de pildă, se fixă cu suplețe, cu îndemnarea pe care o dă disperarea (în cazul ei!) pe orbita ei și se mișcă, împreună cu ceilalți, în jurul celui astru insignifiant, provizoriu, ce se cheama Castor“.

În situațiile cu totul extreme, se produce un conflict între două mari grupări structurate la poli opuși (pozitiv vs. negativ): este ceea ce se întîmplă în finalul apoteotic al romanului, cînd grupul „condus“ de Castor Ionescu se confruntă cu cel înființat de către Florica Pinte (și compus din Dăcaru, Sabin etc.). Iată cum cuplul de la debutul romanului s-a dilatat în două macrostructuri antagonice de personaje, create de cei doi foști parteneri.

Glisarea cuplului sau devorarea lui de către macrostructurile de personaje reprezintă, credem noi, trăsătura fundamentală a noii direcții pe care o inaugurează Drumul la zid. Criza cuplului, prin exacerbarea conflictului și dezechilibrarea decisivă a raportului de forțe dintre parteneri, reprezintă ultimul act al unui motiv structurant al operii lui Nicolae Breban. Apariția cuplului hipertrofiat, fie prin impunerea de sine a personajului bicefal, fie prin constituirea unei macrostructuri de personaje, în dauna cuplului tradițional, reflectă propensiunea romancierului către forme noi de configurare a vocii auctoriale. Că e vorba nu de moartea unei obsesii, ci de renașterea spre un teren mai fertil, urmează să ne-o dovedească scriitorul prin următoarele sale cărți.

LASZLO ALEXANDRU

METAMORFOZELE C U P L U L U I

C O N F U S I O N

face să rid“. De aici pînă la stăpînirea fizică a protagonistei — de către Catargiu-tatăl, cu ajutorul indirect al fiului, în timpul unei excursii — și pînă la înceata alunecare a lui E. B. pe panta erotică, înspre aservire, nu mai era decît un pas. Relația dintre cei doi este, acum, precizată trăsant, fără subterfugii: „Tu trebuie să ascuți în anumite împrejurări — eu sînt bărbatul, și tu ești femeia“.

Ultimul cuvînt, în acest joc crîncen de-a stăpînul și supusul, îl are tot E. B.: prin intermediul tragicului gest al sinuciderii, își adjudecă victoria asupra lui Catargiu, care va fi distrus, fizic și social, de către morbul remuşcării. Personajul puternic prin excelență înțelege să facă

(Urmare din pag. 9)

De la un punct dat înainte, scrierile lui Farca au un caracter perfect conștient și multe din frazele lui încep cu trufașul „Eu“, ca, de exemplu, „Crezul“ său, a cărui excepțională importanță e demonstrată de chiar așezarea în pagină. În „crezul“ său, Farca nu mai e un tînăr furios, ci un înțelept care a înțeles și se grăbește să și ordoneze ideile ca să lase în urma lui nucleul constituit care va genera mitul. Se va înconjură de mister (căci ce este oare această vizită în America, de-abia pomenită, decît o paralelă la perioada obscură de aproape douăzeci de ani din viața lui Iisus, dintre vîrsta de doisprezece ani și începerea propovăduirii?), și își va împărștia conștient, credem noi, hîrțile.

În ceea ce-l privește pe Grobei, revelația propriului său suflet, în care crescuse ceva monstruos, străin, se produce aproape de mijlocul cărții, ca în Doctor Faustus întîlnirea cu Mefisto: „O panică scurtă zigzagă prin el, ceva total imbecil, lipsit de rost. Un bufeu idiot. Se redresă din mers, uitîndu-se peste umăr la sta-

rea sa de adineaori, animalul acela necunoscut, violent, care se răsucise în el. [...] — Doamne, dacă e cu voia Ta... fă să treacă acest pahar de la mine! [...] El mai speră încă să... scape... pur și simplu, chiar și prin fugă... luînd-o la fugă! Unde?... Unde?... Grobei capătă o forță imensă, pe care Lelia o simte fără voce: „Ea venise grăbită, grăbită, să se zidească de vie în schelăria obsesiei sale...“, în toiul unei „nunți“ aproape mistice, în care ea era, cel puțin atunci, „... o altă Maria Magdalena“, alături de „... un alt Iisus plebeu, sau... Ioan, Ioan-fără-de-țară, Ioan...“, o Maria Magdalena dorindu-l pe Iisus ca în Pieta a lui Rilke. În dăruirea ei, e înghițită „ca o ciută“, deși „Nu Cirstea, nu prințul o țintuise ci comis-voiajorul, tăcîturnul, olandezul zburător...“ și pierie în ascunzăturile memoriei lui Grobei, nimicînd de o putere oarbă, în acel final cu structură de poem al Capitolului VII din Bunavestire, în care se repetă obsesiv cuvîntul „Apoi“.

Nicolae Breban explică modificările structurale pe care le suferă Grobei prin faptul că „Un om «se schimbă» de cîteva ori într-o existență...“ și că „Grobei, pur-

tindu-se ilogic, este logic în esență, iar eu însumi sînt fidel structurii sale adînci. [...] Și-apoi credeți că acest Grobei [...] mai e același de la începutul cărții?!“ Eroul devine atît de absorbit de „învățătură“ încît începe să se rupă de realitate, ca atras de un miraj: „Parcă se îmbolnăvise, slăbise și mai mult, un fel de jeg al inimii, o boală a spaimii, frica de viitorul său, de destinul din calea căruia, el simțea, nu avea nici o scăpare“. Ca într-o tragedie greacă, eroul e fîrît de soartă pe un drum de pe care ar vrea să fugă, numai că zbaterea lui e inutilă, hotărîrea e deja luată.

Diferența dintre Grobei și Farca — deși, aparent, Grobei nu-și are propriul său fond de idei — este în favoarea primului. Grobei are un plus de demnitate, de curățenie, nu are diabolismul celuiălalt. Între cei doi există și o deosebire de metodă. Farca practicînd o aparentă gratuitate a actelor sale pentru a atrage atenția celorlalți sau pentru a-i dezarma. Grobei rămîne pur în toate. Farca a dus o viață demnă de inițiatorul unui nou cult: contorsionată, neclară; Grobei este cel dintîi sfînt al cultului.

Pe fundalul zidirii totale la lui Grobei

în „învățătură“, are loc întîlnirea întîmplătoare (dar ce e oare întîmplător în această carte?) a eroului cu Lelia, într-o scenă de o veridicitate aproape insuportabilă. Această întîlnire este, credem, analogă marii ispitiri a lui Iisus de către Diavol, înaintarea începerii activității de propovăduitor. Grobei își continuă drumul — deși ezită, pentru moment — nu pentru că este mai puternic, ci pentru că Lelia a înțeles sensul adînc al vieții fostului ei logodnic și îl acceptă, oricît de greu i-ar fi.

Epilogul cărții aduce dovada finală a raportului dintre Grobei și Farca în aceea doime cristică de care vorbeam mai devreme: „Farca și El (s.n.) se topiră unul într-altul...“. Și nu putem încheia acest studiu dedicat felului în care Bunavestire ilustrează geneza mitului modern decît întrebîndu-ne împreună cu Nicolae Breban:

„Oare, umanitatea de aici, de colo va învăța ceva, din această pildă?! Din acest mit... de astăzi?!“

1979

DOSAR

Addenda polemică la nr. 5-6-7/1990, număr tematic despre psihanaliză.

Într-un articol intitulat Amurgul psihanalizei, publicat în Apostrof (1990, 5/6/7, p. 8-9), Doru Ogodescu, un cunoscut și frecvent publicat (în special înainte de decembrie 1989) psihiatru și critic mândru al psihanalizei, examinează aspecte ale teoriei lui S. Freud și ale psihanalizei, în general, și avansează o așa-numită teorie a "imăginarului triontic". În răspunsul care urmează voi analiza primele două părți (1. Argument și 2. Amurgul dualismului freudian) ale articolului domniei sale, pentru simplitate și pentru că partea a treia (3. Argumente pentru imăginarul triontic) este, în opinia mea, irelevantă pentru teoriile și practicile psihanalitice contemporane. Remarcile mele urmează paragrafele (numerate de mine) ale articolului în discuție.

0. Titlul articolului domniei sale este Amurgul psihanalizei. Aceasta ne obligă de la bun început să ne întrebăm: „amurgul” cărei psihanalize? Pentru că teoriile și practicile psihanalitice contemporane sînt atît de numeroase și diferite... Totuși, unii experți le grupează în patru categorii globale: clasică sau „ortodoxă”, a eului, a relațiilor cu obiectul, și a self-ului. Mai mult, în cadrul fiecărei psihologii și practici psihanalitice există o mare diversitate de subsisteme (cu practici corespunzătoare) în funcție de autor, practician, etc. Ca să nu mai vorbim de combinațiile dintre ele, atît în privința conceptelor, tehnicilor, categoriilor diagnostice globale, faze în tratament, etc. De exemplu, un psihanalist poate fi clasic în privința regulii fundamentale, kleinian în privința interpretării prin transfer a anxietății inițiale în ședință și a folosirii contratransferului, și kohutian în modul și tonul interpretărilor. Prima impresie este următoarea: deși autorul ne promite printr-un titlu atotcuprinzător și seductiv că va trata despre „amurgul psihanalizei”, ceea ce ne oferă pînă la sfîrșit este amurgul unei critici a psihanalizei clasice de multe ori fictive și aparent reprezentate de către S. Freud.

1. Ogodescu își începe articolul cu o mărturisire care, așa cum se întîmplă adesea la începutul oricărui „întîlniri psihanalitice”, ne oferă o perspectivă descifratoare a (sub)înțeleșurilor deloc suspectate la suprafață. El scrie: „întîlnirea mea cu Freud a început într-un mod oarecum ciudat, în sensul că prin anul 1967-1968 am luat cunoștință de lanțul Indoieilor și nemulțumirilor Maestrului meu... față de inconsecvențele gîndirii psihiatruului vienez”. (p. 8) Deși el vrea să dea de înțeles că întîlnirea nu era cu Freud, cu scrierile acestuia, putem totuși infera dorința lui de a-l întîlni pe Freud, dorință salutară ce indică o nevoie legitimă a oricărui individ, mai ales pentru un psihiatru. Este într-adevăr ciudat cum a avut loc întîlnirea cu (scrierile) lui Freud. Vom vedea cît de ciudată a fost și întîlnirea domniei sale cu cartea istoricului englez L. L. Whyte, ale cărui idei și citate le folosește fără ghilimelele de rigoare. Prima întîlnire este intermediată de „lanțul Indoieilor și nemulțumirilor Maestrului...”. Dacă întîlnirea fantasmată cu Freud nu este posibilă, atunci ceea ce îi rămîne este o întîlnire livrescă prin Mastru. Oricine ar putea înțelege acest fapt în acei ani în care psihanaliza (și viața psihică a unei întregi națiuni) era vinată cu o ură, o invidie și o determinare anihilatoare similare Inchiziției. Dar chiar și această întîlnire livrescă (probabil ca și altele) nu avea să fie mai norocoasă, datorită stricării și deformării ei de către ideologia lui M (ca în Marxism? Ce coincidență!) sau citatelor fără ghilimele. Se pare că autorul nostru era poziționat inconfortabil între Mastru și „psihiatru vienez”. Și, ca să repare parțial ciudățenia vinovată a întîlnirii și alegerii intermediare, el continuă cu o frază suspect laudativă, conținînd expresii ca „marea sinteză antropologică” și „dezbateră serioasă”!

2. Cu puțin (căm mult) ajutor din partea istoricului englez Lancelot L. Whyte (și nu L. Whyte), din a cărui carte *The Unconscious. Before Freud* (Inconștientul înainte de Freud (1960)) citează dar uită ghilimelele (aici și aproape mai peste tot în cuprinsul primelor două părți ale articolului), el continuă în stilul alunecător între aprecierea mediată prin referință și citatul fără ghilimele, și critică. Totuși, o eroare constînd din generalizarea particularului este strecurată subtil, eroare care va fi amplificată în paragrafele care urmează și care va fi inclusă chiar în subtitlul 2. al articolului. Această tehnică este folosită chiar în relația dintre titlu și textul articolului. Eroarea este următoarea: Ogodescu afirmă că Freud a „instaurat polaritatea inconștient-conștient”, că viața psihică a fost analizată și înțe-

leasă în cadrul „paradigmei lineare” și că „opera sa reprezintă una din culmile dualismului aplicat în științele omului.” Să le luăm pe rînd. Contribuția lui Freud la problema spinoasă a inconștientului (eu folosesc termenul de inconștient în sensul de „proces dinamic inconștient” și „construct”) a fost demonstrarea (și nu instaurarea), atît prin material patologic, cît și normal-istoric, a faptului că: a) procesele inconștiente nu se supun regulilor logicii bivalente conștiente; și b) sistemul inconștient posedă caracteristici speciale. Pentru o discuție la zi a acestei probleme vezi Matte-Blanco (1988, în special cap. 2 și 3). În privința „paradigmei lineare” și „culmile dualismului”: modelul topografic tripartit este într-adevăr linear așa cum a fost elaborat și introdus inițial în *Interpretarea viselor* (1900) și reelaborat

întîl obiectale. Un al treilea model este eel economic, care într-adevăr este foarte controversat (vezi Dincolo de principiul plăcerii (1920)) și care a fost abandonat în practică încă înainte de moartea lui Freud (adică de peste cincizeci de ani) de majoritatea psihanalizatorilor.

3-4. Ogodescu continuă cu o afirmație referitoare la ingeniozitatea construirii teoriei și folosirii de către Freud a „numeroase analogii, metafore, simboluri...”. Și el are dreptate. Dar nu din motivul pe care îl implică indirect. Pentru că, în fraza următoare, el revine obsesiv la ideea cu care și-a început articolul, astfel: „Fiind avertizat de la început de distorsiunile și inconsecvențele gîndirii freudiene, m-am apropiat de conținutul ei cu un spirit critic mereu treaz care m-a ajutat să trec dincolo de structurile de suprafață ale discursului freudian și să mă concentrez asupra deslușirii structurilor sale de profunzime, centrate în jurul ipotezei că inconștientul reprezintă fundamentul imuabil al persoanei umane” (p. 8). Să ne întrebăm: De ce avea oare autorul nevoie ca să fie „avertizat”? De ce avea el nevoie de un „spirit critic mereu treaz” în studiul textelor lui Freud? De ce Freud și toți psihanalizatorii de la el încoace recomandă și practică regula

în garașul mecanicului pentru vehiculul personal etc., etc. Într-o lucrare clasică, Schafer remarcă: „Viziunea comică se menține prin accentuarea, într-o manieră foarte selectivă, a aspectelor exterioare, familiare, controlabile și predictibile, ale situațiilor și oamenilor. Ea debitează „puterea gîndirii pozitive.” (pp. 26-27). Adică conștiente și amăgitoare, am spune noi. Deci: cum poate un lector „avertizat” și cu un „spirit critic mereu treaz” să deslușească „structuri de profunzime”? Mai ales în textele psihanalitice (cît despre întîlnirile cu pacienții și cu sinele să nu mai menționăm!), care sînt atît de încăpăținate și recalitrante prin rezistențele și intelectualizările conștiente? Implicînd că inconștientul nu „reprezintă fundamentul imuabil al persoanei umane” și enunțînd, așa cum autorul face puțin mai departe, că „inconștientul nu există ca realitate trăită, ci doar ca o ipoteză de lucru...” (ipotезă de lucru despre ce?), nu ne spune mai nimic, nici în privința teoriei (teoriilor, mai degrabă) lui Freud, și nici în cea a psihanalizei (mai corect: a diferitelor sisteme psihanalitice). Pentru că de la implicație și enunț pînă la argument doveditor (în special de natură experiențială) este, așa cum spune poetul, „...o cale atît de lungă...”, îl voi scuti pe cititor de o listă bibliografică lungă și plictisitoare cu privire la literatura experimentală (printre altele) confirmînd numeroase procese psihice inconștiente. Cititorul interesat poate consulta M. H. Erdelyi, *Psychoanalysis: Freud's Cognitive Psychology*, 1984; K. S. Bowers și D. Meichenbaum, *The Unconscious Reconsidered*, 1984. Pentru o poziție contrară celei avansate de mine, a se vedea D. P. Spence, *The Freudian Metaphor* (în special cap. II), 1987. Și ca să dovedească, în stilul preferat domniei sale — cel al supradeterminării, pe care îl critică! —, cît de deficitară este teoria lui Freud, el ne informează (avertizează?) despre „victimele”... dintre cele mai celebre” ale ei și păcatelor ei. De abia acum îmi dau seama din ce cauză domnia sa avea nevoie să fie avertizat. Mastrul nu dorea ca elevul să fie victimizat de Freud și psihanaliză! Sau să adoarmă și să fie înfricoșat de vise și inconștient... Știa Mastrul ce știa și aici își încheie autorul prima parte a articolului, intitulată, nici mai mult și nici mai puțin, „Argument”!

5. După o altă infuzie bibliografică de la istoricul englez citat înainte (fără ghilimelele de rigoare), textul devine deja previzibil glisează din nou în zona circumspect laudativă. Dar nu stă deloc acolo. Alunecă înapoi către „entorse” tratate incomplet („conceptiile neofreudiene au încercat și, în parte, au reușit să corecteze unele „entorse” (amintire de la medicină? — n. a.) ale gîndirii freudiene”), „apogeu trecut” și „fecunditate... diminuată simțitor”. Dovada celor de dinainte fiind... ultimele Congrese mondiale de psihiatrie. Neplăcîndu-i să exploreze spațiul și instrumentele arzumîntului și specificului, autorul menține un „spirit mereu treaz” în spațiile general-enunțative. Să ne reamintim de remarcă lui privitoare la ingeniozitatea construcției teoriei lui Freud și la folosirea de către acesta „... a numeroase analogii, metafore, simboluri...” Comparînd figurile de stil folosite în psihanaliză (în diferitele ei teorii și tehnici) cu cele din articolul în discuție, constatăm fără surprindere că primele sînt invigoratoare de varietate, nuanțate și aducătoare de înțeleșuri noi (nu, a fost oare Freud onorat cu premiul Goethe pentru literatură?), pe cînd ultimele sînt ideologizante, uzate și obositoare.

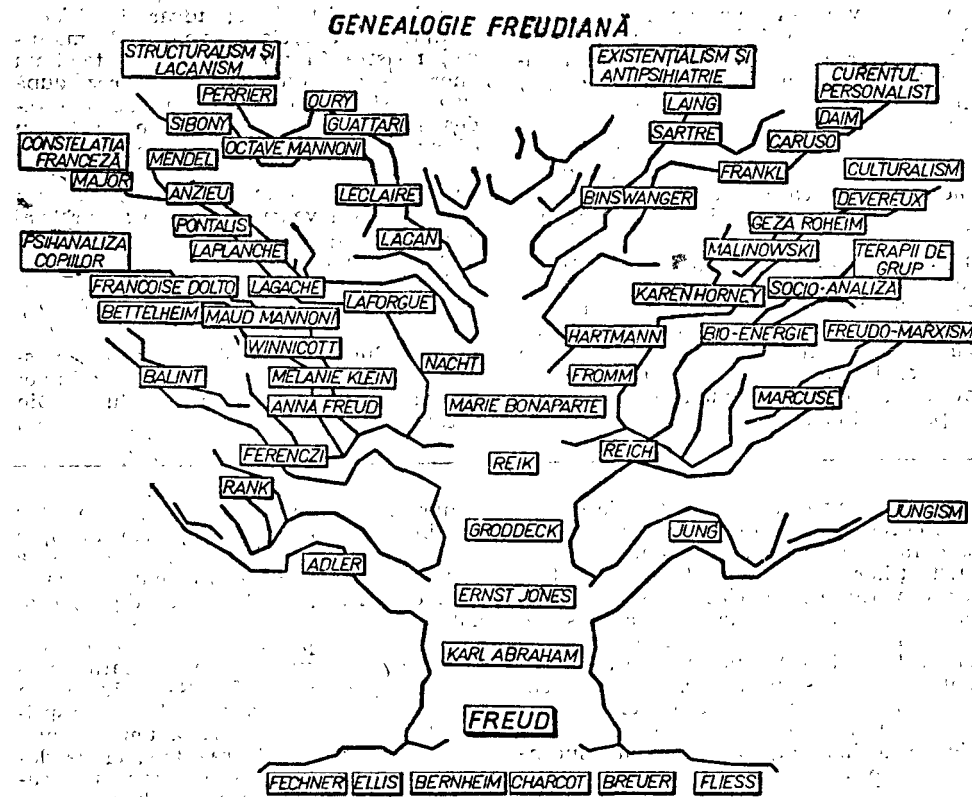
6-7. Nu mă voi ocupa de calificativele obositoare care inundă aceste paragrafe. Ceea ce îmi atrage atenția este dorința insistență a autorului de „ordine și interacțiune”, „autoorganizare” și „capacitate... autofgenerativă”, proiectate într-un model al unei filinte umane fictive, fără conflicte, și „holistice” (en passant, „holismul” este o altă caracteristică a viziunii comice discutate de Schafer, pe cînd dorința de ordine și facere de sine este suspect de indiciatoare a aprehensiunii de fragmentare, la fel cum nevoia de a fi „avertizat” și de „spirit mereu treaz” indică anxietatea de trecere în somn și vis și deci frica de inconștient!). Aceeași viziune comică, naivă și melioristă, fictivă și mecanică, menținută la nivelul îngust al conștientei. Freud este de asemenea avansat de la „psihiatru vienez” din primul paragraf la „geniul conflictului” și „geniul dezordinii”. Ceva mai departe el va fi instaurat în rolul de „mag”! Autorul continuă cu obsesiva denunțare a altor păcate ale lui Freud, legate desigur de ce altceva dacă nu de „inconștient”... De data aceasta, Freud, după ce a „... operat o triplă reducere”, „... împinge rădăcina vieții psihice prea jos”, concluzia logică fiind „... că inconștientul nu există...” etc., etc. Nu este nimic original (exceptînd bineînțeleș apelativele), pentru că același L. L. Whyte discută, în capitolul IX, intitulat *Prospectul* (pp. 167-182), diferite „prospecte” și alternative referitoare la problemele spinoase ale incon-

Florin V. VLĂDESCU

AMURGUL PSIHANALIZEI sau TRANSFERUL IDEOLOGIEI?

ulterior în articolul *Inconștientul* (1915). Deși deficitar din punct de vedere teoretic și în special metateoretic (spațiu în care autorul nostru se plimbă frenetic), elementele ale acestui model pot fi încă folosite de clinicienilor (vezi discuția referitoare la aplicațiile clinice de către Giovacchini, 1987, pp. 33-34 și passim). Freud avea să renunțe la modelul psihic topografic și să

atenției egal distribuite (flotante)? Pentru simplul motiv că citirea și ascultarea psihanalitică a textului, pacientului și a propriei persoane necesită o cu totul altă atitudine (atitudinea analitică) decît cea caracteristică logicii bivalente a conștientei convenționale, înșelătoare și deformatoare, studiată fără prea mare succes de toate psihologiile prefreudiene și chiar

Schemă preluată din *La Pensée aujourd'hui, La «Collection Dossiers» du Nouvel Observateur, nr. 2/1990.*

introducea modelul structural în lucrarea *Eul și Idul* (1923). Acest model este conflictual în natură și funcții, și nu linear. Pe el se bazează întreaga psihologie ulterioară a eului, criticată în special de J. Lacan și școala lui, în principal, datorită aspectelor de „ajustare” și „adaptare” pe care le implică și care reprezintă perversiți conștiente ale dorinței lacaniene și implicit freudiene. Unul dintre cele mai importante aspecte ale acestui model constă în faptul că prin el au fost puse bazele — elaborate ulterior de M. Klein și colaboratorii ei — a ceea ce avea mai tirziu să fie cunoscut sub denumirea de școala britanică a rela-

contemporane, dar nepsihanalitice. Citirea și ascultarea psihanalitică sînt în esență subversive și suspicioase. Pacientul se prezintă la primele ședințe cu o viziune naivă (nu intelectuală, ci psihologică), utopică și comică, atît despre lumea lui internă, cît și despre cea externă. De multe ori insuportabilă durere psihică este exilată, fie în afară (în obiecte sau în/pe alții), fie în corp. El dorește să i se ofere rețete și să i se facă promisiuni, care, chiar sincere, sînt întotdeauna amăgitoare și paleative. Visele sînt considerate „stupide”, „stranii”, „bizare” și „neimportante”. El dorește „tratament scurt”, similar cu cel primit

STENOGRAMA

Plenarei lărgite a Consiliului Teatrelor și Uniunii Scriitorilor privind dramaturgia originală 1-2 decembrie 1964

(Urmare din numărul 9)

Tov. GIURCHESCU: Dat fiind faptul că este foarte târziu n-am să mai repet decât câteva din puncte în legătură cu întâlnirea noastră de ieri și astăzi și vreau să amintesc că în general noi am făcut abstracție de un factor principal, spectacolul de teatru — mai bine zis publicul. Am vorbit foarte vag de el, foarte puțin. Pe noi nu ne mulțumește că o piesă este frumoasă dacă este ușoară, pe noi ne mulțumește să fie totodată și interesantă, să educăm publicul. Sigur că dorim ca sala să fie plină, dar tot atât de mult dorim ca să existe tot timpul comunicație între scenă și sală. Or, asta o obținem numai cu piese bune, interesante, frumoase.

Așa cum s-a vorbit la un moment dat despre piese experimentale și piese comerciale, categoric că aceste două categorii de piese există. Grija noastră este însă de a găsi un echilibru și o etică pe gustul publicului, fiindcă în meseria noastră se știe că avem de-a face cu publicul, dar asta nu înseamnă că să ne gândim la cei care vin să vadă doar o piesă, este vorba de publicul care a văzut multe piese de teatru. De aceea spun că pentru cei care caută noul trebuie să țină mai mult seama de nevoile adevărate ale publicului precum și de pericolele vicierii publicului. Trebuie să ne gândim bine la aceste lucruri pentru că altfel nu vom merge înainte.

Aceasta nu înseamnă, fără îndoială, să nu se încerce, oricât, și am impresia că ceea ce se încearcă în momentul de față de către tov. H. Lovinescu — sigur foarte la început, ne vom putea da seama de-abia peste 1-2 ani — în sala mică a Teatrului „Nottara” ne va da o viziune asupra ariei pe care o poate avea un experiment.

S-a vorbit aici destul de mult despre Mazilu, Dorian și alții. Despre Mazilu vreau să fac două precizări. Pe de o parte ni s-a spus — și era o parte de adevăr — că nu-i facem un serviciu lui Mazilu dacă vom vorbi despre el totdeauna ca despre un autor excepțional, cum nu mai există pe pământ, care continuă tot ceea ce a fost excepțional în dramaturgia mondială. Pe de altă parte, Teatrul de Comedie a fost criticat de ce i s-a cerut lui Mazilu să-și refacă piesa. Atunci vă întreb pe dv.: Să nu-i criticăm? Să nu-i laudăm? Atunci să nu-i jucăm. Dacă nu-i jucăm însă se supără cei care îi iubesc. Este foarte greu în felul acesta să găsim metoda. Astfel vom

ajunge la urmă să închidem teatrele și să dăm în sălile respective filme.

Tov. POPESCU DUMITRU: Nu cred că ai dumneata înima aia.

Tov. GIURCHESCU: Din acest punct de vedere eu cred că așa cum și pe noi, care facem spectacolele, sau pe cei care le joacă, ne doare atunci când sintem criticați sau chiar injurați în presă — lucru cu care ne-am cam obișnuit —, ar fi bine ca și tovarășii care scriu piese și care scriu despre piese și despre noi să fie mai puțin supărați când nu sintem de acord cu ei. Poate unul tovarășii le place Mazilu și altora nu. Ori pledăm pentru o diversitate în dramaturgie, și atunci putem să înțelegem și pe cei cu care nu sintem total de acord, și nu sint în gustul nostru personal, ori intrăm toți într-o cameră, ne luăm la bătaie și cei care la sfârșit scapă, dramaturgii respectivi, sint cei pe a căror linie urmează să se scrie toate piesele. Eu n-aș putea să rezist la această metodă, așa că nu o doresc.

Aș mai vrea să spun un lucru, pe care-l consider o scăpare a tov. Lucia Demetriu, vorbind despre un anumit snobism al oamenilor de teatru. Poate că și noi devenim uneori snobi. Public snob eu nu cred că există, în accepție mare. Poate există grupuri mici de oameni snobi în public, dar eu pot să dau exemple de piese puse în scenă, și care consideram că nu vor aduce decât puțini oameni și puțin timp. Spuneam că vor veni câțiva intelectuali, oameni diferiți, vor veni și niște snobi, vom face 20 de spectacole și gata. Dar eu am constatat că publicul nu este snob, că publicul nostru a umplut sălile, același public care se duse și la o comedie ușoară cu o seară înainte.

Aș mai vrea să spun un lucru. Poate că nu sint bine informat, și în cazul acesta vă rog să mă scuzați. Fără îndoială, — oricât ar dori o revistă să publice toate piesele bune care se scriu — fiindcă ea este o revistă lunară, nu poate să publice decât 12 piese într-un an. Ba citeodată e chiar păcat că sint unele traduceri din care am avea ce învăța și care nu se pot publica. Acum se publică în Secolul XX. Dar oare din când în când, în paginile Vieții românești nu s-ar putea publica niște piese? Poate s-au publicat și eu nu știu. Dar nu cred. Mă întreb dacă aceasta nu ar fi bine. Bănui că poezii și prozatorii n-ar face o răscoală în cazul în care redacția revistei respective ar publica și o piesă. Și poate atunci s-ar publica și o serie

de piese care — să zicem — din cauza gustului celor de la revista Teatrul nu se publică acolo. [...]

În momentul de față cred că sint destule forțe în teatrele noastre din țară, educate în spirit nou și care au dat dovadă de dragoste pentru dramaturgia noastră, care ar putea să contribuie foarte mult la definitivarea pieselor, nelăsând totul pe umerii Consiliului Teatrelor, toată răspunderea și toată munca aceasta imensă.

Tov. POPESCU DUMITRU: Tovarăși, iată-ne la sfârșitul dezbaterilor noastre, din fericire — îmi face impresia — fără pierderi în vieți omenești.

Tovarăși, scopul acestei discuții a fost clarificat de la bun început. Teatrul nostru se găsește la ora actuală în plină dezvoltare. După cum cunoașteți și dv., are loc o lărgire foarte considerabilă a repertoriului teatrelor, se profilează colective de teatre foarte valoroase, capabile de mari realizări și apar forțe artistice remarcabile în teatrele noastre, de interpreți, de regizori, de scenografi.

În aceste împrejurări se pune la noi, mai acut ca oricând, problema pieselor românești, a repertoriului românesc. Este imperios necesar să ne întrebăm ce loc ocupă la ora actuală aceste piese în viața teatrelor noastre, dacă s-a format sau nu o școală dramatică românească, ce valoare are ea, cum evoluează ea, ce perspective are?

Sint întrebări firești, care preocupă pe toți tovarășii care lucrează în această sferă, în lumea teatrelor. Și așa se explică acuitatea cu care în ultima vreme se discută problema dramaturgiei contemporane și în presă, și în această ședință lărgită a Consiliului Teatrelor, și probabil și în viitor cu alte prilejuri, în alte ocazii, la Uniunea Scriitorilor, la Consiliul Teatrelor, în presă, ș.a.m.d. Pentru că nu considerăm încheiată problema în această discuție, ea este abia un început, care va trebui să fie continuat cu perseverență și din ce în ce mai aprofundat.

Toată lumea a remarcat că expunerea tov. Horia Lovinescu a fost pătrunsă de grija responsabilă, veritabilă, pentru soarta dramaturgiei noastre. Pe bună dreptate, văzînd realizările dramaturgiei noastre, el a exprimat totodată, în glas cu alți dramaturgi, o nemulțumire cu adevărat creatoare, o sfîntă nemulțumire — cum se spune în limbajul nostru comunist — și mai ales — a văzut încă foarte multe resurse neutilizate, latente, care se cer puse în valoare pentru creșterea valorii dramaturgiei noastre. Cred că a fost exprimat un punct de vedere constructiv și foarte mobilizator, pe care de altfel l-au înfățișat majoritatea vorbitorilor. Există încă, tovarășii, diferite tendințe în aprecierea valorii dramaturgiei noastre în prezent. Există tendința unora de a o vedea foarte în roz, după cum există și tendința altora de a o vedea foarte în negru. Trebuie să facem eforturi s-o vedem așa cum este în realitate, însă pentru aceasta trebuie să ne debarasăm puțin de anumiți paraziți care alterează vederile noastre asupra valorii reale a dramaturgiei românești, printre care aș aminti spiritul neprincipial de amicitie sau resentimentele care joacă același rol nefast, insatisfacțiile personale ale unor tovarășii.

Toate lucrurile acestea este incontestabil că împiedică formularea unei judecăți echilibrate, obiective, juste. Din păcate, în această ordine de idei nu

putem să trecem cu vederea faptul că acum, în această ședință a noastră, s-au manifestat asemenea paraziți în modul de a vedea lucrurile la unii tovarășii și s-au strecurat — trebuie să spunem deschis — unele manifestări ale unuia din fenomenele foarte sever combătute de partidul nostru cu diferite ocazii, inclusiv în munca unor publicații, și anume — apariția spiritului polemic pătimaș, neconstructiv și jignitor, lipsit de perspectivă.

E regretabil că din această cauză o bună parte a ședinței noastre a trebuit să fie irosită, deplasîndu-se atenția de la scopul important al discuțiilor noastre și de la problemele puse în expunerea tov. Lovinescu, punînd în centrul ședinței duelul foarte înverșunat, iritat și, cum spuneam, lipsit de perspectivă, al tovarășilor.

Noi trebuie să atragem atenția foarte serioasă asupra pericolului promovării acestui spirit în viața teatrală. Aici s-au făcut acuzații reciproce cu privire la existența unor grupuri și a unor echipe. Mai rău ar fi dacă acest lucru ar corespunde realității, dacă el ar exista cu adevărat în cîmpul dramaturgiei și al teatrului nostru și cred că toți sintem datori să observăm cu atenție dacă acest lucru este adevărat, pentru că nu poate decât să aducă mari daune intereselor teatrului nostru o asemenea stare de lucruri și trebuie să primească riposta hotărîită din partea oamenilor de teatru, care în majoritate sint animați de spirit sănătos pentru promovarea dramaturgiei noastre.

Ce consecințe poate să aibă acest lucru în viața teatrală? Decît negarea arbitrară a unor și elogierea arbitrară a altora, ceea ce nu ducă decît la dezorientarea și a dramaturgilor, și a teatrelor, și a publicului; sau primirea cu răceală a unor piese bune și cu entuziasm a unor piese slabe, mușamalizarea lipsurilor ș.a.m.d. Ce poate rezulta din faptul că două publicații schimbă focuri puternice urmărind fiecare să sprijine pe cineva sau să înlăture pe cineva?

Așa ceva cred că nu trebuie să fie admis în viața teatrală din țara noastră. Este regretabil că au apărut asemenea manifestări aici și asemenea calificative reciproce și de către tov. Barbu și apoi Dorian; îmi pare rău că și tov. Penculescu, la o expunere atât de interesantă, a găsit oportunitate să folosească și el asemenea cuvinte.

Din păcate, ne dăm deja seama cu toții că în viața teatrală un asemenea fenomen își face prezența și se manifestă și în caracterul de paradă al modului cum se elogiază aceste lucruri de către critici, fără a se ține seama de calitățile și defectele pieselor și în modul cum sint atacate unele ca necorespunzătoare.

Este însă uimitor și mai regretabil faptul că în această ordine de idei a fost amestecat organul C.C. al partidului, Știința. Aici trebuie să lămurim foarte bine lucrurile. Știința nu este organul tov. Băleanu, nu se manifestă prin tov. Băleanu. Dacă dînsul a lăsat impresia că părerile sale se confundă cu ale Științei, el a greșit și nimeni nu-l va tolera așa ceva. Nu pun la îndoială, pentru că nu cunosc acest lucru. Dacă se întîmplă așa ceva, ește grav.

În același timp, nimănui nu-i este permis să conceapă că Știința, organul partidului, poate cădea într-o asemenea greșală încît să nu mai reflecte punctul de vedere al partidului, ci punctul de vedere al tov. Băleanu. Cred că nu trebuie

știentului, din care Ogodescu selectează numai alternativele convenabile și le prezintă ca idei originale (fără ghilimelele de rigoare).

8. Dorința anihilării cu orice preț a inconștientului este continuată și aici. De data aceasta autorul afirmă că Freud ar fi descoperit că „... inconștientul este o manifestare somnică 'cifrată', iar limbajul lui este „... în cel mai bun caz... o jumătate de limbaj”. Așa să fie oare? Procesele dinamice inconștiente se manifestă nu numai intrasomnic (oniric și neoniric), dar și extrasomnic, atît în procesele normale, cit și în cele patologice. Inconștientul nu este nici „... o jumătate de limbaj” și nici unul întreg; el este, așa cum arată Freud și practica psihanalitică contemporană, un „limbaj” care funcționează după o „gramatică” și o „logică” complet diferite de gramatica și „logica” bivalentă ale conștiinței (vezi cap. VII din Interpretarea viselor [1900] și Mathe-Blanco [1988]). Ogodescu pune următoarea întrebare: „... să-i întrebăm pe psihanalisti: cum poate fi un simbol unipolar?” (p. 8). Iată cum răspunde un psihanalist expert în problemele inconștientului (fi cer scuze cititorului pentru citatul lung care urmează, dar el este extrem de important pentru argumentul

meu): „De fapt este o chestiune de observație curentă; clase (logice) largi sint formate în inconștient, de exemplu clasa satisfacțiilor orale, genitale ș.a.m.d. Fiecare din aceste largi clase posedă diferite subclase; în fiecare din acestea există o subclasă de activități primare specifice corporale și diferite subclase de activități simbolice corespunzătoare. Cu alte cuvinte, mîntea definește fiecare clasă largă printr-o funcție propozițională care, explicit sau implicit, conștient sau inconștient, conține diferite aspecte. Deci, în subclasa largă a activităților orale mîntea va defini activități primare ca suptul, mestecatul și mușcatul și de asemenea activități orale simbolice precum cititul și ascultarea învățătorului. Cînd principiul simetriei se aplică unei clase largi, orice subclasă devine identică cu oricare alta și cu într-ăea clasă. În contrast cu ceea ce este gîndit în logica clasică obișnuită, eu sugerez: conceptul psihanalitic de simbol este acela al unei clase simetrizate prin echivalență în care un obiect și toți reprezentanții lui sint tratați nu numai ca echivalenți dar și ca identici.” (p. 174). De exemplu: dacă avem o clasă a mămelor minioase, atunci fiecare parte importantă a unei mame (sînul, vocea, vîgînul, ochii etc.) devine, prin procesul de simetrizare a membrilor clasei și a caracteristicilor fiecărui membru al clasei,

minioasă și este simțită (de copil, soț etc.) ca fiind periculoasă. Ne putem închipui ce s-ar putea întîmpla într-o asemenea situație dacă i-am sugera celui în cauză să-și corecteze „gîndirea (conștientă) eronată”.

9. În acest paragraf sintem din nou tratați cu un amalgam de afirmații, fragmentar veridice de altfel. Să le luăm din nou pe rînd. Ogodescu crede că în psihanaliză (din nou: care anume?) ființa este „regizată” nu de realitate, ci de dorință. Realism naiv și plat care ne reamînteste de filmta fictivă adumbrată cu trei paragrafe în urmă. Dar ce este și a cui este realitatea (din nou: care realitate? Care psihanaliză? etc., etc.). La Freud, așa cum îl înțeleg eu, „realitatea” este definită de limbajul dorințelor primare și relaționale (relațiile cu „obiectul”, în special în modelul structural) proiectate și introiectate — pe întreg parcursul dezvoltării individuale și colective. În (și de la) alții și altele (pulsuni, persoane, obiecte, idealuri, ficțiuni etc.). Pentru că de prea multe ori — și aici trebuie să recunoaștem și să apreciem, ceea tragică, autentică și vizionară, a lui Freud și a psihanalizei — ceea ce conștiința ne prezintă ca dorință, autentic-personală este frecvent un artefact de adaptare (de ajustare și, în cel mai extrem caz, de supraviețuire), o dorință a

altuia, o dorință străină intrută (de multe ori, coercitiv și autocratic) în mîntea și suflet ca un cal troian. Nu întotdeauna dorința altuia — de obicei prin empatie, detoxificare a proiecțiilor (identificatoare, reverie și identificare — se transformă natural și necesar în dorință adevărată a sinelui autentic. Și totmai această este ficțiunea (printre multe altele) introdusă și hrănită de conștiință, logica bivalentă și „realitate”. Realitatea persoanei este atît înăuntru cit și în afară. Limbajul dorinței conștiente trebuie să fie mereu vegheat, suspectat și întrebant. Deci, „cuvintele superstrăbune” sint într-adevăr „saturate informațional” cu dorințele, conștiente dar mai ales inconștiente, ale lui, ei, lor, etc... Frecvent tu, el/ea, ei/ele, etc. nu sint „obiecte”. (folosesc termenul de „obiect” în înțelesul psihanalitic de reprezentare în mîntea a diferitelor aspecte ale unei persoane sau clase de persoane) integrale în mîntea, așa cum crede Ogodescu, ci parțiale, uneori benefice și alteori persecutoare, generoase sau invidioase, care acceptă sau care resping. Ele sint capabile să autentifice, dar sint mult mai capabile să alieneze. Cit privește întrebarea dacă limbajul apare în individ sau în grup, aceasta este o chestiune similară cu cea a oului sau găinii.

10-11. Freud este din nou avansat, de data aceasta de la „mag” la „papă” al

să facem pledoarie pentru Știința, nu are nevoie Știința de așa ceva; știm cu toții care este rolul ei de înfăptuire a politicii de orientare promovată de partid în viața teatrală. Și cu atât mai rău pentru tovarășii care s-ar lăsa intimidați de faptul că tov. Băleanu lucrează la Știința. Așa ceva nu există în realitate. [...]

Dar, în același timp, sintem cu toții conștienți că realizările actuale ale dramaturgiei sînt departe, foarte departe încă de a satisface exigențele foarte înalte ale partidului nostru și în general ale maselor față de artă, exigență care se află la înălțimea măsurii posibilităților existente la noi și care se măsoară și cu celelalte sectoare ale vieții sociale, științifice, culturale din țara noastră.

Cred că este cazul să subliniem încă o dată, cu toate că lucrul acesta este bine știut, că criteriul superior de apreciere a valorii pieselor noastre continuă să fie sfera problematică a acestor piese. Se vorbește foarte mult în ultima vreme de dificultatea de înfruntare a concurenței mondiale în dramaturgie și este un fapt real; că există o asemenea concurență nimeni nu poate să tăgăduiască, pentru că pe scena teatrelor se găsesc lucrări selecționate din milioanele de piese ale celor mai reprezentativi autori contemporani, alături de piesele tovarășilor noștri. Dar întrebarea este ce se măsoară dramaturgia noastră cu marea dramaturgie de pretutindeni, pe ce teren se întrec ei? [...]

Cred că avem datoria de a afirma prin arta noastră un sistem de gândire nou, sistemul de gândire filosofic al lumii noi, al socialismului. În legătură cu problemele fundamentale ale epocii contemporane, modul de a concepe rolul omului în viața internă între cele două lumi; diferența radicală între a înțelege poziția față de umanitate în cele două lumi. Or, trebuie să fie o pledoarie artistică profundă, convingătoare, la un nivel superior pentru acest sistem de gândire nou al lumii socialiste și pe planul artei.

Din păcate, se mai constată banalitatea ideilor, superficialitatea de gândire, sărăcia de argumente, lipsă de înțelepciune a autorilor. Cu asemenea arsenal este greu să lupți în înfruntarea filosofică între cele două lumi, pe planul artei.

În al doilea rînd, avem de afirmat un mod nou de a vedea moduri de a trăi, în proporție de masă, în raport cu modul de a trăi pe care îl promovează ideologia și oamenii de artă ai societății vechi, din cealaltă lume.

Știți că foarte mulți din străinii care vin la noi în țară din Occident vin și cu scopul, uneori nemărturisit, de a-și da seama pe viu ce înseamnă socialism, ce este lumea socialistă. Am avut ocazia să am o discuție concludentă cu un impresar care a venit să vadă și România socialistă. Mi-a mărturisit că a fost ani de zile preocupat de această idee: ce înseamnă faptul că a apărut o lume nouă? Prin ce se caracterizează? Ce are propriu, diferit de cealaltă lume? El spunea: sînt un om care am trecut prin multe, am fost în Rusia, am făcut și muncă de spălător de vase, cunosc toate fațetele vieții. Mă întreba: am venit la voi, stau de mai mult timp și mă uit și încerc să deprim adevărul și m-a izbit pînă acum următorul lucru: constat că este vorba de o unitate extraordinară a poporului sub conducerea unui mînunchi de patrioți, de oameni ridicați din sinul acestui popor care nu

au altă preocupare, alt interes și țel decît a face să prospere această țară, de a servi interesele acestui popor; muncind, înfruntînd greutăți, recurgînd la toate soluțiile pentru aceasta. Aceasta mi se pare caracteristic, demn de relevat și esențial pentru societatea noastră socialistă. Cu această concluzie mă întorc acasă.

Este o datorie de a ne strădui să redăm caracteristicile fundamentale ale acestui mod de viață socialist al țării noastre.

Într-adevăr este foarte greu de făcut aceasta atunci cînd se iau aspectele lăturale, secundare, nedefinitorii ale realității noastre. Desigur că nu este ușor. Ar fi demagogic să spui că totul depinde de bunăvoință și că imediat se pot rezolva aceste lucruri. Este un cerc destul de complex și de altfel mulți dintre dramaturgii noștri tind către asemenea lucruri vizibile și fac efort pentru a se apropia de acest deziderat. Exemplu: tov. H. Lovinescu, P. Everac și alții, dovedesc că sînt preocupați de acest lucru și că vor să avanseze pe acest drum. Dar nu este mai puțin adevărat că aceste încercări nu sînt încununate de succes. Trebuie să vedem ce împiedică în domeniul asimilării culturii.

Se apropie Congresul al IV-lea al Partidului și vreau să spun că se va organiza cu acest prilej o decadă a teatrului cu piese românești; se va organiza un juriu care va selecționa lucrările care vor figura la această decadă, lucrări care vor fi ascultate atît de oamenii muncii, cît și de delegațiile străine care vor participa la acest eveniment.

Fără îndoială că criteriul va fi acela al valorii; va fi o confruntare cu această ocazie. Ar fi mult mai simplu dacă această confruntare a creației s-ar face numai în ședință, dar confruntarea se face cu masele, cu partidul, cu publicul național și internațional. Răspunderea mare în această chestiune o poartă cei ce organizează decada precum și juriul care va face selecționarea.

Tovarăși, s-au spus multe lucruri juste în cuvîntul tovarășilor și chiar al aceluia care s-au pronunțat mai ascuțit cu privire la efectul unor procedee greoaie.

Și noi considerăm că încă și acum sistemul de includere în repertoriu a pieselor originale este greoi. Aceasta se datorește și Consiliului Teatrelor, dar și unor reguli formale organizatorice existente.

Noi ne-am străduit și ne străduim să scoatem cit mai mult din viața teatrului. Însăși ideea organizării Consiliului Teatrelor a plecat de la această premisă și — după cum s-a afirmat — în mare măsură s-a reușit să se facă lucrul acesta și pot spune că s-a înregistrat un progres.

Sînt tot mai puține cazurile cînd criteriul abstracționiste țin anumite piese pe loc. Tot mai rare sînt cazurile de nemulțumiri și justificări din partea autorilor. Noi am examinat și vom mai examina lucrările. Deocamdată însă conducerea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă a ajuns la concluzia că — cel puțin la teatrele din capitală — sistemul actual să se diferențieze. Nu spunem numai pentru capitală în ideea că la teatrele din provincie nu sînt directori buni, dar noi considerăm că în București directorii actuali de teatru sînt de asemenea competenți încît pot să răspundă singuri de piesele de teatru originale. Deci vom institui acest sistem ca deocamdată, în capitală, fiind vorba și de o experiență, răspunderea integrală asupra repertoriului să revină conducerii teatrelor.

S-au făcut unele aprecieri negative la adresa muncii comisiei de repertoriu a

Consiliului Teatrelor. Noi am examinat și acest lucru mai atent și ne-am pus întrebarea dacă justifică existența sa această comisie de repertoriu din Consiliul Teatrelor. Există preferința ca să desființăm această comisie, iar atribuțiile să cadă în sarcina exclusivă a biroului Consiliului Teatrelor; pe care noi ne-am gîndit să-l lărgim. Ne-am gîndit la această soluție pentru că la ora actuală există totuși un paralelism, în plus, se spune că există subiectivism, că lucrările unora se apreciază și se publică, ale altora nu și atunci, mai bine s-o desființăm.

Noi nu avem de reproșat conducerii teatrelor lipsa de dragoste față de dramaturgia noastră originală; cred că ar fi un proces de intenție cu totul deplasat de a gîndi că tovarășul Horia Lovinescu, Radu Beligan, Liviu Ciulei ar avea ceva de împărțit cu cineva dintre dramaturgii noștri. Ei nu au nimic de cîștigat că aprobă o piesă și nu alta, ci, dimpotrivă, sînt interesați și părtași la succesele teatrului. De aceea aș atrage atenția asupra muncii cu conducerile teatrelor mai ales țînînd seama de faptul că în capitală ele (conducerea teatrelor) vor fi făcute răspunzătoare de stabilirea pieselor de teatru și intrarea lor în repertoriu.

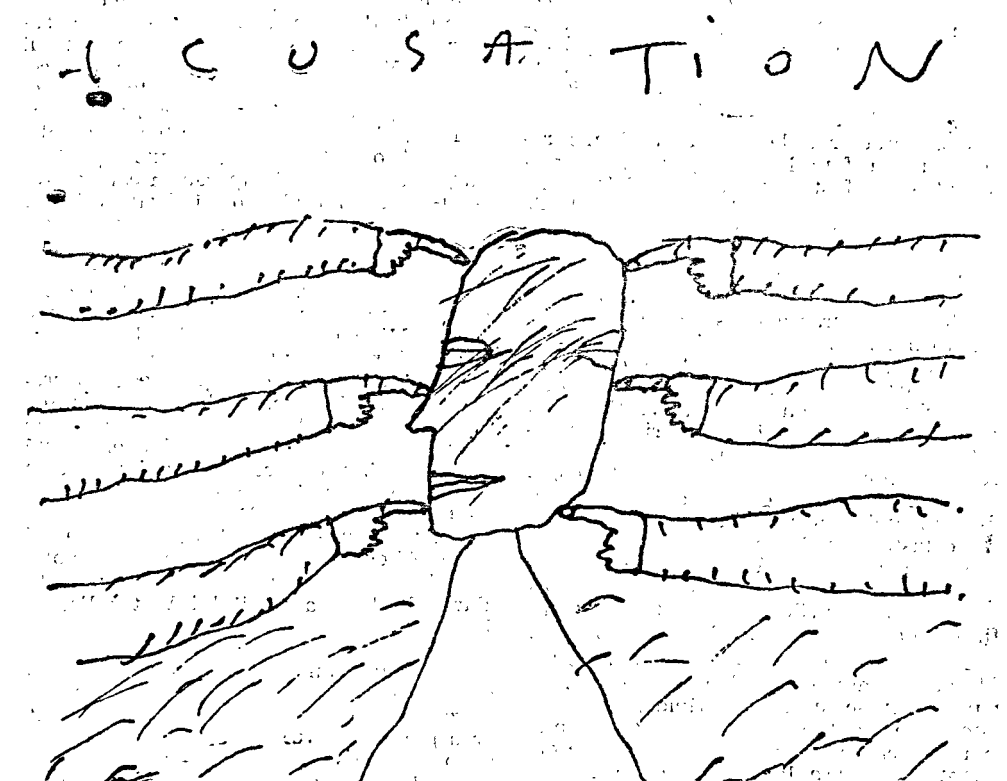
Nu trebuie să luăm în nume de rău dacă vom spune că va trebui să existe aceeași exigență sporită atît la acceptarea pieselor, cît și ulterior.

Uneori nu este atît de supărător faptul că un teatru sau altul joacă o piesă slabă, pentru că aceasta poate fi explicat, dar este mai supărător că după ce o joacă, se încearcă să o ridice în slăvi, să ne convingă pe toți că a fost un mare succes. Aceasta într-adevăr este de neînțeles. Însă sînt încă multe rezerve de exigență la teatre. Alături de datoria conducerii teatrelor de a face totul pentru a ajuta constructiv pe dramaturgii, de a-i ajuta să iasă pe scenă, trebuie să-și ascuțe și exigența, pentru că în teatru greșeli există și mai ales țînînd seama de golurile pe care le înregistrează.

Deci trebuie să existe mai multă circumspecție și grijă pentru a asigura lu-

crări de valoare care să ridice prestigiul teatrului și care să intereseze publicul, anume de a face o operă de încurajare a dramaturgiei. De asemenea, în efortul acesta pentru înlăturarea definitivă a deficiențelor din acest sector de muncă delicat, este necesar să se facă un apel la Uniunea Scriitorilor, care trebuie să aibă un rol mai mare în promovarea judicioasă a dramaturgiei originale pe viitor. Revista Uniunii Scriitorilor nu întotdeauna desfășoară activitatea cea mai pozitivă și constructivă în acest domeniu; dezbaterile sînt foarte rare în legătură cu viața dramatică. Or, și în ședința de astăzi, cînd după multă vreme s-au pus față în față dramaturgii care creează și scriitorii, s-a dovedit că există un slab antrenament în asemenea întîlniri. Noi va trebui să facem eforturi pe viitor ca aceste adunări să se desfășoare la cel mai înalt nivel din lumea teatrului, să fie coordonate pe interesele noastre, pe dorința de a crea un teatru socialist. Trebuie să eliminăm absolutizările și intoleranța din modul cum discutăm și înțelegem desfășurarea vieții artistice. Asemenea practici nu fac decît să frîneze dezvoltarea artei noastre. Trebuie să fim stăpîni pe noi și asta înseamnă că trebuie să știm ce vrem și ceea ce vrem este să facem o artă socialistă, or pentru asta trebuie să fim receptivi la tot ce este nou, pentru că altfel ne vom închista și ne vom trezi la un moment dat că am rămas în urmă. Nimeni nu pledează pentru modernism în sine, ci pentru un modernism al societății noastre, al intereselor noastre, pentru un modernism — expresie mai avansată în arta care se prezintă, o mai bună exprimare a conținutului artei noastre legate de societatea noastră, de sarcinile ei ideologice.

Rubrica Dosar
îngrijită de
ION VARTIC

psihanalizei". Și, printr-o generozitate suspectă unui critic acerb și mîndru al lui Freud și al psihanalizei (mă întreb din nou: care Freud și care psihanaliză?), el pontifică visul ca „acel complice din umbră al minții omenești”. Deci visul există ca un „complice”, dar fără limbaj. Nu numai că visul este castrat de limbaj, dar și de cuplul lui original care este incoștientul. Imediat, „recuzită” lui de „papă al psihanalizei” este din nou robită printr-o fictivă și reclamată „poziție sistematică”. Imi amintesc că aceasta din urmă este o altă caracteristică a viziunii comice descrise de Schafer. Se afirmă apoi că visul a fost folosit de Freud pentru citirea „naturii umane” și că „ființa omenească” (poate) trăiește visul ca un fapt concret”. Analiza și interpretarea viselor este considerată de Freud ca fiind „calea regală către incoștient” și numai unul din aspectele naturii umane (din nou autorul ridică particularul la rangul de general). În anumite stări (care nu sînt întotdeauna patologice) visul este concretizat, dar de regulă „o mințe integră distinge întotdeauna visul de conștient”. În psihanaliza contemporană se vorbește despre „viață visată”, și „vis, trăit”, dar contextul și implicațiile sînt diferite (Melzer, 1983). Autorul își continuă mărșul anihilator conform căruia în psihanaliză (probabil cea a lui Freud) individul nu

este „autentic”, este „un prefăcut”, „personaj de carnaval, care ziua se machiază”, iar noaptea, în vis, elaborează codul de înșelare a celorlalți...: „incoștientul freudist” este „secret într-o manieră nebolică de nimeni”. Din nou, procesele dinamice incoștiente funcționează după o logică specifică, numită de Matte-Blanco (1988) „biologică”. Și această „biologică” a incoștientului este programată biologic, cu sau fără voia lui Ogodescu. În privința „autenticității”, „prefăcătoriei” subiectului psihanalic, vezi comentariul de mai sus (# 9). Și eu care credeam, la fel cu distinsul meu coleg B. B. Barratt, că psihanaliza este o metodă unică de mobilizare, metoda care reporneste mișcarea în relaționarea constructivității cunoașterii noastre față de procesele nerationale ale ființei — o eliberare a gîndirii și vorbirii în relație cu mișcarea dorinței, mai curînd decît o ajungere la puncte ideologice mortificatoare în gîndire și vorbire.” (1990, p. 143).

12. Și aici critica continuă nestăvilit, iar autorul intră vînjos în sociologia plată și banală a „alterității”, a comparațiilor și asemănarilor dintre semeni (la fel ca într-o competiție de frumusețe) și a „comunicării interumane”. Multidimensionalitatea euristica a proiectului și ideilor lui Freud și ale psihanalizei sînt în sfîrșit turite și terciuite în bidimen-

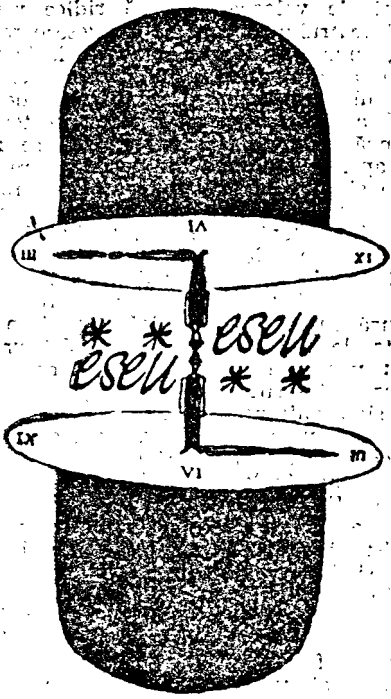
sionalitate și externalitate. Și astfel el ne invită în vehicolul lui falic, atotputernic și atotștiutor, să voiajăm în psihologia conștiinței de dinaintea lui Sigmund Freud. În sfîrșit (din punctul meu de vedere), într-un paragraf (# 17) de mai jos, autorul mărturisește, mîndru și convins, în limbajul disociativ al partizanatului: „Despărțirea mea efectivă de psihanaliză a început în momentul cînd, în colaborare cu... am elaborat modelul triontic al persoanei... Recunosc că dinăuntrul psihanalizei este destul de greu să-ți dai seama de limitele și erorile sale. De aceea, sînt conștient că partizanii psihanalizei nu vor fi prea receptivi la argumentele noastre” (p. 9). Singura întrebare care îmi rămîne în legătură cu acest paragraf și cu articolul lui este următoarea: A fost oare Ogodescu vreodată „înăuntru” psihanalizei? El bine, nu numai că domnia sa nu a fost vreodată „înăuntru” vreunui psihanalizator, sau a lăsat vreuna „înăuntru” lui, dar nici nu a apucat să intre. Știa Maestrul ce știa... August, 21, 1991

Binghamton, New York, USA

Referințe bibliografice

Barratt, B. B., *Reawakening the Revolution of Psychoanalytic Method: Notes on the Human Subject, Semiosis, and*

- Desire, Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 1990, 13(1), 139-163.
Bowers, K. S., Meichenbaum, D. (eds), *The Unconscious Reconsidered*, Wiley, New York, 1984.
Erdelyi, M. H., *Psychoanalysis: Freud's Cognitive Psychology*, Freeman, New York, 1984.
Freud, S. (1900), *The Interpretation of Dreams*, Standard Edition (SE), vols. 4, 5, Hogarth Press/Institute of Psychoanalysis, London.
Freud, S. (1915), *The Unconscious*, SE 14.
Freud, S., (1920), *Beyond the Pleasure Principle*, SE 18.
Freud, S. (1923), *The Ego and the Id*, SE 19.
Giovacchini, P. L., *A Narrative Textbook of Psychoanalysis*, Aronson, Northvale, 1987.
Matte-Blanco, I., *Thinking, Feeling, and Being: Clinical Reflections on the Fundamental Antinomy of Human Beings and World*, 1988, Routledge/Institute of Psychoanalysis, London.
Schafer, R., *A New Language for Psychoanalysis*, 1976, Yale University Press, New Haven.
Spence, D. P., *The Freudian Metaphor: Toward Paradigm Change in Psychoanalysis*, 1987, W. W. Norton, New York.
Whyte, L. L., *The Unconscious Before Freud*, Anchor Books, Garden City, 1962.

Cu câteva luni în urmă (în 1990), a apărut, editată de Klostermann și Piper și sub îngrijirea lui Walter Biemel și Hans Saner, **Correspondența (1920—1963)** dintre Martin Heidegger și Karl Jaspers. Acest op documentar completează decisiv materialele anterior publicate referitoare la relațiile dintre cei doi mari filosofi, care au trecut o vreme, atât în ochii lor înșiși cât și în conștiința publică, drept prieteni. Dacă prietenie a fost cu adevărat și cât a durat ea; dacă ruptura dintre Heidegger și Jaspers a fost numai politic motivată ori s-a datorat unor motive mai adânci, se poate abia acum pe deplin clarifica, după ce datele acestei probleme fuseseră totuși cu destulă pregnanță etalate în cele două opere cu caracter personal ale lui Jaspers: *Philosophische Autobiographie* (Piper-Verlag, 1977) și *Notizen zu Martin Heidegger* (Piper-Verlag, 1978), precum și în masiva culegere de *Correspondență (1926—1969)* dintre Hannah Arendt și Karl Jaspers (Piper-Verlag, 1985). Caracterul delicat al problemei reiese și din faptul că Jaspers nu a publicat, cât a fost în viață, materialele privind relațiile lui cu filosoful de la Freiburg. Capitoul despre Heidegger din *Autobiografia filosofică* nu apare decât în ediția din 1977. Importanța corespondenței dintre cei doi filosofi germani vine și din împrejurarea că spre deosebire de mărturiile abundente ale lui Jaspers privind prietenia lor și ruptura ei, de la Heidegger nu avem ca document decât scrisorile lui acum date la iveală. Fiind amfândo personalități de mărime deosebită în cultura secolului al 20-lea, iar relațiile dintre ei strălucitoare de spiritualitate și atât de dramatice — conform evenimentelor proprii acestui secol bîntuit de catastrofa politică —, se înțelege că prietenia dintre Heidegger și Jaspers (cunoașterea și valorificarea ei) constituie un extraordinar prilej de meditație asupra ființei umane și a rostului ei în istorie.

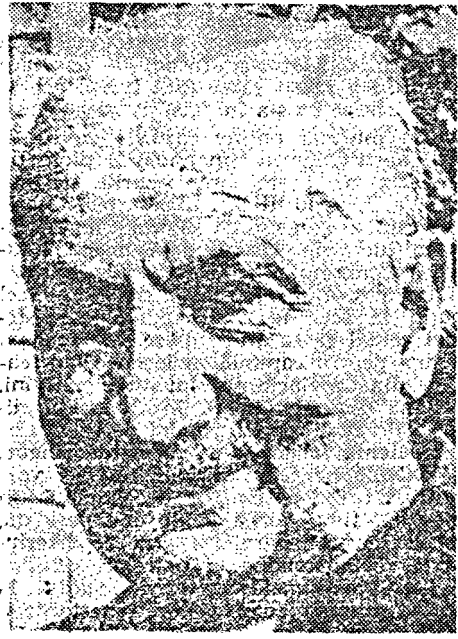
De-a lungul anilor s-au dedicat ambilor filosofi nenumărate lucrări; cele mai multe privesc însă pe Heidegger, care este o personalitate controversată nu numai din cauza limbajului nou și a noii orientări pe care le-a introdus în filosofie ca unul din cei mai de seamă creatori din întreaga devenire, dar mai cu seamă datorită scandalozității și totodată misterioasei sale adevăratei adăziuni la regimul hitlerist. Controversa e destul de veche; iar ca punct de pornire plin de semnificație (dacă lăsăm la o parte însemnările cu caracter privat ale lui Jaspers din aceeași perioadă) putem lua polemica dintre Karl Barth și Emil Staiger din 1936, în *Neue Zürcher Zeitung*. Teologul elvețian, care asistase la o conferință a filosofului în fața studenților din Zürich despre *Originile operei de artă*, n-a scăpat ocazia, re-

latînd despre această conferință, de a condamna cuvîntarea ținută de Heidegger în 1933, cînd și-a preluat funcția de rector al universității din Freiburg, curînd după înscăunarea la putere a naziștilor. Condamnare însoțită de observația că limbajul filosofic al lui Heidegger, menit mai degrabă să stîrnească entuziasmul poezilor, este silnic și artificial, simulînd doar profunzimea (textele acestei polemici sunt reproduse în culegerea *Antwort — Martin Heidegger im Gespräch*, Neske-Verlag, 1988). Însă controversa a luat proporții abia la sfîrșitul războiului, cînd interesele publicațiilor franceze literare și de specialitate a crescut peste măsură, într-o vreme cînd fostul rector se mai afla sub interdicția impusă de autoritățile franceze de ocupație, pe linia denazificării academice. Lui Heidegger i se reproșa nu numai faptul că atare că fusese rector sub oblăduire nazistă, ci mai ales insistența cu care a susținut în public nazismul în diverse manifestări; discursuri și texte încredințate tiparului; puține la număr, fără îndoială (rectoratul său n-a durat decît zece luni, căci — nemulțumit de evoluția lucrurilor — el și-a dat demisia din compromiștoarea funcție), însă semnificative. O controversă întreținută pînă astăzi de împrejurarea, mereu neelucidată, că filosoful a refuzat pînă la moarte să-și explice cum se cuvine „eroarea” și să-și recunoască formal vreo vină sau să osîndească nelegiuirile regimului hitlerist, la instaurarea căruia însuși contribuise.

Un moment notabil în disputa aceasta heideggeriană — care în fond este continuă — îmi pare cel din 1966, inițiat de revista pariziană *Critique*, unde în numărul de noiembrie François Fédiér supune analizei critice câteva luări de poziție anterioare pe tema Heidegger, între care și cea a lui Theodor W. Adorno din 1964, toate trei ostile filosofului, toate trei încercînd să argumenteze nazismul funciar al gîndirii sale. Intervenției lui Fédiér, care denunță precaritatea metodologică a acestor texte anti-heideggeriene, îi urmează, în 1967, tot în revista *Critique*, alte luări de poziție, la care Fédiér va răspunde de asemenea. Dintre ele aș reamăra în deosebi articolul germanistului Robert Minder de la Collège de France, care abordează naționalismul lui Heidegger din punct de vedere lingvistic și sociologic, de la tradițiile culturale natale, cărora filosoful le-a fost tribut, pînă la jargonul nazist contemporan în care el s-a complăcut, nu altminteri decît scriitorii obedienți regimului precum Erwin Kolbenhayer și Hans Jobst, ori căzînd pradă chiar — în manifestele din 1933 — retoricii gauleiterilor. Ceea ce izbește pe cunosător în scrierile lui Heidegger, spune Robert Minder, sunt imaginile de tip Barrès, exaltînd virtuțile pămîntului și ale morții; punînd accentul pe ideea „dezrădăcinării”, Maurice Blanchot va relua apropierea de Barrès într-un text din 1987 (o expunere succintă dar elocventă a desbaterilor din revista *Critique* găsim în culegerea lui Otto Pöggeler: *Heidegger — Perspektiven zur Deutung seines Werkes*, Athenäum-Verlag, 1984, sub pana lui Beda Allemann). Celălalt moment notabil al disputei îl reprezintă apariția la Paris, în 1987, a cărții lui Victor Farias, *Heidegger et le nazisme* și ecoul considerabil stîrnit de ea pe ambele maluri ale Rinului. Am spus „ecoul”, pentru că în sine cartea lui Farias nu are nimic senzational; ea nu aduce în discuție decît prea puține elemente noi, deși se bazează pe o documentație largită, totuși mereu incompletă (destule arhive rămîn încă inaccesibile). Fostul student al lui Heidegger din anii postbelici pune și el accentul pe formația în spirit tradiționalist a profesorului său, subliniînd mai ales cultul permanent ce acesta a nutrit față de Abraham a Santa Clara, un compatriot (între altele și antisemit), și căutînd pe astfel de drumuri explicația naționalismului care duce fatal la nazism. Cit despre Hölderlin, cercetătorul chilian îl scotește în aceeași măsură mistificat de interpretările lui Heidegger ca și de consacrările naziștilor. Din lucrarea lui Farias putem între altele afla că, îndată după

război, teologul protestant Rudolf Bultmann l-a îndemnat pe filosof la retracțiunea (asemenea sfințului Augustin), dar fără succes, ori că — în aceeași vreme — gînditorul catolic Romano Guardini s-a străduit să-l aducă profesor la Tübingen. Demn de atenție este apoi, schimbul de scrisori, aici reprodus, între Herbert Marcuse și Heidegger, din 1947—1948, pe tema exclusiv politică a colaborării filosofului cu regimul hitlerist; Marcuse demonstrează cât se poate de convingător șubrezenia explicațiilor lui Heidegger și insensibilitatea sa morală față de realitățile îngrozitoare ale holocaustului. El respinge alegațiile lui Heidegger, după care începuturile regimului național-socialist nu trebuie judecate din perspectiva eșecurilor finale, iar holocaustul trebuie pus în cumpănă cu tragedia germanilor răsăriteni la sfîrșitul războiului, în așa fel încît crimele aliaților și ale hitleriştilor, statistic judecate, se compensează.

Cu toate că a fost criticată de numeroase condeie pentru scăpările și exagerările ei, lucrarea lui Farias — care și-a găsit și numeroși susținători — a reacționat în mod acut problematica morală heideggeriană. Printre altele alte ecouri, dau măsura acestei reactivări două culegeri de texte apărute după publicarea ei și nu o dată trimițînd la ea: *Martin Heidegger im Gespräch*, de care am mai amintit, și *Die Heidegger Kontroverse*, sub îngrijirea lui Jürg Altweg (Athenäum-Verlag, 1988). În culegerea editată de Günter Neske (care tipărise înainte diverse opere ale filosofului), mai incitante mi se par textele lui Hans Jonas, Karl Löwith și Jacques Derrida. Intitul se referă la naționalismul „primitiv” al lui Heidegger, la mania lui alemanică, frapantă în chiar felul său de a se îmbrăca, după obiceiul țărănilor din Pădurea Neagră; al doilea relatează o întâlnire cu fostul său maestru, în 1936, la Roma, șocantă prin comportamentul nazist al acestuia; al treilea analizează tăcerea lui Heidegger, incapacitatea sa de a judeca național-socialismul și crimele lui. Piesa principală a culegerii lui Neske fiind însă fără îndoială faimosul interviu al lui Heidegger din revista *Der Spiegel*, datat 1966, dar publicat abia după moartea filosofului, așa cum se convenise, unde scepticismul acestuia față de democrație este foarte clar exprimat, iar mîndria sa germanică se exprimă astfel:

„cînd (francezii) încep să gîndească, vorbesc în germană; asigurîndu-ne că în propria lor limbă n-o pot scoate la capăt”. Din culegerea editurii Athenäum, aș reamăra textul lui Hans-Georg Gadamer despre magia ce o exercita la catedră încă tînărul profesor, „heideggerizîndu-și” studenții; apoi textul lui Joseph Rovani, grăitor pentru fascinația exercitată de Heidegger asupra tînerilor, cugetători francezi încă în vremea războiului, autorul, interviat în lagărul de la Dachau, lă purtat cu sine și acolo filosofia, pen-

tru ca îndată după eliberare să continue propagarea ei: „fără cunoașterea lui Heidegger, susține el, nu m-aș fi simțit chemat pe drumul spre biserica catolică” — dar nu pregetă în schimb să califice gîndirea lui Heidegger drept „diabolică”, „pătrunsă de național-socialism”; nu mai puțin textul lui Jürgen Habermas, pentru care Heidegger stăruie a fi esențial un nazist, în gîndirea căruia mai ales evenimentele din 1933 au determinat o mutație privind propria-i interpretare a conceptelor lansate în *Sein und Zeit*, de la individualul în sens kierkegaardian la colectivul în sens național; sau infine textul lui Philippe Lacoue-Labarthe, care scotește adeziunea filosofului la național-socialism în deplină concordanță cu gîndirea sa: n-a fost vorba aici de eroare, ci de o consecință firească și de o vină, deoarece consecința se numește național-socialism în deplină concordanță cu rectorat Heidegger demisionază, nemaiputînd accepta situațiile între timp create, arată Lacoue-Labarthe, nazismul fusese totuși și cu zece luni înainte tot rasist și antisemit.

Luările de poziție din publicistica franceză și germană trebuie coroborate cu

I. NEGOIȚESCU

POLITICĂ și FILOSOFIE

împrejurarea că fascinația exercitată de Heidegger a fost atât de mare, încît după război, foștii admiratori ai filosofului din Freiburgul de dinaintea de nazism, care în emigrație i-au condamnat colaborarea cu Hitler, printre ei numărîndu-se Hannah Arendt, Karl Löwith și Hans Jonas, s-au grăbit să-și amintească, să-l viziteze ori să-l omagieze. Chiar dacă aceste luări de poziție au dus uneori la interpretări abuzive ale filosofiei propriu zise dintr-o operă atât de abstractă ca *Sein und Zeit*, totuși în ele s-a pomenit pe drept cuvînt despre atașamentul specific heideggerian față de scriitorii Abraham a Santa Clara, Johann Peter Hebel și Hölderlin, fiindcă aceștia au constituit pentru dînsul adevărată patrie sensibilă. Egal de justificată mi se pare și trimiterea la lucrări ca *Brief über den Humanismus* și *Einführung in der Metaphysik*, unde înafară de idei străbate și o ideologie: cea împletită între naționalismul indiscutabil al lui Heidegger și neîncrederea lui în democrația liberală. În 1947 așa dar, el desparte pe Hölderlin de umanismul luminilor, al lui Winckelmann, Goethe și Schiller, spre a-l întoarce la zonele „originare”, neînvestate de „metafizică”, iar în 1953 el folosește termenii ca „adevăr” și „grandoare” spre a califica național-socialismul. Iată cum lucrurile se leagă și substraturile profunde se dezvăluie.

În capitolul despre Heidegger din *Philosophische Autobiographie*, Karl Jaspers trece în revistă succint și, cu probitatea ce-l caracterizează natura și evoluția rela-

(Urmare din pag. 4)

din nevoia pe care am semnalat-o (...) de a ne lega de un chip care să ne depășească, de a ne dori mai ridicăți decît sîntem. Se poate. // Dar pentru acele ceasuri vorbesc eu acum aici. Pentru ceasurile în care vom fi încerați de viață pînă în mîdăv! Pentru ceasurile în care vom arde la alb! Atunci, e vorba cine va rămîne în picioare! În acele ceasuri ne vom cere și noi dreptul de a fi oameni.”

Ca o încoronare a celor de mai sus, fie-mi îngăduit să transcriu, dintr-un ar-

ticol al meu apărut în revista 22 (13 iulie 1990), una din pătaniile cu funestă consecință a lui Vulcănescu. Cînd acesta a fost adus la Jilava, a fost introdus într-un dormitor imens cu prici, în care se îngrămădeau deținuții politici. Din lipsă de spațiu, se dormea pe o singură parte a corpului. Singura delectare în atmosfera aceea heteroclită (în care fiecare își dădea în vileag apucături deseori supărătoare), puscărișii politici (vreo două sute, paturile fiind suprapuse) aveau o singură bucurie: prelegerile pe care le țineau cei care aveau ceva de spus, prelegeri care în mod obișnuit se țineau cu o oră înainte de culcare. Printre cei care

aveau ce spune și vorbeau mai des era și Mircea Vulcănescu.

Într-o bună zi însă au fost luați trei din cei care țineau prelegeri, printre ei figurînd și Vulcănescu. Ei au fost transportați în subsolul Jilavei, unde pe jos călcai în băltoacă. Într-o bună zi, unul din cei trei s-a îmbolnăvit, cu febră mare. Ei moțăiau în picioare. Starea celui bolnav se înrăutățea oră de oră. Ce era de făcut? Mircea Vulcănescu, cu spiritul lui de dăruire fără limită s-a oferit să se întindă în apăraia din subsolul Jilavei pentru ca semenul său bolnav să se poată odihni măcar câteva ore, primejduindu-și propria sănătate. Nu este exclus ca în

urma acestui gest sublim, dar nesocotit, muntele de om să se fi îmbolnăvit de o tuberculoză care fără îngrijire medicală ducea la moarte, scopul urmărit de regimul comunist față de toți cei ce nu acceptau să fie informatori, turnători, cit de cit credincioși ori supuși „umanismului proletar”.

Ca să nu închel această rememorare pe un moment lugubru, mă voi referi la bucuria pe care o încercam ascultîndu-l pe Mircea Vulcănescu vorbind în sala Dalles despre Ernest Hello sau despre Léon Bloy (ca să dau două exemple din cele multe), sub auspiciile Casei de cultură

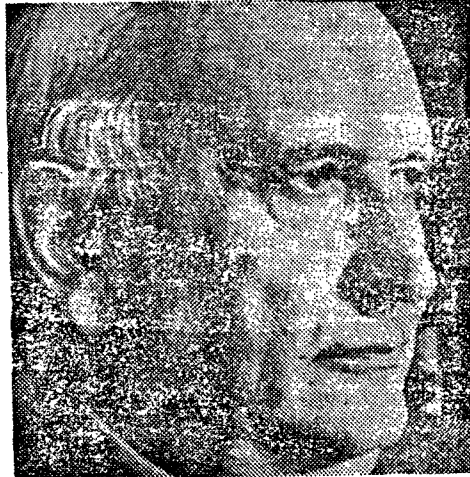
ților sale cu colegul de la Freiburg. „In tagma filosofilor, Heidegger a fost singurul care să-mi spună ceva esențial” — afirmă Jaspers. „Așa stau lucrurile și astăzi”. Comună le-a apărut încă de la începuturi celor doi opoziția față de tradiționala filosofie de catedră, ambii promovând întoarcerea la gândirea filosofică originară și vie (pe aceeași linie deci și pasiunea lor comună pentru Kierkegaard), năzuind împreună la înnoirea universității, a modului în care se practica academică filosofia. Intâlnirea dintre ei a însemnat o revelație: surpriză pentru mai tânărul freiburghez; „înviore” spirituală pentru profesorul din Heidelberg. Prin proaspătul său amic, i s-a lărgit și adâncit acestuia orizontul gândirii religioase, căci Heidegger, care fusese scolar de catedră, sesiza puterile ce activau cugetul Sfântului Augustin, al lui Toma de Aquino, al lui Luther. Pe atunci Jaspers se ocupa de Schelling, iar Heidegger disprețuia pe vechiul romantic, pe care-l socotea „doar un literat”, fără să-i treacă prin minte că peste ani el însuși avea să-și înscrie numele pe o carte despre filosof (de fapt reproducerea unui curs universitar din 1936: Schellings „Abhandlung über das Wesen der menschlichen Freiheit, unde Heidegger își începe propriile-i considerații relevând lupta germanilor împotriva asupritorilor francezi conduși de Napoleon, la vremea acestei disertații romantice). Încă din prima e, fază totuși, relația lor de prietenie n-a fost „entuziastă”, căci undeva se instala o ciudată distanță între cei doi, pe care Jaspers o explică pe

țică-a ospetelui său. Chiar și după 1933, când relațiile lor s-au răcit și rupt, ei au continuat să-și trimită reciproc lucrările publicate, dar ca și înainte, fără ca să și le citească, Jaspers din lipsă de interes (curioasă este afirmația lui că fragmentele din *Sein und Zeit* de dinaintea de tipărire nici nu le-a înțeles), iar Heidegger — cum crede memorialistul ciudatei prietenii — din dezamăgire față de acest dezinteres. S-ar putea spune că cei doi filosofi mai curind s-au căutat unul pe altul decât s-au găsit, fiecare dintr-înșii stăruind însă în convingerea că celălalt era unicul cu care merita să întemeieze un dialog, unicul în stare să-l înțeleagă cu adevărat gândirea. Jaspers observă în acest sens, că adeseori nu mai este nevoie să urmărești operele preopinentele dacă odată îl știi, în cazul lor — însă era ceva mai mult: operele lor scoteau la lumină ascunsa incompatibilitate. Cum să pricepi și să accepți ca cineva să vorbească cu dispreț despre Rickert și Husserl, cărora în același timp le-a dedicat primele opere (lui Husserl chiar fundamentala *Sein und Zeit*)?

Peste toate acestea se așterne senzaționala vizită ultimă, din 1933, a lui Heidegger la amicului său din Heidelberg, când — în cadrul obișnuitei lor conversații, acum sub o neobișnuită stea — proaspătul rector va susține printre altele că „evreii constituie o periculoasă coalitie internațională”, iar la întrebarea „cum poate să guverneze Germania în om atît de incult ca Hitler?” răspunsul va suna: „Cultura n-are nici o importanță, uită-te mai bine la minile lui extraordinare!”. Au devenit astfel inamici nu prin cărți ci prin fapte — constată Jaspers. Cu aceasta începe o obsedantă, lungă preocupare a filosofului din Heidelberg cu motivele profunde în stare să explice diferența de concepție dintre cei doi cugetători. „M-am văzut acum obligat să-mi pun întrebarea, dacă există ceva activ în gândirea lui Heidegger, merit să-mi apară ca ostil adevărului” — zice Jaspers, căruia gândirea îi apărea de nedespărțit de practica ei: „poate exista oare filosofie; valabilă ca operă, în vreme ce funcțiunea ei în facilitatea celui care o concepe e nevalabilă?”. Când lucra la opera sa *Philosophie*, spune Jaspers, adică în vremea intensei sale comunicări cu partenerul de la Freiburg, gândul nu-l purta deloc spre acesta, în schimb acum, lucrând la *Von der Wahrheit*, era de rigoare să se gîndească la dînsul, căci Heidegger îi devenise evident inamicul esențial, în realitatea vieții și faptelor, în care filosofia ca atare nu este decît o funcțiune.

Bazele expunerii din *Autobiografia filosofică* transpăr, cu tot dramatismul lor conceptual, în *Notițele la Martin Heidegger*. Dar partea cu mult cea mai întinsă a acestor însemnări cu caracter de „jurnal”, referitoare exclusiv la gândirea filosofului de la Freiburg, se desvoltă abia după 1938 și corespunde epocii de interdicție profesională (soția lui Jaspers era evreică) și de reclusiune creatoare, în care a fost elaborată *Von der Wahrheit*. Se găsesc totuși, chiar și în mai rarefiatele note ale începutului, oricum ulterioare apariției lui *Sein und Zeit*, remarci de genul: „Lipsă de comunicare, de relație cu lumea, cu Dumnezeu. Ambiguitate” sau „Analiza existenței se restrînge la pura imanență. Granița ei este moartea. Transcendere faptică prin ideea căderii” sau „Fără credință, iubire, fantezie. Nou pozitivism” sau: „Neconditionată însă goală energie” sau: „Hybris nihilistic”. Apoi, în anii ce urmează, observații precum: „Formă admirabilă, rafinată, frapantă, esențială, surprinzătoare — tot mai estetică — gesticulație” sau: „Între contemporani, gânditorul cel mai incitant — prin nimic” și: „I se zbate sufletul ca un pește în plasa propriilor construcții”. Acestea dau tonul, pentru a trece și a stăruii în întrebări privitoare la vocația nazistă a lui Heidegger, filosof estet și nihilist, dogmatic, intolerant în ateismul

lui, influențat de Stefan George. Însemnări ce se amestecă cu ciorne de scrisori trimise sau netrimise, prin care străbate o deznădăjduită dorință de a înțelege pe omul și gândirea ce-l neliniștesc adînc, căutînd fără spor explicații, în van cerșindu-le parcă chiar celui în cauză, cu suferința vădită a neîmplinirii prieteniei lor. „Poate că opera lui Heidegger e mult mai importantă decît a mea” notează el pe la începutul anilor 50, iar mai apoi: „Cred și sper că între noi nu s-a spus încă totul”. La 26 dec. 1953 ne întîmplat un fapt vrednic de a fi psihanalizat: „Nu l-am visat niciodată pe Heidegger. Azi noapte l-am visat totuși. Eram cu cîțiva înși care atacau pe Heidegger într-un fel ce mă indispuinea. A apărut Heidegger. Ne-am tutuit și am plecat împreună”. Cuvinte scrise de cineva care nu pregetă

să discute și posibilitatea rivalității și invidiei subconștiente care ar putea să-i determine aprecierile. Când Jaspers califică astfel pe autorul lui *Sein und Zeit* (operă pe care niciodată n-a parcurs-o pînă la capăt — cum nu uită să repete): „Argumentează ca teologii, dar nu în vederea unei revelații” sau „Dă iluzia că e științific prin exactitate filologică înutilă”, atari refuzuri vin din structurala deosebire de metode și obiective a doi filosofi extrem de apropiați și depărtați deopotrivă. Spre sfîrșitul *Notițelor*, autorul încearcă următoarea comparație: „După cum Hitler înseamnă perversiunea charismai de conducător a lui Max Weber, așa înseamnă Heidegger perversiunea noțiunii de filosof”. Căci anul 1933 nu-i poate ieși din minte lui Jaspers, fostul său prieten apărîndu-i atunci ca un ins „orbit de realitățile puterii și însuși pradă histeriei maselor”; spre a încheia în acest chip: „Puterile pe care noi le slujeam erau ireconciliabile. S-a văzut curînd că nu mai aveam ce să ne spunem. Bucuria a devenit durere, dezolare profundă, ca și cum s-ar fi ratat o posibilitate gata aproape de a se împlini”.

Și din *Correspondența* între Hannah Arendt și Karl Jaspers se pot desprinde cîteva date în aceeași problemă a raporturilor lui cu filosoful de la Freiburg, pe care fosta-i studentă îl consideră, în 1946, un mincinos patologic. Cu trecerea timpului, patimile domolindu-se, tot ea nu scapă ocazia de a-i semnala, în 1965, corespondentului ei că Heidegger îl vorbește de bine; iar după ce Adorno atacase pe Heidegger, definindu-i filosofia ca „fascistă pînă în măduva ei”, Hannah Arendt îl denunță pe Adorno, care nu urmărea decît să-și acopere propria-i co-

laborare cu naștii, drept „unul din cei mai respingători oameni pe care-i cunosc”, fiindcă el și cu Horkheimer acuză pe toți adversarii de antisemiți. În scrisoarea din 9 martie 1966, foarte importantă în judecarea comportamentului lui Heidegger față de evrei, Jaspers îl apără de învinuirea de antisemitism, arătînd că el se comporta de fapt după împrejurări, ajutînd chiar și sub hitleristi pe cîțiva să scape de persecuțiile rasiste.

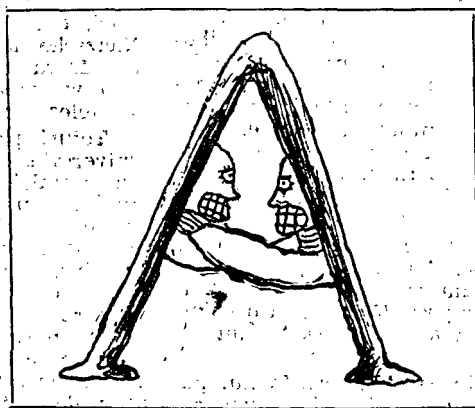
Correspondența dintre Heidegger și Jaspers pune în lumină îndeosebi cauza principală pentru care nici după război relațiile lor nu s-au normalizat, deși schimbul epistolar a fost reluat (vizite nu și-au mai făcut însă și prietenii de altădată nu s-au mai revăzut — Jaspers s-a transferat în Elveția, la universitatea din Basel). Declarate sau nedecarate, așteptările lui Jaspers, ca Heidegger să se explice limpede și fără echivoc asupra aventurii sale naziste, răzbat dintr-o serie întregă de scrisori adresate de el celui care întîrzie să facă gestul acesta. Din punctul de vedere al explicației există totuși în această corespondență două texte de mare importanță, chiar dacă explicația acoperă doar un sector familial al problemei: scrisoarea lui Heidegger din 7 martie 1950 și răspunsul preopinentei lui din 19 martie. Documente emoționante și, în ce privește pe filosoful de la Freiburg, unic ca recunoaștere a vinei, dovedînd așa dar dorința puternică nutrită de Heidegger de a fi stimat de fostul său prieten și de a continua cît mai strînse relații cu dînsul — știind bine că îndată după război, cu corectitudinea-i exemplară, profesorul de la Heidelberg, repus în drepturi, se pronunțase oficial pentru suspendarea temporară din învățămînt a colegului său supus măsurilor de denazificare. „Nu v-am mai călcat în casă după 1933, mărturisește Heidegger, nu pentru că acolo locuia o evreică, ci pentru că pur și simplu mi-a fost rușine. De atunci n-am mai călcat nu numai în această casă, dar nici în orașul Heidelberg, care numai datorită amicitiei ce mi-a fost acolo arătată este pentru mine ceea ce este”. La care Jaspers răspunde: „Îți mulțumesc din inimă pentru această explicație fără rezervă. Și soția mea îți transmite mulțumiri. Faptul că spui că ți-a fost «rușine» înseamnă mult pentru mine. Ai intrat prin aceasta în comunitatea noastră... a tuturor celor care au trăit și trăiesc într-o conștiință pentru care și «rușine» este un termen cuvințios”. Și ca să-i arate cît de grave sunt problemele și răspunderile politice, îi trimite lucrarea sa apărută în 1946, *Die Schuldfrage*. Heidegger pare însă a nu pricepe exact ce așteaptă de la el Jaspers, adică acel examen de conștiință mai general, care să reazeze ideile în matca lor reală și în plină lumină — și încearcă o evaziune vorbindu-i despre pericolul comunismului. Se înțelege cît de mare este decepția filosofului de la Basel. Scrisorile se răresc, cele ale lui Jaspers lăsînd să transpară această decepție, mai ales că el recitește întrec timp cu nostalgie și nedumerire implacabilă epistolarul, ca pe o relicvă fără noimă. În 1966, Jaspers atașează pachetului de scrisori ce în 1963 încetaseră, o notă prin care recunoaște suflul de nesinceritate care a străbătut din adîncul diferențelor fundamentale o imposibilă prietenie.

sau

PRIETENIA RATATĂ

de o parte prin caracterul duplicitar al junelui său amic, care se grăbea să-l conteste cînd el nu era de față; o „demoniacă” lipsă de cinste; iar pe de altă parte printr-o filosofică incongruență chiar. Despre lucrarea de tinerețe a lui Jaspers *Psychologie der Weltanschauungen*, Heidegger n-a întîrziat să scrie o amplă și detaliată recenzie, cu observațiile critice de rigoare, recenzie față de care autorul lucrării recunoaște a nu fi manifestat nici un interes (dezamăgit, Heidegger n-a mai publicat-o, așa că ea a apărut abia postum, la vreo jumătate de veac după redactare), cum interes n-a arătat nici față de *Sein und Zeit* cînd s-a tipărit, operă din care autorul ei comunicase de altfel anterior prietenului său din Heidelberg unele fragmente — fără nici un ecou. Nu se poate spune însă că, în forma-i integrală, marea operă filosofică n-a impresionat pe Jaspers prin originalitatea-i expresivă și strălucirea viguroasei analize, fără ca totuși s-o resimtă ca pe ceva fructuos pentru sine, cum însuși se exprimă. „M-am bucurat de realizarea celui de care mă simțeam legat, dar fără îndemnul de a citi întregul, așa că am părăsit-o, fiindcă stilul, conținutul, felul gândirii nu-mi conveneau” — și mai departe: „Spre deosebire de conversațiile noastre, nu-mi da nici un impuls”. Și într-adevăr, singurul temei al prieteniei dintre cei doi filosofi au rămas conversațiile lor animate cu ocazia frecventelor vizite ale colegului din Freiburg la Heidelberg, unde el trăgea întotdeauna în casa lui Jaspers, acesta fiind nu numai încîntat ci și fascinat de verva idea-

franceză, care apela des la atotștiutorul (fără pic de exagerare) filosof, economist și financiar, beletrist, critic literar și om de artă, meloman (într-un cuvînt, encicloped, fără a implica în acest cuvînt o seacă erudiție). Conferințele lui Vulcănescu sau scurtele lui lui de cuvînt erau pentru mine un regal ce-mi aminteau de Vasile Pârvan ori le prețuiam ca pondere și vrajă de egală valoare, deși în alt stil de elocuție, cu cursurile de metafizică și logică ale lui Nae Ionescu. Din generația lui Vulcănescu, unul singur m-a mai fermecat vorbind cam la fel: sanscritologul și medicul de nas, gît și urechi Sergiu

Al. George, năpăstuit de vitregiile vremii, mort pretimpuriu.

Mircea Vulcănescu n-avea simțul timpului limitat. Ceea ce avea de spus se cerea atît de imperios exprimat, încît uita și de timp și de loc. Trecea de ora rituală și vorbea uneori două ore, dacă nu mai mult, fără să se sinchisească de plecările onora din auditorii.

Ca vorbitor devenea un posedat de ideile sale și de necesitatea de a le împărtăși auditorilor.

Ultima oară l-am văzut pe strada Uranus, la fosta pirotehnie, care devenise salaș trecător pentru toți cei deja aneclatați. În așteptarea procesului, deținuții erau mai liberi. Hrana mai bună. Și în

vederea apariției în boxa tribunalului hainele erau cusute, călcate. Precum vedeți, preocuparea estetică nu lipsea.

Am și vorbit atunci cu Mircea Vulcănescu. Au fost ultimele lui zile de relativă libertate. În puținele ore libere pe care le avea, trăind laolaltă cu oamenii la fel de necăjiți, învăța limba chineză și traducea din poemele lui François Villon, pe care le știa pe de rost. Mi-a și recitat cîteva din aceste poeme. A tradus și din poeziile lui Rilke. Or mai fi existînd? Mi-a cerut unele informații, dornic de a ști ce se mai petrece în lume. Cînd a venit vorba despre situația lui, față de el s-a adumbrat, spunîndu-mi: „Nici o speranță”.

OSPĂTUL FILOSOFILOR

Fără îndoială că ceea ce a făcut din Nietzsche un maestru al stilului este poemul în viziune orientală despre Zarathustra. Prin el își capătă suflul, împletirea spiritului și a simțirii într-o unitate de expresie poetică, transmisă tuturor lucrărilor sale ulterioare. Nietzsche simte chiar nevoia de a da, pentru a fi mai accesibile, lucrărilor sale anterioare, gata apărute, cite o prefață înnoitoare. Prefața Genealogia moralei, elaborată în 1887, este o strălucită confirmare a felului izbucit de a-și însuși o formulare care, pe lângă claritate, să dea stilului său și un avânt poetic mai accentuat.

După cum va mărturisi, va realiza Genealogia în decurs de 20 zile între 10 și 30 iulie 1887 în timpul unei șederi la Sils Maria în Elveția. O va considera el însuși o continuare directă a lucrării sale Dincolo de bine și de rău, care, după Zarathustra, poem operă de afirmare a vieții, va prefața pe toate cele următoare de negație a ei.

Lucrarea în sine, Nietzsche o consideră ca rezultatul unei „trindăvii de ziua a șaptea” după cele șase zile de creație și e compusă dintr-o prefață și trei tratate. Tonul întregii lucrări este unul de ironie, pe alocuri aproape impulsiv, contrar tensiunii în care se desfășoară argumentația.

Primul dintre așa-zisele „tratate” încearcă să combată și să prezinte creștinismul ca provenind din resentiment, anume ca o răscălnă a sclavilor împotriva claselor suprapuse.

Al doilea atacă morală în întregul ei, arătând acele muștrări de conștiință ca o cruzime ascunsă, orientată spre interior.

Al treilea se ridică împotriva „secătuirii” Europei, a atmosferei apăsătoare, posomorite a Europei, pe care o atribuie idealului clerical al ascezei, ideal extins și răspândit în Europa în lipsa altuia creator.

Cu tot aspectul predominant negativ al tuturor valorilor, se simte în aerul expunerii scopul pozitiv al vieții, aceea „voință de putere”, ceea ce dă naștere la o voință de a fortifica puterile Europei și de a da viații un sens nou. Idealul ascetic nu-l condamna; vede în el o adevărată voință; condamna, în schimb, pe omul „vierme”, pe omul mediocru care viermuiește în prim plan și în a cărui victorie vede pentru Europa cel mai mare pericol. Căci el duce la oboșală, la epuizare, la nihilism.

II

FRIEDRICH

Despre genealogia moralei

Precuvintare

1. Ne suntem nouă înșine necunoscuți, noi căutătorii cunoașterii, noi nouă înșine și aceasta dintr-un motiv de înțeles. Nu ne-am căutat nicicând pe noi — cum să se fi întâmplat, așadar, ca într-o bună zi să ne fi găsit? S-a spus cu drept cuvânt: „acolo unde vă este comoara, acolo vă este și inima”; comoara noastră ne este acolo unde ne sînt și stupii cunoașterii. Ne aflăm mereu în drum spre ea, ca și zburătoare și culegătorii de miere ai spiritului; ne preocupăm în realitate din inimă pentru un singur lucru — să „aducem ceva acasă”. În ce privește viața însăși, așa numitele „trairi” — care dintre noi are pentru aceasta suficientă seriozitate? Sau timp deajuns? În astfel de probleme, teamă mi-e că nu ne aflăm niciodată „la obiect”: nu ne avem acolo înima — nici măcar urechea; mai degrabă, ca un zeu distrat și adâncit în sine, căruia i-ar fi sunat în ureche deodată și cu toată puterea cele douăsprezece bătaie ale clopotului de amiază și s-ar fi trezit brusc, se întreabă „oare ce o fi bătut acum?”, la fel ne frecăm și noi apoi urechile și ne întrebăm surprinși, ba chiar uluiți, „oare ce s-o fi întâmplat”; mai mult încă: „în realitate cine sîntem?” și numărăm apoi, cum spuneam, toate cele douăsprezece izbitor de bătaie de clopot ale trăirii noastre, ale vieții noastre, ale ființei noastre — ah! și ne încurcăm în sîntele noastre... Ne rămînem nouă înșine de nevoie străini, nu ne mai înțelegem pe noi, sîntem nevoiți să ne confundăm cu alții, sîntem pentru veșnicie condamnați să urmăm aceeași lege: „fiecare ne sîntem străini nouă înșine”. — În ce ne privește, sîntem la fel cu cei ce „caută cunoașterea”...

2. Ideile mele privind proveniența prejudecăților noastre morale — căci despre ele este vorba în prezenta dispută — își au prima, succintă și provizoria ei expresie în colecția de aforisme ieșită cu titlul „Omenesc, prea omenesc”. O carte pentru spirite libere al cărei manuscris l-am început într-o iarnă la Sorrento unde mă opriam, așa cum o face orice călător, să-mi întorc privirea asupra ținutului larg și primejdios prin care trecuse pînă atunci spiritul meu. Lucrul acesta s-a petrecut în iarna anilor 1876—77; ideile însele erau de dată mai veche. În general erau aceleași pe care le expun în capitolele prezente; — să sperăm că lungul interval le-a priit; că au devenit mai coapte, mai limpezi, mai solide, mai perfecte! Că astăzi continui să țin la ele, că între timp s-au împletit între ele și au concrescut, îmi întărește certitudinea plăcută că, din capul locului, nu s-au născut în mine una câte una, la întimplare, sporadic, ci dintr-o rădăcină comună, dintr-o voință fundamentală venită din adînc, rostindu-se din ce în ce mai sigură, pretinzînd o tot mai mare precizie a cunoașterii. Numai în felul acesta se și cade să o facă un filosof; nu avem nici un drept să fim pe ideea singulari; nu ne este îngăduit nici să răstăcim de unii singuri, nici să găsim de

unii singuri adevărul. Mai degrabă ideile noastre, valorile noastre, acel „da și nu”, „de ce și dacă” ale noastre cresc din noi cu necesitatea cu care un pom își poartă fructele — înrudit și în relație între ele toate și mărturie ale unei voințe, unei stări, de sănătate, unui continent, unui soare. — Vă place, acest fructe ale noastre? Dar ce le pasă asta pomilor! Ce ne pasă asta nouă, nouă filosofilor?...

3. La propriul meu scrupul, recunoscut cu neplăcere — deoarece este vorba despre un fapt de morală, despre tot ce pînă acum a fost celebrat pe pămînt ca morală — o îndoială apărută în viața mea așa de devreme, de neprovocată, de irezistibilă, în dezacord cu ambianța, cu vîrsta, cu exemplul, cu proveniența, încît m-aș fi considerat aproape îndreptățit să o socotesc ca fiind un al meu „a priori” — ar fi trebuit ca atît curiozitatea cît și bănuiala mea să se fi oprit la întrebarea ce origine au binele și răul nostru. În adevăr, problema originii răului m-a preocupat încă de pe cînd eram un băiat de treisprezece ani; ei i-am destinat, la o vîrstă cînd în cap mai ai loc pentru „jocuri de copii și în inimă pe Dumnezeu”, prima mea încercare literară Dumnezeu, prima mea încercare înțelegătoare copilărească, primul meu exercițiu de scriere filosofică — iar în ce privește „soluția” dată atunci problemelor, am lăsat-o pur și simplu pe seama lui Dumnezeu făcîndu-i cîntec să-l consider părintele răului. Din fericire, învățasem la timp să disociez judecata teologică de cea morală și n-am mai căutat șezăra răului dincolo de lume. O oarecare școlaritate istorică și filologică, inclusiv un atavic și selectiv sens pentru, în general, problemele psihologice, mi-au schimbat cîrînd problema trecînd-o în cealaltă: în ce condițiuni anume și-a descoperit omul acele judecăți de valoare bine și rău? și ce anume valoare au ele însele? Au frînat sau au favorizat pînă acum progresul omenirii? Sînt ele un indicator al mizeriei, al sărăciei, al denaturării vieții? Sau, dimpotrivă, se trădează în ele plenitudinea, forța, voința de viață, curajul ei, increderea, viitorul ei? — Am aflat astfel și am îndrăznit să-mi dau unele răspunsuri, am făcut distincții între epoci, popoare, grade de rang ale indivizilor, mi-am specializat problema, diși răspunsuri s-au ivit noi probleme, explorări, presupuneri, probabilități; pînă cînd, în sfîrșit, am avut un teritoriu propriu, un teren al meu propriu, o întregă lume ignorată, în plină înflorire, apoi grădini tănuite, despre existența cărora nimeni nici nu-și putea încă imagina... O, cît sîntem de fericiți noi cercetătorii cunoașterii, cu condiția să știm deajuns de multă vreme să tăcem!...

4. Primul impuls de a face cunoscut cite ceva din ipotezele mele asupra originii

moralei, mi-a fost dat de o cărțuie scrisă limpede, curat și înțeles, cu o veche înțelepciune, în care pentru prima dată mi-au apărut clar, însă tratate pe dos și pervers ipotezele genealogice, în felul ei de fapt englezesc, care m-a atras — cu acea forță de atracție care are în ea totul opus, totul antipodic. Titlul cărțuiei era „Originea sentimentelor morale”; autorul ei Dr. Paul Rée; anul apariției, 1877. Nu citisem poate niciodată pînă atunci ceva la care frază de frază, concluzie de concluzie, să nu fi spus în aceeași măsură un nu, că la această carte; dar fără amărăciune și nerăbdare. În lucrarea mea anterioară, arătată — la care lucrăm atunci, m-am referit, atît ocazional cît și neocazional, la tezele acelei lucrări nu pentru a le contrazice — n-aveam de a face cu contestării — ci, cum îi revine unui spirit pozitiv, punînd în locul neverosimilului verosimilul, în unele împrejurări în locul unei erori una alta. Am pus atunci, cum ziceam, pentru prima oară la lumina zilei, acele ipoteze ale provenienței cărora îi sînt destinate considerentele prezente, cu o neîndeminare pe care sînt ultimul să vreau să mi-o ascund, fără să mă fi liberat încă, fără să fi avut încă un limbaj propriu pentru aceste lucruri și cu unele recidive și oscilații. Pentru detalii comparați ceea ce spun în Omenesc, prea omenesc despre dubla preistorie a binelui și răului (văzută în sfera nobilimii și a sclavilor); de asemenea, ideile mele despre originea și valoarea moralei ascetice; și iarăși, despre moralitatea obiceiurilor; tot acolo, despre ceea ce mult mai veche și mai originară formă de morală, care toto coelo se detașează de modul de evaluare altruist (în care Dr. Rée vede, la fel cu toți genealogii englezi ai moralei, în sine modul de evaluare moral); de asemenea în Wanderer (Călătorul), în Morgenröte (Zorile) ideile mele asupra provenienței justiției ca o compensație între aproximativ egal de puternici (echilibrul ca premisă a tuturor contractelor, prin urmare a oricărui drept); de asemenea, părerile mele asupra originii pedepsei în Wanderer, al cărei scop originar nu este intenția de a căsăra teroarea (cum crede Dr. Rée: — ci li este mai degrabă inclusă în anumite condiții și întotdeauna numai ca accesoriu, ca ceva adăugat).

5. În fond, ceea ce îmi stătea tocmai atunci la inimă era ceva cu mult mai important decît esența proprie, sau străină, a ipotezei mele asupra originii moralei (sau mai exact: aceasta din urmă doar de dragul unui scop aflat între mai multe mijloace). Pentru mine era vorba despre valoarea moralei, — asupra căreia aveam să mă lămuresc aproape exclusiv cu marile mele maestre Schopenhauer, la care, ca la unul prezent încă, se adresa acea carte, cu toată pasiunea și secreta ei opoziție (— căci și acea carte nu era decît o „dispută”). Era vorba, în special, de valoarea „non-egoismului”, de instinctele de milă, de auto-negare, de auto-jertfire,

Karl JASPERS

despre

NIETZSCHE

Atacul împotriva moralei

Critica e întotdeauna determinată de modul în care Nietzsche privește morală. Obiectul pe care și-l opune ca fiind morală se referă mai întîi la multiplicitatea de fapt a concepțiilor morale și la posibilitatea de a le cerceta originea, apoi la necondiționalitatea pe care o pretind exigențele morale.

Multiplicitatea concepțiilor morale și originea lor: Multiplicitatea concepțiilor morale pare să răpească fiecărui în parte universalitatea pe care o pretinde. Caracterul particular al oricărei morale înseamnă: nici un grup de judecăți morale nu s-ar putea raporta la specia om, „ci la faptul că există popoare, rase etc. și la ade-

vărul acestor popoare care au vrut să se afirme împotriva altor popoare, al claselor sociale care au vrut să se limiteze strict la nivele inferioare”. În consecință, orice morală determinată nu e decît o morală istorică particulară și, prin aceasta, o posibilitate printre altele, devenită istoric reală.

Totuși, Nietzsche nu folosește acest argument pentru a respinge morală. În particularitatea ei istorică exigența morală ar putea constitui pentru oamenii unui anumit moment o obligație ce li se impune și care are fundamentarea ei. Nu e nevoie să fie abandonată valoarea universală a unei legi pentru omul ca atare; ci universalitatea nelimitată în timp a unui conținut determinat. Exigența de legalitate în general, ca acord cu originea omului ca om, chiar dacă acest acord nu poate fi exprimat într-un conținut și ascunde posibilități întotdeauna deschise, rămîne, totuși, ca atare intactă.

Trebuie să se facă distincția între acțiunea morală și judecata morală asupra acțiunii. Nietzsche respinge categoric adevărul acestei judecăți. Observațiile sale psihologice asupra originii acestor judecăți sînt inepuizabile. El demască bucuria de a face rău, manifestările instinctelor neputincioase de răzbunare, obișnuința întimei admirații de sine, plăcerea sentimentului de putere, înșelătorie oricărei revolte morale, inflăcăratea morală care pretinde că e rațională etc. El acoperă cu magnificele sale sarcasme „orice moralizare de azi”.

Aceste analize psihologice ale judecății morale nu au deloc nevoie, pentru a se dovedi cu adevărat educative, să se sprijine pe morală însăși. E posibil ca, dacă pretinde că e definitivă, judecata morală (în particular aceea asupra celulei) să fie imposibilă, însă, prin chiar aceasta, morală e o realitate cu atît mai evident inteligibilă.

Potrivit lui Nietzsche, morală ce s-a împus în Europa a aceea a lui Socrate și cea creștină, identică, după el,

cu prima. Nietzsche atacă această morală, arătînd cum s-a format. Ea reprezintă „apogeele instinctelor de conservare a unui tip de om sărman, pe jumătate sau în întregime ratat”. El o numește morală „sclavilor”. Cei neputincioși au propria lor voință de putere. E vorba de „instinctul de turmă îndreptat împotriva celor puternici și independenți, de instinctul celor suferinzi și al rataților îndreptat împotriva celor fericiți, de instinctul mediocrității îndreptat împotriva excepțiilor”. Aceștia află în orice morală mijlocul de a deveni stăpîni, de a-și procura, lăuntric și, în final, și în afară, puterea împotriva propriei lor neputințe.

(...) „Revolta sclavilor moralei începe cînd resentimentul devine el însuși creator și naște valori”. În caz că cei puternici și bine organizați, care întotdeauna formează minoritatea, acceptă judecățile multîmii, puternicii sînt supuși celor ce prin ei înșiși sînt neputincioși.

Această argumentare, sprijinindu-se pe originea moralei, pare că distruge valoarea oricărei morale; totuși, Nietzsche notează că: „Acela ce a înțeles condițiile grație cărora se naște o judecată morală nu și-a atins prin asta valoarea... aceasta e încă necunoscută, chiar dacă a înțeles condițiile în care se naște”.

Totuși, prin asta nu s-a restabilit că există o morală universală, ci doar că altceva trebuie să statueze valoarea moralei. Într-adevăr, dacă, „în sine”, nici o morală nu se impune, dacă conceptul de moralitate rămîne străin „valorii omului”, judecățile negative asupra moralei nu sînt posibile decît prin presupunerea unei valori pozitive, care le inspiră. Dacă cercetăm în ce sens și pentru ce scop a nimicit Nietzsche morală, el va spune: „Pentru a atinge cea mai înalt posibilă putere și splendoare în sine a tipului om”. Această exigență (atunci cînd apare cu seriozitate, cum e cazul la Nietzsche) e la fel de decisivă și absolută ca orice exigență morală. O astfel de critică a moralei nu e o critică a moralei în gene-

NIETZSCHE

pe care toamai Schopenhauer le îmbrăca în aur, le diviniza de atîta vreme și le vede în lumea de dincolo, pînă cînd, în fine, i-au rămas ca „valori în sine”, pe baza cărora nega viața și, se nega chiar pe sine însuși; dar, tocmai împotriva acestor instincte vorbea din mine o din ce în ce mai temeinică suspiciune, un scepticism săpînd din ce în ce mai în adînc! Tocmai aici vedeam eu marele pericol al omenirii, sublima ei, amăgire și seducție. — Încotro, deci? spre neant? — Tocmai aici vedeam eu începutul sfîrșitului, stagnarea, oboseala, retro-spectivă, voința de a se îndrepta împotriva vieții, ultima maladie ce se anunța cu delicatețe și melancolie; înțelegeam morală compasiunii lărgindu-se în jurul ei, cuprinzînd pînă și pe filosofi, îmbolnăvindu-i, ca un simptom cel mai neliniștitor al culturii noastre europene devenită neliniștită, ca drumul ei ocolit spre un nou budhism? Spre un budhism european?

spre — nihilism?.. Preferința această modernă a filosofilor și supraestimarea compasiunii fiind ceva cu totul nou; în tocmă asupra lipsei de valoare a milei fuseseră, de acord pînă acum filosofii. Amintesc doar pe Platon, Spinoza, La Rochefoucauld și Kant, patru spirite pe cit de diferite între ele, dar unite în unul: în disprețul pentru milă. —

6. Problema aceasta a valorii milei și a moralei milei (— personal sînt un adversar al rușinoasei alintări a acestui sentiment —) pare deocamdată ceva doar sporadic, un semn de întrebare pentru sine; cine rămîne însă odată suspendat aici, cine învață aici să întrebe, același îi va merge cum mi-a mers mie; — i se deschide o uriașă perspectivă, îi va cuprinde un fel de leșin, îi răsare de fiecare dată

un fel de suspiciune, de neîncredere, de spaimă, i se clatină credința în morală, în orice morală, — în sfîrșit i se face auzită o nouă pretenție. Să-i dăm cuvînt acestei noi pretenții: avem nevoie de o critică a valorilor morale, valoarea acestor valori este ea însăși de pus în problemă — și în acest scop devine necesară cunoașterea condițiilor și împrejurărilor din care au crescut, în care s-au dezvoltat și deformat (morală ca și consecință, ca simptom, ca mască, ca tartuferie, ca maladie, ca înțelegere greșită; dar și morală ca sursă, ca remediul, ca stimulent; ca inhibitor, ca otrăvă); o cunoaștere inexistentă pînă acum și nici măcar dorită. Se lua valoarea acestor „valori” ca fiind dată, ca existentă de fapt, ca un lucru dincolo de orice luare în discuție. Pînă acum nu au fost nici pe departe îndoieli și oscilații în a pune pe „cel bun” mai presus, mai de valoare decît pe cel „rău”, mai de preț în sensul progresului, utilului,

prosperității în cel privește pe om în general (inclusiv viitorul omului). Cum? Dacă adevărul ar fi contrariul? Cum? Dacă în „cel bun” s-ar afla un simptom de regres, o primejdie, o amăgire, o otrăvă, un narcotic prin care prezentul ar trăi în contul viitorului? Poate mai agreabil, mai inofensiv, dar într-un stil mai mărunț, mai inferior? În felul acesta tocmă morală ar fi inovată dacă o posibilă maximă putere și splendoare a tipului om nu ar fi atînsă niciodată? În felul acesta tocmă morală ar fi primejdia primejdiilor?!

7. Mi-e de ajuns să spun că eu însumi, de cînd mi s-a deschis această perspectivă, am avut motive să caut tovarăși erudiți, îndrăzneți și harnici (o mai fac și astăzi). Merită să parcurgi enorma, de-

partăta, misterioasă țară a moralei — existentă în adevăr, o morală trăită de fapt — cu mereu noi întrebări și să o privești cu un ochi nou. Nu însemnează asta dară „apropo” la fel cu a descoperi mai întii această țară?.. Dacă, printre alții, m-am gîndit și la amintitul Dr. Rée, am făcut-o pentru că nu mă îndoiam deloc că el însuși s-a văzut silit, de însăși natura întrebărilor, să găsească o metodă mai potrivită de a ajunge la răspunsuri. M-am înșelat oare făcînd-o? Dorința mea a fost, în orice caz, să dau unui ochi așa de pătrunzător și de imparțial o direcție mai bună, îndrumarea spre adevărata istorie a moralei și să-l previn, cît mai era timp, împotriva unei căderi în azur față de astfel de ipoteze engleze. Este limpede că pentru un genealog al moralei mai importantă decît tocmă azurul trebuie să fie altă culoare, și anume cenușiu, prin care eu înțeleg: ceea ce se poate documenta, ceea ce poate fi realmente stabilit, ceea ce a existat în realitate, pe scurt îndelungatul trecut, greu de descifrat din scrieri hieroglifice, al moralei umane! — Lucrul acesta îi era lui Dr. Rée necunoscut. Dar citise pe Darwin. Și iată cum, în ipotezele sale își dau mîna, într-un mod cel puțin amuzant, bestia umană a lui Darwin și modéstul, ultramodernul răsfățat moral, care „nu mai mușcă”, dar are pe față expresia unei binevoitoare și fine indolențe în care se amestecă pînă și un grăunte de pesimism, de oboseală, de parcă nici n-ar merita să stai și să iei în serios toate aceste lucruri — problemele de morală. Mie, dimpotrivă mi se pare că nu există nici un fel de alte lucruri care să merite să fie luate în serios mai mult ca acestea; din al căror preț ar face parte, de pildă, și faptul că într-o bună zi ai putea obține îngăduința de a le lua și în mod mai senin, mai plăcut. Plăcerea anume — săți, ca să-i zic pe limba mea, Știința plăcută — este un preț; o răsplătă pentru o îndelungată, îndrăzneată, scormonitoare și subterană seriozitate care, bineînțeles, nu este la îndemîna oricui. În ziua, însă, cînd vom putea rosti din toată inima: „Înainte! vechea noastră morală face și ea parte din comedie”, am descoperit pentru drama dionisiacă privind „destinul sufletului” o nouă înclcare și modalitate —; și el va ști să și-o facă utilă, pe asta putem pune rămasăg, el, vechiul, marele, eternul poet de comedii ale existenței noastre!...

8. — Dacă lucrarea de față îi este cuiva de neînțeles și îi sună rău la ureche, vîna, după cum cred, nu este neapărat a mea. Lucrarea este de ajuns de limpede presupunînd, ceea ce și presupun, că cititorul ei a citit în prealabil și mai întii scrierile mele anterioare și nu și-a preocupat o oarecare osteneală; acestea de fapt nu sînt ușor accesibile. În cel privește, de pildă, pe „Zaratuștra” al meu, nu las pe nimeni să conteze ca un cunoscător al său, dacă nu l-a rînit cîndva fiecare din cuvintele sale și dacă nu l-ar fi încîntat cîndva adînc. Numai atunci se poate bucura de privilegiul de a avea parte cu venerație de elementul hal-kionic din care s-a născut acea lucrare, de înșorita sa lumină, distanță, depărtare

și certitudine. În alte cazuri face dificultăți forma aforistică; ea se explică prin faptul că astăzi forma aceasta nu este îndeajuns luată în serios. Un aforism curat și bine exprimat nu este încă, prin faptul că e citit, gata „descifrat”, abia de acum înainte trebuie să înceapă interpretarea lui, ceea ce pretinde o artă a comentariului. În capitolul al treilea al acestei cărți am dat un model despre ceea ce numesc în acest caz interpretare: — și premerge acestei tratări un aforism, tratarea ea însăși este comentariul acestuia. Bineînțeles, pentru a exercita lectura ca artă, este neapărată trebuință tocmă de ceea ce astăzi a fost cel mai mult uitat — iată de ce mai trebuie timp înainte ca scrierile mele să fie „lizibile” —, și o capacitate de a te transpune aproape într-o vacă, deci să nu mai fi un „om modern”; ci să reînveți să rumegi.

Sils Maria, Oberengadin, în iulie 1887.

Prezentare și traducere de
HORIA STANCA

București, 10 Oct. 1991

Rectificare

Mă văd silit să îndrept unele greșeli strecurate în „consemnarea” apărută în APOSTROF, nr. 6/1991. Astfel, vorbind despre cei cu care m-am aflat la Jilava aminteam, pe lângă Traian Hersent, pe colegul meu de mare vocație retorică Victor Medrea (și nu Mitrea, cum a apărut în revistă), pe generalul de mare talent evocator Octav Vorobchievici (și nu Borobchievici, cum a apărut), el un urmaș al profesorului bucovinean de la Teologia din Cernăuți, Vorobchievici, care l-a inițiat pe Ciprian Porumbescu în muzică. Am amintit tot atunci, în altă ordine de idei, pe fratele meu Tavi, de la Octavian (și nu David, cum a apărut), mort de treisprezece ani și nu de trei ani, cum a apărut, și anume la cutremurul din 1977; cînd l-am pierdut împreună cu întreaga sa familie. Cîntînd explicită acestor greșeli, mă duce gîndul la vocea mea, defectuoasă atunci, în funcție de starea mea fizică, fie la imperfecțiunea aparatului de înregistrare, vinovat el de confuziile produse aici amintite. Rog călduros redacția să facă, așadar, cuvenita rectificare. Cu toată amicitia,

HORIA STANCA

Nota redacției: Cerem scuze cititorilor. Greșelile, cam multe, recunoaștem, se datorează transcrierii.

ral, cî critică a unei morale determinate de o altă morală.

În particular, deducția moralei creștine pornind de la resentiment îți îngăduie să înțelegi cum, pe de o parte, numeroase fenomene particulare se ivesc în lumea creștină, dar și, pe de altă parte, cum judecățile morale rău folosite în resentiment nu sînt pervertite decît fiindcă au o altă origine. Insuși Nietzsche (e uluitor) l-a venerat pe Iisus: aici totul e adevăr neprefăcut; totul e realitate a unei practici vitale. „În fond, a existat un singur creștin și acesta a murit pe cruce” „și ironia istoriei mondiale e că umanitatea se pune în genunchi în fața contrariului a ceea ce a fost originea, sensul și temelul Evangheliei”.

Critica nietzscheană a moralei presupune la început o valoare care, dominînd toate moralele particulare, se află la originea moralei lui Nietzsche. În a doilea rînd, ea lasă deschisă posibilitatea ca, după ce ar fi avut o origine autentică, morală să fie în cele din urmă falsă.

Exigența necondiționată a moralei: Morala care atribuie o valoare absolută propriilor ei exigențe și își privește conținutul ca universal și se infățișează lui Nietzsche într-o formă religioasă și într-una filosofică. Fiind creștină, morală e întemeiată pe porunca lui Dumnezeu: „Creștinismul presupune că omul nu știe; nu poate să știe ce e pentru el bun sau rău; el crede în Dumnezeu, care doar el știe. Morala creștină e o poruncă, originea ei e transcendentă; ea există dincolo de orice critică; ea nu posedă un adevăr decît dacă Dumnezeu e adevăr; ea există și se prăbușește odată cu credința în Dumnezeu”. Fiind filosofică, morală se întemeiază pe ea însăși, ca precept al rațiunii. Ea nu se întemeiază pe o deducție pornind de la altceva, ci pe interiorizarea propriei origini, care e ființă suprăsensibilă a omului. Legea nu e pentru ea o poruncă a lui Dumnezeu, ci propria ei exigență, exigență prin care se armonizează cu ea însăși

și cu orice ființă rațională. Morala ne relatează nu apartenența omului la o specie a naturii, ci originea transcendentă a acestuia.

Pentru Nietzsche, nu numai că nu există acțiuni obiectiv morale (e ceea ce respinge și Kant, pentru care justetea unei acțiuni nu înseamnă decît legalitatea ei și nu neapărat moralitatea sa), dar însăși existența morală interioară de a acționa conform legii nu are sens (după Kant nu se poate, de fapt, stabili niciodată în mod obiectiv empiric dacă moralitatea este reală sau dacă nu e mai degrabă inspirată de înclinația, căutarea unui alt scop). Nietzsche refuză să admită nu numai valoarea universală a conținutului exigenței morale, ci chiar faptul că, pentru a fi morală, acțiunea trebuie să se supună legii legalității. În lupta sa împotriva caracterului necondiționat al moralei, fie că aceasta se infățișează sub forma unei deducții religioase sau sub o formă filosofică avîndu-și originea în ea însăși, Nietzsche se sprijină pe rațiunile următoare:

1. Morala e străină de realitate. Dacă morală e necondiționată, exigențele ei sînt absolute. Conținutul său nu e un fapt empiric, ci inteligibil. Dimpotrivă, Nietzsche declară că nu există fapte morale, morală e numai o interpretare a diferitelor fenomene, mai precis e o falsă interpretare. Într-o altă formă: „nu există fenomene morale, ci doar o interpretare morală a fenomenelor”. Ceea ce e moral nu are nimic de-a face cu „în sinele”, ci e numai interpretare. Apartene lumii fenomenelor.

Dacă morală nu e decît interpretare, ceva trebuie interpretat. Dar, ce e acel fapt ce trebuie interpretat moral? Nietzsche răspunde: morală e limbajul care traduce tendințele și aceste tendințe nu sînt decît o traducere a funcțiilor organice. Cînd Nietzsche se întreabă dacă vesele și alte fenomene psihologice și, de asemenea, judecățile și estimările noastre morale nu sînt decît imagini și imagineri relative la un eveniment psihologic care

ne e necunoscut”, răspunsul pe care îl dă e că sîntem obișnuiți să vedem „în toate judecățile morale o traducere stingace prin care anumite stări psihologice ale corpului încearcă să se reveleze”.

(...)

2. Morala e antinaturală: caracterul necondiționat al moralei vrea să spună că morală trebuie să ființeze din cauza moralei. Ea nu se justifică grație unui altceva pentru care ar ființa, ea, mai degrabă, este cea care judecă orice ființă, pentru a o accepta sau pentru a o respinge. Faptul că morală se impune prin ea însăși, caracterul ultim al propriei sale valori presupune, conform lui Nietzsche, nu numai desăvîrșitul ei irealism, ci însăși deprecierea realului. Acesta nu se mai poate menține în fața normei morale, e condamnat de morală ca absolut imoral, deci opus valorii și exclus de la trebuință ființării. La fel cum „frumosul din cauza frumosului”, „adevărul din cauza adevărului”, „binele din cauza bineului” este „un mod de a vedea realitatea, ce conduce la un pericol asemănător”; „fiindcă în fața moralei (și în special în morală creștină, adică morală necondiționată) viața trebuie întotdeauna și în mod inevitabil să fie considerată într-un mod injust, fiindcă reprezintă un lucru imoral prin esență”.

(...)

Spiritul critic ce spune că morală e „antinaturală” își află, totuși, la Nietzsche, propria anulare în faptul că, în contrast cu ceea ce tocmai a afirmat, el face din morală „o bucațică a naturii”. Totul e natură, chiar și ceea ce pare să se opună acesteia.

În românește de AUREL PANTEA

* Am tradus fragmentar a doua subsecțiune a secțiunii a doua din capitolul Omul al lucrării lui Karl Jaspers Nietzsche — introducere în filosofia lui (Nota trad.).

Știam despre Horia Stamatu ceea ce puteam afla din lectură cărților și revistelor — majoritatea păstrate în fondul „S” al bibliotecilor clujene. Născut la București în 1912, a absolvit Dreptul și Filosofia, debutând în revista Floarea de foc (1932).

La prima mea trecere prin Freiburg am aflat că locuiește în acel oraș. Am ezitat atunci, ca și la o următoare călătorie, să încerc să îl întâlnesc, nu de frica de a fi rău primit sau chiar refuzat — îmi asumam un asemenea risc —, ci din neîncredere față de mine însumi: oare ce aş avea eu atât de important de spus încât să mă amestec în existența unui om despre care știam atât de puțin.

Ezităările de atunci au devenit în 1989 regrete: poetul nu se mai afla printre noi.

Întâlnirea cu doamna Marianne Stamatu, soția poetului, a fost, sub toate aspectele, o revelație. Casa, departe de a fi un muzeu, este plină de personalitatea poetului; doamna, ea însăși un model de gentilețe și rafinament intelectual, păstrează o imagine vie a celui cărui a fost însoțitoare timp de o viață. Și Doamna Marianne vorbește despre discreția existenței unui mare poet, de dragul căruia ea, nemțoaica, a învățat românește pentru a-i înțelege rostirea lirică. Mi-a vorbit despre prietenia care i-a legat soțul de cele mai înalte spirite ale exilului românesc: Eliade, Cioran, Ionesco, despre talentul său de pictor, la fel de mare ca acela poetic, spunea ea. Povestea viața retrasă, dar demnă, pe care au trăit-o împreună.

Și a pus o înregistrare a unui interviu luat în 1988 de o redactoare de la B.B.C. cu puțin înainte de împlinirea sfârșitului soțului ei. Vocea frumoș timbrată a lui Horia Stamatu a umplut încăperea, creând un moment de emoție, pe care de puține ori în viață mi-a fost dat să-l trăiesc. Căci nu era simplu interviu; mi se părea, în același timp, și rostirea unui om conștient că se află la sfârșitul vieții sale, un adevărat testament.

Cred că acest text — publicat cu asentimentul doamnei Stamatu — este un prim pas într-o atît de necesară cunoaștere a Poetului. E impropriu să afirmăm că sintem în fața unui din cei mai mari poeți români ai secolului, căci încă nu-i cunoașteam întreaga operă, dar putem afirma, cu certitudine, că ne-am întâlnit cu un mare om.

MIHAI GHERMAN

Rep: „Ce bucurie să descoperi că imaginea reală a unui scriitor coincide cu cea care transpare prin scrierile lui, îl îndrăgim de îndată pe acela care-și rămîne credincios în ceea ce scrie. Masca îi e fața. Și cititorul, uitîndu-se parcă de la înălțime într-un lac limpede, deslușește pietricele colorate din fundul apei”. Un scriitor

H. S.: N-am ajuns prea bine. Am fost închis, într-un lagăr de concentrare.

Rep: De ce?

H. S.: Păi... neînțelegeri între guvernul de atunci și mai mulți români care pleaseră să studieze și n-au mai ajuns. În sfîrșit, sînt întregi, întregi complicații istorice.

Rep: Faceți parte dintr-un partid politic care a determinat, poate, această hotărîre?

H. S.: Nu se poate spune că făceam parte dintr-un partid politic. Aveam o opoziție, care era în contradicție cu momentul, ca să zicem așa.

Rep: Știu că crați redactor la „Enciclopedia României”.

H. S.: Da, bineînțeles, Enciclopedia României, care avea poziția ei fundamental-națională și ținută de Mircea Vulcănescu, inițiatorul acestei Enciclopedii, Războiul doamnă, a întors toate lucrurile pe dos, cum s-ar spune. Înainte de a pleca din țară, în 1940, am scris un poem intitulat Moartea lui Pan. Poemul era — descrierea unei primăveri în pădure — simfonic, totul foarte bine. Și la un moment dat poemul se termină și este descris undeva, descrisă o rămășiță de viață, nici un om, nici animal. Acesta era Pan, care murise. Deci; ce s-a întîmplat în 1940, de-atunci încolo, în lume s-a rupt ceva, s-a spart ceva. Lumea miturilor a dispărut. S-a intrat într-o realitate cruntă, violentă, distructivă, anticreatoare, care, am impresia, că nici pînă azi nu s-a rezolvat. De aceea, oamenii ca mine poartă în ei ceea ce aveau dinainte de această catastrofă. Și-atuncea mai pot să facă poezie, pentru a recupera, să zicem, existența în absolut a unui suflet românesc, european, civilizată... în sfîrșit.

Rep: Ați scris vreodată despre experiența din lagărul de la Buchenwald, deci doi ani din viață '42-'44?

H. S.: Nu, n-am scris nimic, pentru că, în general, nu scriu istorie concretă. Adică istoria vieții mele nu mă interesează așa de mult. Mă interesează istoria lumii, mă interesează mersul istoriei, ce se întîmplă, dar... istoria mea proprie găsesc că e foarte puțin semnificativă.

Rep: Nu credeți că e semnificativă pentru istoria lumii, tocmai ca un caz exemplar, poate?

H. S.: Pentru istoria lumii nu e deloc... nu. Nu, nu pentru istoria lumii aș spera să fie o operă exemplară, dar asta e greu. Opera mea este foarte locală, ca să spunem așa. În primul rînd, o operă în limba română este destinată unei zone restrînse. Un spațiu, bineînțeles. În spirit are toată libertatea și poate să ajungă unde vrea. Problema este dacă limba română din toate părțile lumii poate să mai ajungă unde ar vrea.

Rep: Unde?

H. S.: Păi știu eu, la inspirație. Acestea... acest proces de întîlnire cu spiritul prin poezie este, cum să spun, din domeniul fericii, nu al caznei.

Rep: La publicarea primului dumneavoastră volum, Memmor, în România, în 1934, volumul premiat, de altfel, cu premiul scriitorilor tineri...

H. S.: Da.

H. S.: Nu, nu. M-a insultat într-un fel în care nu pot să-l discut. Era un om imposibil, așa că, să-l lăsăm în pace. Din fericire au fost și alții: Alți critici cu care m-am înțeles foarte bine și care au înțeles ce vreau, chiar Lovinescu. Și Perpessiciuși și cred că... Pompiliu Constantinescu și Cioculescu. Cioculescu a fost; și Vladimir Streinu. Cioculescu a constatat o unitate de altfel, în premiile de-atunci: Cioran, Eugen Ionescu și cu mine. Un fel de pesimism, o viziune oarecum catastrofală a lumii. De altfel se presimțea, catastrofa lumii era presimțită atunci. În Memmor este un poem care se intitulează S.O.S. și în care se spune „nu mai avem nici o ieșire”. Și într-adevăr, a venit momentul în care nu mai avem nici o ieșire.

Rep: În afară de ieșirea concretă.

H. S.: În afară de ieșirea concretă, bineînțeles. „Toate ieșirile sînt închise. / Nu aveți pe unde ieși, / strigă într-o zi ingerul morții. / Pe un continent, mai mult sau mai puțin pămîntesc, / barul stelei ardea ca o ceașcă de spirt, / inimile dinlăuntru explodau în focuri multicolore de artificii, / soldații luptau contra morții, orbiți de sîngele tovarășilor. / Toate ieșirile sînt închise. / Niçi, o scăpare. / Și noi, muream ca șoarecii, / într-o magazie aprinsă”.

Rep: În perioada interbelică care a fost desigur una de formare pentru dumneavoastră, care au fost influențele care v-au conturat personalitatea poetică, dacă au existat?

H. S.: Să spun drept. Constatînd, la un moment dat, că bat în loc, făcînd barbisme de exemplu, sau blagisme, sau mai știu eu ce, am rupt cu toți la 16 ani, 17, și-am început să scriu altfel, adică o poezie absolut liberă, fără nici o formă mecanică din afară, pentru că atunci deveneam altceva, un Baudelaire, sau mai știu eu ce. Și-așa m-am degajat, ca să spun, formîndu-mă, fără — cum să spun eu — sprijinul imediat. Sprijinul rămînea însă, în adînc. Adică frecvențarea marilor poezii și literatură era în mine, zăcea în mine, numai formal, m-am desfăcut de tot. Cam așa s-a întîmplat cu Memmor.

Rep: Ce s-a întîmplat, după ce ați ajuns în Occident? Deci ați părăsit Buchenwald din '44. Ce s-a întîmplat ulterior?

H. S.: După aceea a venit o mare nostalgie sau... Da, un mare dor. Și-am scris un poem Riul, în care e vorba de Dunăre. Riul acesta este oarecum simbolul istoriei noastre, în acel poem. Istoriei noastre interioare, în sfîrșit și... poate, și politice mai puțin. Istoriei noastre ca ființă spirituală.

„Să urcăm la izvoare. / Din Bizanț peste Pontul Euxin, / pe cărarea îndulcită de unda riului, / pînă ce dăm de unda riului, / pînă ce dăm de pămîntul crestet al Traciei tainice. / Colanul fluviului / înconjură la miazăzi Dacia, / atotsuferitoarea țară, ascunsă odinioară de codri. / De-acolo au smuls romanii vinele de aur. / Și le-a rămas ciobanilor sarea. / Oamenii — sarea pămîntului. / A fost țara de jos a Daciei, / între munții statornici și Istrul încet curgător, / o grădină încărcată de daruri, / cu munți de pline, și riuri de vin. / Dincolo de Carpați, a clocotit la cap de mileniu / mînia țaranului împărătesc / Dacia regilor a izbucnit asemenea pămîntului, ce pare stîns, / dar inima îi arde neîmpăcată, în adînc”. Și după aceea a început o adîncire a limbii române, bineînțeles. Limbile străine m-au ajutat foarte mult la scrisul românesc, m-au ajutat și la poezie, m-au ajutat și la proză. Scriînd articole în limbi străine, am ajuns să scriu articole românești foarte clare, adică proză românească mi-am clarificat-o, scriînd și-n alte limbi.

Rep: În '46-'48 ați fost lector de limba română...

H. S.: La Freiburg, la catedra profesorului Hugo Friedrich, foarte cunoscut...

Rep: Cunoscut și în România.

H.S.: E cunoscut și în România.

Rep: Ulterior, cum a continuat activitatea dumneavoastră?

H. S.: Ulterior, activitatea a continuat mutîndu-mă la Paris, unde am înființat, cu filosoful Octavian Viața, Mircea Eliade — a participat și Cioran la început — un centru românesc de cercetări, al cărui scop era să stabilească filosofic, cultural, ce este românesc. Ce înseamnă. Și în ce măsură mai poate fi românesc lipsindu-te de Europa, de spiritualitatea lumii occidentale. Cît privește reînțărirea lui Cioran, Emil Cioran la limba română, n-a fost un conflict cu limba română de fapt, și el a avut o vocație. A avut vocația de a mai învăța o lume: Vocație pe care, de pildă, eu n-o am. Să învăț lumea. N-am nimic de învățat din ea. Spun ceea ce gîndesc eu și ceea ce cred că... este firea mea însăși. Adică nu-mi trec peste fire. De aceea poate nu mă acomodez cu nici o ideologie, în general, pentru că românii sînt refractari ideologiilor. Sînt capabili de idee, ceea ce este cu totul altceva, capabili de mit, dar de ideologii, de sisteme... față de aceste forțări ale spiritului, au fost întotdeauna refractari. De aceea cultura noastră este atît de originală. Numai că, de multe ori, se trece la un fel de șovinism așa, și se confundă originalitatea cu anumite oportunități. Aici, în lumea liberă, unde nu există nici o cenzură și se pot spune toate aceste, aceste adevăruri asupra culturii și limbii române ș.a.m.d. Ceea ce este profund, profund în spiritul românesc și apariția culturii românești este nepolitizarea religiei, lipsa de fanatism. Românii n-au avut, n-au cunoscut războiul religios, nici vinătoarea de vrăjitoare, nici nimic din toate acestea. Și aicea sînt puncte profunde ale originalității românești în cultură, pentru că în cultură intră, în primul rînd întră această legătură cu absolutul, care este o religie și nu poate fi o ideologie, în nici un caz. De aceea românii, trec prin ideologie, cam ca, știu eu, gîsca prin apă. Toată lumea, toată lumea caută azi religie. E adevărat, este o reacțiune generală — cuvînt urît reacțiunea, dar ce să facem — împotriva materialismului, și de-o parte și de alta. Adică este ceva imuabil, în umanitate, bineînțeles, intrat în criză prin violență, prin tot felul de violențe ale materialismului în general, dar care în milenii ce vine s-ar putea să reizbucnească. Nu violent.

Rep: Scrieți că numai ceea ce va supraviețui în spirit, de la țărani români, va asigura supraviețuirea poporului român.

H. S.: Istoria română a fost posibilă datorită existenței acesteia, zise țărani, care n-a fost o clasă. Nu. A fost un

(Continuare în pag. 20)

HORIA STAMATU

„o realitate crudă, violentă, distructivă, anticreatoare...”

tor care a refuzat impostura și căruia îi aparțin și rîndurile de mai sus este italianul Primo Levi, a cărui moarte a fost anunțată acum zecă zile. Vom reveni la destinul lui exemplar, dar începem cu un alt scriitor care mărturisește că nu și-a trecut niciodată peste fire. Poetul Horia Stamatu, stabilit acum la Freiburg, în Germania occidentală, a dus o bogată activitate publicistică în română, franceză, spaniolă și germană. În 1934 numele lui figura, alături de Emil Cioran și Eugen Ionescu pe lista celor distinși cu Premiul scriitorilor tineri, acordat de Fundația Regală. Dacă Ionescu și Cioran au intrat în arena literelor franceze, Horia Stamatu a continuat să scrie în românește, publicînd volumele de poeme: Recitativ, Punta Europa, Kairos, Dialoguri, Jurnal, Imperiul. Discuțînd recent cu Horia Stamatu despre cariera lui și despre ancorarea sa în limba română, i-am reamintit un scurt poem din Jurnal: „Săraci într-o lume săracă / poezii n-au mai rămas decît cu ce știe limba / care se șterge, tot mai mult”.

Horia Stamatu: Da. Așa este. Zilele trecute am avut o veste foarte curiosă de la Cioran, care mi-a spus să mă conving din nou că limba română e cea mai frumoasă limbă poetică din cîte știu. Că știu vreo citeva. Deci...

Rep: Cum s-a convins?

H. S.: Citînd un poem de-al meu.

Rep: Revenînd la această lume săracă și la bogăția limbii. Lumea este săracă pentru că, de fapt, dumneavoastră sinteți, ca toți scriitorii din exil, sărac de patrie.

H. S.: Da. Nu chiar așa. Pentru că această patrie, este în; adică nu este în afară ca oamenii, care locuiesc acolo să spunem, ci este în, eu o port patria cu mine, întrucît gîndesc în limba acestei patrii, scriu, în limba ei, comunic cu dincolo, să spunem. Nu-i o sărăcie, Sărăcia este alta. Lumea se sărăcește că pierde limba. Toată lumea, nu numai noi, românii expatriați, sau... Toată lumea transformă limba într-un instrument de comunicare, pur și simplu nimic altceva.

Rep: Poezia este patria interioară, într-un fel. Cum v-ați despărțit de patria exterioară? Cum a început exilul real, exilul concret?

H. S.: Păi, exilul concret a fost c-am plecat să studiez. Dar, au intervenit altele lucruri ulterior, încît studiul s-a aminat. Devenirea lumii a fost de așa fel, încît n-am mai putut să mai mă întorc în țară.

Rep: În 1941 ați plecat.

H. S.: Am plecat să studiez la Heidegger dar n-am mai ajuns la el.

Rep: Unde ați ajuns?

Rep: ... George Călinescu vă descria ca un poet care folosește dicteul automat, pentru...

H. S.: Și n-are nici un viitor.

Rep: ... pentru a realiza un efect grațios, să spunem asemănător cu cel din opera lui Cocteau. Vă recunoașteți în această descriere?

H. S.: Nu mă recunosc deloc în descrierea lui Călinescu. Dar recunosc altceva, că la 18-19 ani, toți tinerii — cu oarecare fantezie, bineînțeles — sînt niște Cocteau. Adică zburdă, dar în același timp au și presimțiri, așa că, nu știu... n-am știut atunci ce vrea să spună Călinescu, de altfel m-a și insultat, altfel, într-o gazetă, în Adevărul literar și...

Rep: V-a insultat din punct de vedere literar?

La moartea lui HORIA STAMATU

S'a stins, cu moartea lui Horia Stamat, nu numai un mare poet, ci unul din ultimii cavaleri ai rezistenței românești. Ca și Eminescu, ca și alții de dinaintea ei și de după noi, Stamat a fost unul din cei puțini care au făcut, posibilă o permanență românească. Intocmai unui Prometeu în lanțuri, neamul românesc a trăit supus unei torturi neîncetate. Destinată a fi și nu numai a exista, a menține neîntinată esența ființei, acest neam, ca nimeni altul, a luptat mereu sub acest semn, acela al unei rezistențe în numele omului. Nu în van muntele care-i poartă numele, Omul, a fost numit astfel în Carpați și nu în altă parte. Și cred că nu prin fapte sângeroase, vreau să spun scrise în istorie cu sângele altora, ci prin transformarea acțiunii în rezistență pură, timp de mai multe și încă necunoscute milenii, neamul românesc și-a scris prin cântăreala cronică așteptării lui în lume. Degebal, descălăcătorii, Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun, domnitori cu nume de basm, Ștefan și Mihai, Constantin Brâncoveanu, apoi Eminescu, tot atât de mare cât și un voievod, întemeietor de limbă dar și de stil, apoi, în sfârșit, martirii români din timpul nostru, dela mijlocul secolului încoace, numiți sau nenumiți, ucși de cei fără de lege, torturați sau exilați, au făcut din acea țară pe care V. Voiculescu o numea „rondă ca un scut” un simbol mult mai cuprinzător decât o semnificație politică. Un imperiu, nu în spațiu ci în timp, și care înseamnă...

NĂDEJDEA în tot ce nu e, IUBIREA de tot ce vrea să fie, CREDINȚA cu tot ce e... așa cum îl definește Stamat în poemul Imperiu: Într-adevăr, speranța în tot ce nu e, adică în toate omenii n'au știut încă să facă din omenie, masacrând litera și spiritul Evangheliei, obligând istoria să meargă în jos în loc să o îndrepte către mai sus; IUBIREA închinată unei lumi și unei omeniri care ar vrea să fie și nu poate; iar CREDINȚA, care înseamnă să crezi în ne-a învățat a ști. Trei concepte care stau în inima omului de două mii de ani, și care din ea n'au putut ieși, decât poate în felul nostru de a face istoria, pe rând trădată de toate imperiile lumesti și trăită până la martiriul dela Decebal până la sacrificiul dinaintea și de după al Doilea Război Mondial, trecând prin Ioan Vodă, Mihai, Horea, Cloșca și Crișan, însemnând toți, fiecare cu sângele lui, un drum care este numai al nostru și dela care Horia Stamat nu s'a abătut niciodată, de-a-lungul unei existențe pe care și-a dăruit-o curioșă, terii, pe un fir de lumină paralel cu drumul colectiv românesc, o cunoaștere literară, filosofică și istorică atât de profund înscrisă în românism încât astăzi, abia despărții de omul care a fost, o putem în mod legitim lega de iluziile și năzuințele cele mai înalte ale secolului. Cultura lui Horia Stamat, alături de genul poetic din care l-a fost alcătuit destinul, stau împreună mărturie pentru a sculpta în eternitate chipul unui poet care, ca și Dante sau Eminescu, a crescut către el în suși atât din cunoaștere cât și din revelație, din înțelepciune cât și din inspirație.

„Tel qu'en lui-même l'éternité le change” iată într-adevăr formula care ne permite să întregim dintr-o dată, de dincolo de mormânt, figura literară și umană a unui poet care și-a petrecut, ca și noi toți, contemporani ai secolului, aproape că în întregimea lui, cea mai mare parte din viață pe plaiurile exilului. Născut la Văleni, în 1912, autorul lui Memnon a luat Premiul de poezie al poezilor tineri în 1934, devenind cu acel volum unul din poezii cei mai cunoscuți, în Țara de dinainte de prăpăd. Ar fi interesant de a reface, într'un fel obiectiv, sine ira et studio, istoria literară a acelei perioade în care au luat naștere o multitudine de proiecte și de opere, de reviste și de curente, destinate a fi acoperite de inundația cotropitoare din 1944. Separată de propria noastră ființă de partidele politice, așa cum o văzuse foarte clar Eminescu, încă de pe la 1877, noi am fost oarecum obligați, de la intelectuali și până la țărani, să ieșim din neant, care e neființă, printr'un mare efort politic, pe de o parte, intelectual, pe de alta. Cei din generația mea, care e și cea a lui Stamat, au asistat, între 1923 și 1938, la dărâmarea tuturor speranțelor și au înțeles că o Românie autentică, fidelă propriului ei trecut și dăruită unui viitor nu numai românesc dar și omenesc, nu putea continua a se învârti în cercul vicios al partidelor politice fără a se rupe la un moment dat de ea însăși. Toți cei care au scris despre destinul românesc în acea perioadă dintre cele două războaie — mă refer în special la Nae Ionescu, Rădulescu-Motru, Nichifor Crainic, Nicolae Roșu, Vasile Băncilă, Lucian Blaga și mulți alții — au atins tema românismului cum din aceeași perspectivă, la rând, așa zice, cu gânditorii europeni care, din spațiul de timp al aceleiași perioade, au pus probleme de același fel, constatând falimentul disperat și agonie al unui sistem politico-economic din care nu mai puteau ieși decât catastrofe, de astă dată proiectate pe un plan pentru prima dată, universal. Și mă gândesc în special la Oswald Spengler, Giovanni Papini, Miguel de Unamuno, Ortega y Gasset, Hermann von Keyserling, Charles Maurras, Jacques Bainville, Martin Heidegger, pentru a nu cita aici decât pe cei mai puțin uitați, care au apunat cu foarte mare claritate dezastrul care se apropia. Criza pentru ei era ieșirea din ființă, despărțirea de esență dar și, cum avea să o spună René Guénon în același răstimp, „plecarea din tradiție”. Era vorba de o desrădăcinare care avea să aducă uscarea arborilor tradiționali. O toamnă egală cu dezastrul, stătea să se așeze peste sufletele omenesti, o situație crepusculară în cadrul căreia omul avea să înceteze de a mai fi o persoană legată de un neam, de o familie, de o cultură, de un destin și de un suflet pentru a deveni un cetățean plutind în gol, fără chip și fără atribute. Ein Mann ohne Eigenschaften, cum avea să-l recunoască Robert Musil în faimosul lui roman. Vinovați de această desțărare, cum avea să o cheme Aron Cotruș depe malurile exilului, au fost, la noi ca și altura, oamenii politici, cei puțin în aparență, dar marșale intelectuali în cadrul acelei „trahison des clercs”, pe care Julien Benda a intuit-o cu claritate în jurul lui 1930, atunci

când în România a fost dat ultimul pas către căderea din urmă, cu urcarea pe tron a unui suveran care, întocmai regulei principale a jocului, ne-a făcut să progresăm în existență, cum ar fi zis Heidegger, și să ne pierdem esența. Impotriva acestei denaturalizări, de care nu toată lumea românească își dădea seama, și mă refer aici la acea lume românească deformată de viziunea politică a lucrurilor, a unei politici de partid adică de parte, sau parțială, împotriva acelei denaturalizări, repet, s'au ridicat imediat cetitorii de scripturi, însetați de adevăr și ajutorii de îndreptări. Printre ei, bine înțeles, Horia Stamat, A face politică a devenit dintr-o dată o altă treabă. Nu mai era vorba de a rămâne credincioși unei ideologii, unei alianțe bazate pe tratate și pe interese imediate și nici măcar unei filosofii care-și tocise ideile și-și pusese în evidență amărăciunile minore și gustul de sânge între 1789 și 1917. Era vorba de a încerca un salt către o singură salvare posibilă: o întoarcere către trecut care implica, de fapt, o nouă orientare către viitor. Viitorul e trecutul, așa cum spun informaticienii de azi, crescuți, obligați a crește de propria lor meserie și...

HORIA STAMATU

INTERLUDIU

Așteptam evenimentele dar nu se mai schimbă nimic
Dacă cerul s'ar întoarce pe dos
...
Surăsul oamenilor sunt conștii din care trăim
și lacrimile acea ploaie sărată
care inundă din când în când
sunt inutile
ca o mie de ploi pentru înflorirea unui baston
Moise a făcut să inverzească toiagul lui
Nici un poet nu ar putea face
să înflorească din stiloul lui un cuvânt
proaspăt ca o ramură crudă
până la urmă vom cădea
victime ale propriilor noastre fanlome
oricine își cultivă moartea
ca o fată florile presate
între foile albumului de amintiri
cineva a scris în sângele
nostru când ne-am născut
amintește-ți că te vei imprăștia în vânt
Carnea noastră e scumpă
Gândurile noastre ni sunt dragi
oasele ne țin verticale
carnea se poate desumfla oricând ca un balon spart
gândurile se pot amesteca rareori
ca numerele unui zar fericit
oasele ne împiedică să sburăm
De ce nu te miri că tălpile te țin legat
de noroi?
De ce nu te miri că urma feții tale nu
rămâne pe geamul prin care privești?
de ce nu te miri că nu te topești ca o
bucată de ceară în zilele prea luminate?
Și de ce te cauți pe tine în ochii celuilalt
De ce te iubești pe tine în oricare?
și în oricine?
Dacă ai putea să fugi, unde ai fugi?
Nu ai unde.

vocație pe realități separate de utopia politică în care ne-am făcut, aproape fără voie și fără știre, o soartă pe care, într'un fel sau într'altul au criticat-o atât Eminescu cât și Caragiale, fiecare cu mânia și cu geniul lui în vârful penelului. Uniți amândoi în același scop. Iată cum s'a născut, din eresurile și greșalele, fără nume ale partidelor, inactualizate atât de știință cât și de filosofie veacului al XX-lea, o gândire destinată a îndrepta și nu a face politică, așa cum a fost la noi atât dreapta ideologică sau filosofică, cât și dreapta literară și artistică. La noi nu era nevoie de un fascism sau de un național-socialism pentru a ieși din greu, pentru a călca drept în istorie, ci de ceea ce în știință se numește o operație de feed-back, o retroalimentare care era o corectare de itinerariu. Noi nu avem nevoie de politică, deci nici de partide, niciun fel de înțelegere parțială a lucrurilor nu ne putea fi de folos, la un ceas atât de sumbru, ci de o reapropiere de esență. La ce ne era bună o Constituție democratică aproape perfectă (mă refer la cea din 1923) dacă libertățile de ea garantate erau călcate în picioare, în timp ce educația, cultura oficială, economia însăși, imitații goale de suflet, nu garantau de fapt nici măcar dreptul de vot și, cu atât mai puțin, libertatea individuală, violate fără cea mai mică sfială între 1930 și 1940, decadă aparent strălucită din punct de vedere material, însă profund deformată și abil distrugătoare a esenței românești din punct de vedere spiritual. Concepte ca „suveran”, „voievod”, „străjerit”, „cărturari”, „cultură”, „lege”, „libertate”, au fost corupte unul după altul, în timp ce satele se străngeau la chip, oropsite de mizerie, iar elitele intelectuale se refugiau sub același deziderat cultural și politic, foarte clar formulat de scriitorii vremii citați mai sus. Textele lor sunt grăitoare încă, în timp ce instituțiile politice contemporane acelei strădanii, s'au stins de mult, odată cu evenimentele sinistre și sângeroase pe care acele instituții le-au făcut posibile. Intra-re României în război și prosperitatea economică de care Țara s'a bucurat în acei patru ani de încercări și de regăsiri, au constituit poate evenimente salvatoare,

de importanță cărora nu ne putem da seama încă. Dacă România va ieși vreodată, mai mult sau mai puțin încreagă, din strânsărea infernală în care a fost înclătată, într'o primă fază între 1930 și 1940 și într'o a doua dela 1944 încoace, aceasta se va datoră, pe de o parte, renovării în spirit, îndreptării sufletești, repudierii totale a oricărui fel de a fi în politic sau în filosofie impus de utopiile de stângă și, pe de altă parte, eroicel acceptări de a lupta, pe o dimensiune epică universală, în cadrul celui de al Doilea Război Mondial. Amândouă aceste participări la un ethos, românesc și ecumenic, în același timp, au fost posibile, pe un plan de întregime spirituală, așa zice, în sensul că atât intelectualitatea de cel mai înalt nivel, cât și țărâniimea și burghezia au aderat la el, într'o fază cât și în cealaltă, fără cea mai mică ezitare morală. Totul s'a petrecut într'un deceniu și jumătate, în care zarurile au fost aruncate pentru totdeauna. Și lucrurile au fost spuse la fel. Cu claritate de idei și cu o voință de a fi care a creat o cultură de prima mână și o pagină de istorie cu adevărat exaltantă. Nu se putea cere mai mult, în pragul de tribulațiuni pe care, apoi, am fost situați și pe care l-am trecut de mult, deși tendința programatică de a fi desființați de utopie și-a desfășurat în jurul ființei noastre toate armele și strategiile de care o utopie inumană e capabilă. În acest „ludus princeps”, în acest joc întâi sau primordial putem așeza destinul lui Horia Stamat, auto-

Si dacă s'ar schimba lucrurile
nu le-ai putea vedea
noi nu avem ochi pentru lucruri
cari nu s'au mai arătat.
În fiecare clipă se întâmplă minuni
Despre care nimeni nu știe nimic
poezii organizează minuni
pe care apoi le descriu
Unde e culoarea pe care nu a mai
văzut-o încă nimeni?
Suntem robii propriei noastre înlăturii
Păsările pleacă de pe un continent
pe altul
nu sunt mai libere decât noi
puricele sare mai mult decât ar putea un om
dar tot între perne moare
privighetoarea cântă frumos
dar nu improvizează niciodată
Același cântec îl cântă de când sunt privighetori
Noi știm ce e soarele și ce e luna
dar nu ne folosește la nimic
după cum deosebim între alb și negru
nu vom ști de ce albul e alb și negrul e negru.
Toate melodiile s'au stricat
au fost atât de mult cântate încât s'au ros
ca un cuvânt prea vechi
Numai când vezi un lucru primă dată
il vezi așa cum este el
un copil nu face imagini din stele
din coada pânului sau din iubirea
pentru mama lui
Dar niciun lucru văzut numai odată
nu poate rămâne nou
moartea o vom vedea doar odată
dar nu vom mai avea timp s'o uităm
Nimeni nu l-a văzut încă pe Dumnezeu
culoarea căreia nu-i trebesc ochii altora
pentru a fi.

...rul lui Memnon, nume și el încărcat de simbol, un erou al războiului troian care-și obține eternitatea acceptând să fie sacrificat pe câmpul de luptă. Nu e aceasta, în definiție, și simbolul poporului român? Încă dela începuturile lui poetice, Horia Stamat a spus, într'un singur cuvânt, tot ce avea să desfășoare în anii următori. Despre semnificația estetică a volumelor Kairos, Jurnal, Dialoguri, asupra artei poetice a lui Horia Stamat în general, a scris pagini definitive Dumitru Ichim în Cuvântul Românesc, așa încât nu voi reveni asupra lor. Ceea ce putem adăuga aici, în acest moment de tristă aducere aminte, este faptul evident că poetul născut la Văleni și mort la Freiburg a făcut poezie din românism și românism din poezie, așa cum au înțeles arta de a scrie toți aleșii lui predecesori dela Grigore Alexandrescu încoace. Într'un catren din volumul Jurnal, apărut la Salamața în 1976, Stamat definea poezia în felul următor:
Poezii nu există
sunt numai niște oameni
care știu să doarmă cu tăcere
zăpezii
cu murmurul apelor
cu foșnetul frunzelor
...
...ceea ce ar însemna că poetul e un sunet și o culoare egală frumosului cosmic. Din somnul, din murmurul și foșnetul lui se naște versul, poezia, care este creație. În același volum, atacând pe cei ce trădează poezia, scrie:
Când poezia
se apucă de revoluție
versifică
cea mai apoasă proză
...
...un fel foarte eminescian de a stigmatiza pe toți aceia care, admirând revoluțiile din ultimele două secole, au
(Continuare în pag. 20)

GRUPUL DE LA PLOIEȘTI

Victor STEROM cerul inflorit de iulie

stau în miezul fierbinte al unei plaje răsturnat către cerul inflorit de iulie și-mi ascund gândurile sub două aripi umbrite și mă ridic din când în când și privesc terasa moi ale mării până se pierde văzduhul. ca un flămând adun raze și clipe înăuntrul ochilor mei dedesupt aud freacă pământului deasupra mă privește o femeie cu ochii albaștri. sintem împreună un foc. sintem pretutindeni împreună un foc; vorbesc tare îmi amintesc de mine când tac. sint însetat și aștept zorii. stau aici — în viața oglinzilor de cristal unde altădată auzeam cum se inecau stelele...

un con de fulger

uneori trăiesc intens o liniște roșie — un con de fulger căzut în larbă — o săgeată — semnul plecării — alteori aud sunete verzi cit veacul învăluind muntele până sus. legenda rămâne vie între clipe, mitul mă cuprinde cum soarele un deal plin de cruci am de-acuma dimensiunii uriașe — sint visul însuși până și dragostea prinde gust de fulger între aripi sfinte. seara e limpede — refitoarsă la cuib are lumină și echilibru iar focul intră în verbele poemului sacru. ceva neștiut continuă să ardă toată noaptea...

frica de moarte

am fost acolo fiindcă mi-era frică de moarte. am văzut-o prima oară în visele mele pe muntele meu deasupra mării.

puteam atunci să-mi împlinesc toate dorințele; aveam numai 30 de ani. aceeași vîrstă depinde în mare măsură de moarte.

Ioan Vintilă FINTIȘ

Retragerile

12.

Ca un strigăt îmi car după mine trupul, ca o pasăre care ciugulește semințe de apă, ca un vînt orbit de lancea unei piramide, îmi car trupul după mine și oase de nisip am și carne ușoară ca gîndul se învelește deasupra oaselor, iar aldoma cu mine îngerii care trag cu arcul, care visează nimic de lumină.

Sunt aer fără corp și sunt o umbră de lemn în care semnul cioplește cu draperii de singe. Un bufon fragil care onestește sub lacrimi de nisip la ceva nevorbitor. Trec osteni cu lănci și cu spade, prin coridoare de clorofilă, prin apă care doarme în clipe, prin viața mea închisă în clepsidră. Noaptea aburește pe trecerea lor și eu lunecînd dureros de continuu pe energia unei silabe, mă retrag într-o rugăciune orînduită într-un cărbune sfîns.

Cu moartea aprind prăpăstii de frig și un labirint plînge în minotaurul somnului, un strigăt de grîndină verde se arcuiește pe bolta unui gînd disperat. Trece o ambarcațiune de cenușă, mă alăptează cu foc, iar lumea tocmai acum nu mai este.

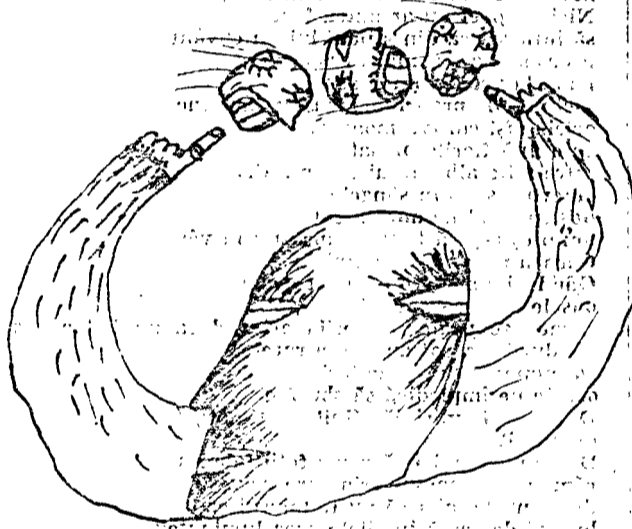
17.

Regatul meu sporește în lumina pustiuului. Vămile vîntului ingenunchează la trecători și dansatori de tîmiițe vin acolo să aștepte o umbră, sau un trup, sau o femeie trecătoare de pe un mal de ceară. Și ninge dintr-o altă steră cu solzi de nisip, iar aceștia sporesc deșertăciunea. Eu sunt despărțit de trup acum și car numai visul acestuia, doar urma tristeții. Sunt cuprins de riuri iar libertatea mea se dezvăluie ca două mîini fericite.

Privesc neputincios la aceste stele din lume care își retrag razele într-o liniște concentrică. Cu meridiano polare eu retrag realitatea într-o casetă de întineric, pentru o altă viață, pentru o sîrbătoare care va veni negreșit la mine. Ascult gemete de aer strivite de un fulger neîntreput, într-o mare dezordine calea regală a timpului se îmbrățișează cu o piramidă. Este o migrație de elemente și trupul se ascunde în ele, ca și cum casa aceasta nedorită se spulberă într-o țară neîțărîmuită. Este o înșelăciune de zei, dar eu trec prin sînge de om și plîng cerul care nu mai este decît un punct luminos.

21.

Inventez cuvintele — priveliști, marea care se cuprinde în foșnetul pietrei, muntele care închide apa în sine. Aerul cu ghiare, otrava din el. Și o pasăre întinsă pe orizont care bea lumina și golul dintre două nopți. Impotriva propriei mele stingeri, impotriva propriei morți.

Inventez cuvinte — pustiri, un domeniu al gîndirii care alăptează aștri. Veșnic fără mine, în această lume scrisă de zei pe ziduri de-ntineric, în această peregrinare. Eu sunt ghilotinat de tristețe, peste trupul meu ninge cu prăpăstii — constelații — distanțe.

de vid. Din trupul meu strigă oarha singurătate și setea care îmi umple ochii cu nisip. Sunt un cuvînt visător prin vîntul care vestește naufragii. Aer de cenușă, apă de cenușă, foc de cenușă. Am crezut, am cîntat, prea singur, prea îngindurat. Am crezut că eu voi rămîne în afara umilinței. Am cîntat cu valuri și unde cerești. Dar marile retrageri mă înspăimîntă. necuprinsul aruncă năvoade și toate devin cum au fost.

25.

Cu ochii sîroind de vedenii, cu viața slăvită în sîrbători, pe un țarm uitat veșnic pribegesc pustiu, veșnic singurătate. Drumuri noi mi se deschid acum dintr-o carte pe care am grădinarit-o demult. Stîncile zidului se crapă și apa din ele capătă un înțeles străin. Din nou mi se rănește trupul de timp. Ca un fulger de frig eu străbat noaptea psalmului neferminat. O să mă adăpostesc în floarea femeli uitate într-o ninsoare. Plouă din alumina luminii. Cu multă suferință de acolo plouă. Din răcoare cresc șălcii și din cuvinte doar o umilă umbră de trup.

Cad poveștile lui aproape de orase. Cad povești peste toată natura. Adaugă-te chipului meu Doamne! Adaugă-te numelui care nu se mai retrage din mine căci îmi este predestinat. Visez pentru viață doar cu lacrima. Cu sarea, cu apa, cu pămîntul privirii. O, cite priveliști, vedenii, legenda însămîntează fără de voia mea!

Stelian STAN Ordalia secundă

Intr-o agresiune contra copacilor vîntul de noapte îmi aduce plînsul fiarei mai aproape de suflet.

Intr-o formulă de candoare Ibsen a propus pentru dușmanul societății sinuciderea.

Și ce dacă este zece și cinci această este cea mai clară sentință a destinului.

Trecere

Intr-o noapte pasărea s-a desprins de cuvînt lăsîndu-mi semnul crucii destul de aproape la marginea unei scriemiere în imediata vecinătate cu Edenul.

M-am născut dintr-o rugăciune de seară.

Rețină trecută prin dreptul ferestrei aș vrea să ajung aproximativ în locul ferestrei constat că este umbra retinei garanția trecerii mele într-un infinit descompus.

(Urmare din pag. 18)

strat, un strat al lumii românești, profund. El bine, clasele se dizolvă acum în toată lumea. Straturile se amestecă, tradițiile se duc. Deci ceea ce rămîne pentru milenii viitor este punctul de vedere adînc, stabilit imuabil, al celor 1500 de ani de istorie spirituală a poporului ăsta român. Ceva imuabil s-a stabilit la acest popor. Este incontestabil. Și-acolo-i salvarea lui, fără discuție, salvarea lui în sensul unei vieți umane, al recuștigării demnității existenței umane față de un absolut. Deci poporul român nu va trăi în funcție, cum să spun eu, de un rol, cum ar fi al țărănimii. Ci va trăi în funcție de ce a adunat această țărănire, timp de 1500 de ani. Și, în această privință, sint foarte optimist. Văd că limba română nu e pe cale de dispariție deloc, sint tineri care surprind frăgezimea lor românească în limbă. Așa că milenii trei poate fi catastrofal, cu distrugerea întregii lumi, bineînțeles, poate să sară în aer tot, dar eu nu cred în distrugerea poporului român. Tocmai pentru că în acești 1500 de ani, ai vieții cu pămîntul, ai țărănilor, s-a adunat ceva într-adevăr inepuizabil, indestructibil. „O lupă se marea, găsindu-mă, / dar ochiul, în valuri

de țărăină, / era unicul pește, / Și răsufînd abia, de sete sau tristețe, / de tot ce văzuse. / Cînd fulgerul, tîind în linie, frîntă bucățile de cosmos, / și-amesteca țărăină cu plînsul fără maluri, / din fundul văii seci, urca navalnic unda, / visînd cum lunecă pe ea, / cei știinși de dorul timpului, / ce n-a fost, fosforescente, lungi alături de ochi căutători. / Pe iarba nouă, cu nalul de trestie, / eu straiul spălat, / cîntam din nou raze ce-n trecere stringea, / lina de aur, de pe cumintea turmă. Rep.: Cîteva din versurile lui Horia Stamatu, care ne-a acordat un interviu.

(Urmare din pag. 19)

trădat esența, transformînd poezia într-o proză apoasă. După cum, presimțînd într-un fel aproape biblic, sau profetic, tragedia din Tară, uciderea satelor deci a țărănilor, scrie: Tărăniile au încrederea pămîntului, cine li urăște va mânca pămînt. Consider acest Jurnal drept una din puținele capodopere poetice ale exilului, asemănătoare până la un punct cu acele celebre fragmentarii ale lui Novalis și Leo-

pardi, deși acestea din urmă au fost scrise în proză, însă au pus în evidență preocupările adînci, literare și filosofice, ale celor doi romantici. La fel ca el, însă în versuri, Stamatu, la un diapazon între hermetic și existentialist, și-a povestit, în crâmpie de genialitate, contactul lui cotidian cu viața.

Dață multă lume nu l'a înțeles pe melegurii exilului și, cu atât mai puțin, pe acelea ale marelui rămas departe, această s'a datorat faptului că Horia Stamatu a fost un izolat, un singuratic, un om care a putut și a știut să-și aleagă la timp plecarea dintre oameni, plecare de unde se întorcea numai ca să-și pronunțe verdictul poetic despre lume. Freiburgul rămîne astfel legat de destinele majore ale culturii românești, atât pentru că a fost și este sediul Bibliotecii Române, cât și pentru că, tot aici, între ape cîntătoare și coline împădurite, și-a petrecut în lumina scrisului viața lui de anahoret, elocvent, unul din poeții cei mai reprezentativi ai suferinței și ai înțelepciunii tradiționale românești. Izolarea lui a fost nu numai voită socială dar și poetică, în sensul că poezia lui Horia Stamatu nu era destinată multimii, ci numai aceluia care, dincolo de zidurile pe care poetul le ridica între el și lume, izbuteau să simtă cum bate inima secretă a Țării de dincolo de veac. Să-i fie ușoară țărăna străină care-l ocrotește azi siluetă nemuritoare.

700 Jahre/ans/anni/ons
Confœderatio Helveticæ

„Pădurile de fag de deasupra Waldzellului începuseră să se înveșmînteze în haina cafenie a toamnei, cînd într-o zi Josef Knecht, noul maestru al jocului cu mărgelile de sticlă din romanul omonim al elvețianului Hermann Hesse, luă cu el o cărticică și se duse în grădina magistrului de lingă locuința sa, această mică grădină încintătoare, care-i fusese atît de dragă defunctului magistrul Thomas... Acesta este, de fapt, primul moment în care Knecht calcă acest prag magic; pînă atunci, însula cu verdeață din inima Waldzellului, pe care puținii avuseseră privilegiul s-o vadă, trăise doar în visele sale, ca o grădină pe care Knecht, ca toți elevii și studenții, și-o imaginase cîndva ca un lăcaș venerabil, ca locul sacru de odihnă și reculegere a maestrului, un fel de mică insulă a muzelor... Este evident motivul imediat pentru care, istovit, de muncile de peste zi, prea inedite încă pentru un maestru care și-a luat doar de puțin timp funcția în primire, Knecht optează pentru această grădină ca loc de reculegere. Deși Hesse ne avertizează asupra scurtimii în timp a acestei neobișnuite destinderi, „doar pentru un sfert de oră după dejun”, rațiunea de adîncime trebuie căutată în altă parte, decît în recuzita de cutume care îi interzicea unui proaspăt magistrul al Castaliei să se miște în voie: în dorința de identificare a lui Knecht cu antecesorul său, echivalentă cu o și mai profundă integrare în ierarhia pe care el și-o asumase.

Asupra rigorilor acestei ierarhii, opuse pornirilor firești, anarhice ale individului, el fusese atenționat încă din copilărie, din momentul în care venerabilul maestru al muzicii consimțea să întreprindă o călătorie la una din școlile inferioare ale ordinului, pentru a se întreține cu un elev de care se vorbea cu elogii. Cu toate acestea, ne putem întreba de ce nu alege Knecht o altă modalitate de recreere, ieșirea în natură, de pildă. Gestul ar fi părut, poate, nefiresc la Waldzell, unde nimeni nu mai evadase în acest fel, dar perfect plauzibil în ordinea structurii de comportament a noului magistrul, un om care venea în funcție oarecum „din afară”, dintr-o misiune diplomatică ce îl ținea ani în șir departe de micul sat al jucătorilor cu mărgelile de sticlă. În plus, asemenea mici escapade nici nu erau, de fapt, interzise de regulamentul ordinului, unde se călătorea de obicei pe jos. Astfel călători Knecht, student fiind, spre Hirsland sau spre Montepoort, unde își avea reședința venerabilul maestru al muzicii, regăsind voluptatea medievală a itinerarului, necunoscută lumii mecanizate din afara Castaliei. Prin urmare, o astfel de ieșire n-ar mai fi avut dăruț să stîrnească suspiciuni, și totuși, Knecht alege grădina; motivele par să fie mai ample decît ne-am putea imagina la prima vedere.

N-ar fi rău dacă, pentru a înțelege, ne-am întoarce din drum în intenția descifrării primului contact autentic pe care Knecht îl are cu natura. Iată-l reproduș în extenso: „Aveam vreo paisprezece ani — povestește magistrul —, și era la un început de primăvară, prin februarie sau martie, cînd un camarad m-a poștit să ies într-o după-amiază cu el la cîmp, ca să tăiem cîteva ramuri de soc, pe care voia să le folosească, golindu-le de măduvă, ca țevi la construcția unei mici mori de apă. Am plecat așadar, și trebuia să fi fost o zi foarte frumoasă, în lume sau în sufletul meu, căci mi-a rămas în amintire și mi-a și prilejuit trăirea unui mic eveniment. Cîmpul era umed, dar liberat de învelitoarea zăpezii, mălurile cursurilor de apă înverziseră bine, pe ramurile golașe mugurii și cei dinții mișiori deschiși, așterneau un abur de culoare, în aer pluteau miresme, un miros plin de viață și un amestec de izuri contradictorii, mirosea-a pămînt, jilav, a frunziș putred și a colți de plante tinere, în fiecare clipă te aștepta să adulmeci parfumul celor dinții violete, deși violetele încă nu răsăriseră. Am ajuns la tufele de soc, aveau mugurași minusculi, dar nici urmă de frunză, iar cînd am rețezat o ramură, m-a izbit un miros intens amărui-dulce, care, parcă înmănunchea, concentra și potența în el toate celelalte miresme ale primăverii. Răpit cu totul, mi-am mirosit briceagul, mi-am mirosit mîna, am mirosit ramura de soc; seva acesteia avea acel iz atît de pătrunzător și irezistibil. N-am vorbit nimic despre asta, dar camaradul meu miroșea și el. Îndelung și gînditor ramura lui de soc și-a lăsat grația miresma.”

/trad. de Ion Roman/

N-am fi insistat asupra acestui pasaj dacă el nu ar fi reprezentat o primă di-

lemă în încursiunea, pe care ne-am propus-o: e de remarcat că tînărul Knecht comunică cu adevărat cu natura doar în momentul în care o violentează, cîștîșind să taie cu briceagul celebra ramură primăvara de soc. Doar atunci simte el că natura poate fi și altceva decît un stimul olfactiv sau o suită de imagini, mereu altele; forță, sevă lăuntrică, un nucleu de energie necunoscută, ce urcă din adînc, acceptînd să se dezvăluie doar în momentul în care omul, încetînd de a mai fi un simplu contemplator, acceptă să intervină în ordinea firii, disciplinînd-o.

E o distanță uriașă, aici, între noua percepție activistă a naturii și perspectiva contemplativă promovată cu precădere de către romantici. Acolo, natura era receptivă global, ca forță cosmică, universală; ajuns în mijlocul ei, contemplativul se simțea la adăpost, ca într-o matrice, con-

șii oarecum la voia întîmplării, nutrind în același timp un „complex Narziss”, manifestat într-un cult efemer al înfrînărilor și al formei. Motivul de adîncime este unul mai subtil, și vom încerca să-l descifrăm în cele ce urmează.

Există în copilăria lui Knecht și în cea a lui Goldmund o anumită similitudine: ambii sînt copii orfani, fără părinți, lipsiți de acea rădăcină afectivă ce te leagă de origini. Dacă la Goldmund această deficiență dă, în cele din urmă, cheia întregului său roman, sculptorul din el fiind acela care trăiește cu acuitate un complex matern / „Știa, nu din vorbe, ci cu profunda intuiție a singelui, că drumul îl duce către mamă, către voluptate și moarte”; „...arta este o însumare de lumi paterne și materne, de spirit și de sînge” / la Knecht ruptura e programatică și aparține mai degrabă, ca obsesie, auto-

să și convertească prietenul, pe ospitalul Plinio Designori, la ceea ce pater Jakobus benedictinul va numi ulterior rebus castaliensibus, Knecht descoperă cu oroare la Plinio „vocea naturii, aflătoare într-o stridentă contradicție cu educația mea și cu concepțiile noastre curente”; o natură rebelă, în raport cu care castalianul e un „om mai aparte, senin și pe deplin stăpîn pe propria sa interioritate”.

Înspire această simbolistică trimite, de altfel, alte două registre de semnificație ale romanului: informația lapidară, prin nimic dezvoltată de Hesse, conform căreia maestrul Thomas von der Trave, predecesorul lui Knecht, ar fi fost alchimist, și celebrul episod al sejurului lui Knecht la mînăstirea benedictină Mariafels. În primul caz, aluzia la transsubstanțiere, la dialectica spirituală a celor „două naturi”, frustă și prelucrată — specifică alchimiei — e evidentă; în al doilea, lucrurile sînt mai subtile și țin de inițierea lui Knecht în știința istoriei, complex în care va recunoaște, mai firziu, principalul pericol care paște Castalia, univers sustras devenirii istorice, păstrat oarecum în suspensie temporală într-un moment ce duce iremediabil la conflagrație și criză. Cunoașterea istoriei, deci a trecutului pe care conștiința lui prezenteizată îl repudiasse pînă acum, va declanșa, de altfel, și criza lucidă a lui Knecht, soldată cu decizia de a demisiona din funcția de maestru al jocului cu mărgelile de sticlă și de a-și căuta o utilizare în afara aerului rarefiat al Castaliei. De altfel, există în această opțiune ciudată, fără precedent în existența de pînă atunci a ordinului, și o altă rațiune, pe care vom încerca de asemenea să o descifrăm.

„Dar Narziss, oare cum ai să mori tu, căci tu n-ai mamă... fără mamă nu se poate iubi... fără mamă nu se poate muri...” — exclamă la un moment dat, în pragul deznădejii, Goldmund. Înțelegem astfel că întreaga sa viață dezordonată, întreaga sa zbatere în nimic s-a datorat în realitate unui efort de a-și merita moartea, de a o face posibilă prin recuperarea originilor. Doar acolo există sfîrșit unde a existat și un început, pare el să spună. Tot așa, Knecht va trebui să părăsească ordinul, să iasă din Castalia pentru a putea muri, în încercarea iluzorie de a-și regăsi „prima natură”, programatic extirpată pînă atunci. Așa se explică, de altfel, și mica subtilitate pe care o introduce în roman în acest moment Hesse, o subtilitate ce a făcut cu siguranță deliciul lui Thomas Mann: moartea lui Knecht e povestită nu direct, cum fuseseră celelalte episoade din exemplara sa viață, ci indirect, prin intermediul unei legende apocrifă.

Acesta e cel dintîi loc în care, neconstrînsă de om, natura invadează romanul. Urmîndu-l în munți pe Tito Designori, fiul preopintelui său de mai înainte, Knecht avansează parcă în transă, și moartea lui se produce prin imersiunea în apa înghețată a unui lac, în plină natură virgină. Interesante sînt și episoadele de dinaintea ultimului act: momentele în care, pentru prima oară în viață, Knecht nu își poate controla fiziologia, pornirile sale din adînc, atent strunite pînă atunci, cerîndu-și dreptul de a ieși la suprafață: „După ce fu condus în odaia lui, Knecht se culcă, nu însă numaidecît, deși simțea mare nevoie s-o facă. Seara îl obosise, îi fusese greu și împovărat să-și controleze expresia feței, țînuta, vocea, în așa fel, încît băiatul, care-l observa desigur cu atenție, să nu bage de seamă ciudata lui stare, ce se agrava mereu, de oboseală sau de indispoziție, sau de boală. Cu toate acestea, se pare că reușise. Acum însă trebuia să înfrunte și să biruie acest gol, această indispoziție, această înfricoșătoare senzație de amețeală, această oboseală de moarte...”

Astfel, în preajma lacului ucigaș din munte ajunge un om subit extenuat, incapabil de a-și controla gesturile și de a mai înțelege. Aici, însă, se mai întîmplă un lucru straniu: Tito își provoacă noul dascăl la o întrecere, pentru a se vedea care dintre ei ajunge primul „într-o stîncă ce se profila în zare. Competiția dintre cei doi e, în realitate, una de importanță secundară: întrecerea se poartă în fapt împotriva... astrului zilei, căpătînd amploarea unei apostaze: „dacă înotăm repede, strigă (Tito) iute, cu o ardoare băiețească, putem ajunge pe malul celălalt înaintea soarelui.” Pentru Knecht, invitația reprezintă ceva mai mult: decît o provocare juvenilă: ea se confundă cu o ultimă șansă, disperată, sortită iminent eșecului, de a mai înfringe încă o dată Natura, de a recupera, dacă nu în fapt, mental măcar, Castalia. Cu alte cuvinte, pentru noua stare în care a intrat: un hybris. Dar, ceea ce odihnoară îi fusese dat cu atîta ușurință, îi este net refuzat acum: „Lacul, alimentat de topeira ghețurilor și prielnic chiar sub arșița verii numai pentru cei foarte căliți, îl pri-

(Continuare în pag. 23)

ȘTEFAN BORBELY

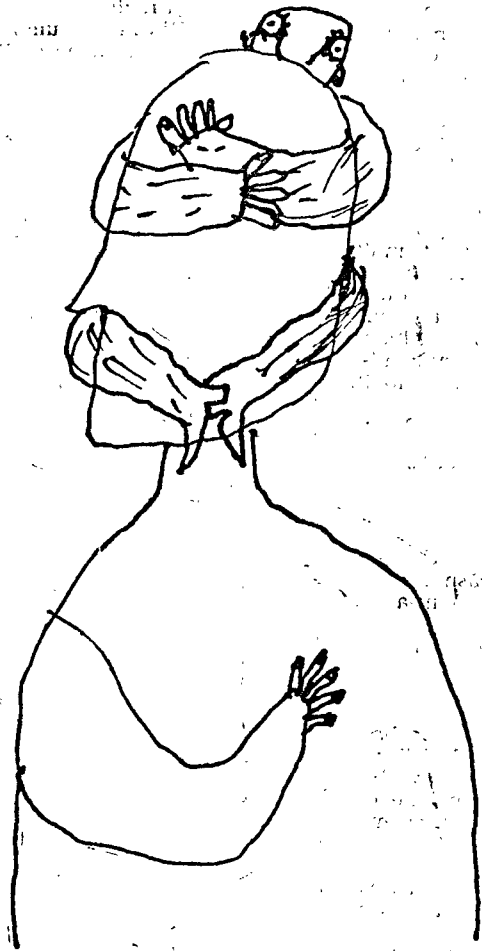
GRĂDINA magistrului THOMAS

tactul realizîndu-se prin intuiție. Sînt celebre paginile din Jean Paul, Novalis sau Achim von Arnim, în care comuniunea se naște prin intermediul acestei intuiții divine: dacă n-o ai, orice relație este compromisă. În plus, niciunua dintre romantici nu-i trece prin minte sacrilegiul, de a violenta natura, rupînd-o sau stilizînd-o. Dacă ar face-o, ar atenta la marea ordine a lumii, în care nimic nu e articulat la voia întîmplării, fiind simptomatic în acest sens — a rebours — efortul pe care un om al romantismului firziu, al grădinarilor și cadentelor în esență citadine, Victor Hugo, îl face pentru a regăsi ritmurile cosmice pierdute; departe de a se mai desfășura firesc, naturismul său e unul pur mental și imaginativ, schizofrenia incipientă a personalității anunțînd, deja, ritmurile sincopate ale modernilor.

Dar Knecht comunică cu adevărat doar cu o natură prelucrată; acesta este și motivul pentru care, ajuns maestru, preferă grădina în locul naturii imprevizibile. Este simptomatic, de altfel, tot ce i se întîmplă cînd ajunge în contact cu natura curată, neagrătată de om: de fiecare dată, prin perdeaua de arbori, el întrezărește case, așezări umane, construcții citadine. Privirea îi este incapabilă de a se opri asupra plantei, a frunzei, ci caută întotdeauna ceea ce se află dincolo de ele sau ceea ce, în definitiv, le neagă. Jean-Pierre Richard ar fi exultat, poate, descoperind această funcție translucidă, dezorganizantă pe care o are vegetația la Hesse, receptată cu adevărat în momentul în care ia dimensiuni strict umane. De altfel, esența naturismului pentru Knecht — și, prin el, pentru Hesse — o reprezintă Bambusgehölz, mica așezare chinezăscă plantată de un înțelept din Jocul... în mijlocul naturii neprimitoare, septentrionale: o mică oază străină, cu plante acclimatizate, nefirești pentru arealul în care se află, aparate artificial împotriva ritmului firesc al plantelor din zonă. Nu ne mai miră, prin urmare, nici recunoștința pe care Knecht, vizitator al grădini magistrului, o poartă predecesorului său, într-o plimbare în care, legic aproape, revine tema acclimatizării unor plante aduse din altă parte, fiindcă pașii îl poartă pe Knecht „printre tufișuri înalte și arbuști, între care predecesorul său acclimatizase cîteva plante mereu verzi din sud...” / subl. n. /

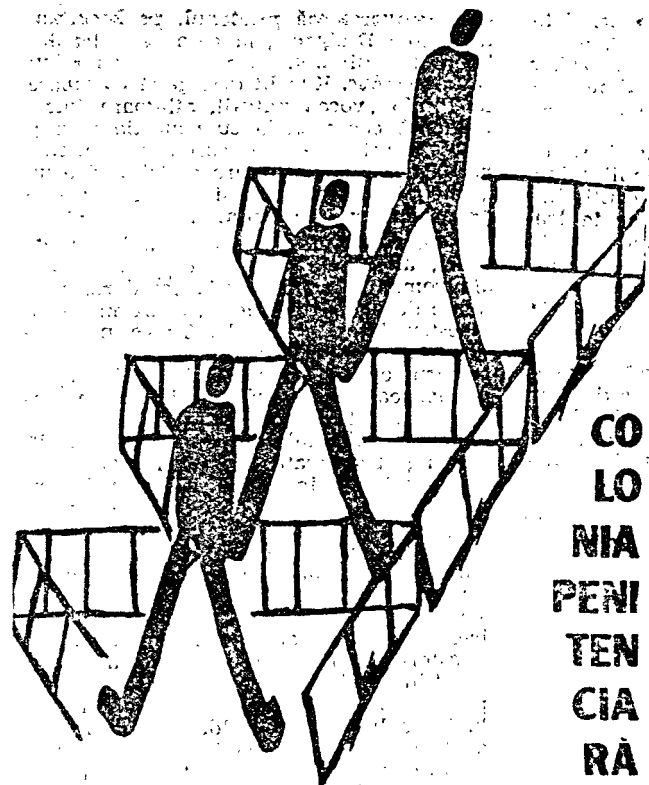
Tema nu este singulară în gîndirea lui Hesse. În micul roman Narziss și Goldmund, ea reapare și mai explicit manifestată. Încă de copil, venind pentru prima oară în contact cu ritmurile artificiale ale sculpturii, Goldmund operează o distincție între natura frustă — care nu-l satisface — și așa-numita „natură de gradul doi”, artistică, prelucrată: „Îmi se părea o taină, prețioasă, profundă faptul că pe lingă natură, pe lingă plantele și animalele ei, mai există și această a doua natură, mută, plămădită de oameni, mai există acești oameni, aceste animale, și plante decipitate și de lemn” / trad. de Ivan Denes // Narziss, omul: reclusiunii și al înfrînării pulsionilor naturale, și se repropășează, de altfel, aceste reverii: „Spirituul iubeste ceea ce e sigur, format... Spiritul nu poate trăi în natură, ci numai împotriva ei, numai în opoziție cu ea.” Pare astfel ciudat complexul de î-realizare pe care-l parcurge, în roman, Goldmund: acela de a trăi pe tot parcursul existenței sale în conformitate cu pornirile sale naturale, cele, mai firești, imprevizibile, fără destîn-

ruului. Doar așa, cu o copilărie incertă și lipsită de mamă, se poate abandona Knecht „celei de a doua naturi”, cea de subiect al educației; doar astfel poate el trăi plener și fără resentimente integrarea într-o ordine și ierarhie; doar astfel poate el evolua în direcția sterilității anorganice și a reprimării tuturor pornirilor firești, cum sînt dragostea sau zămisirea de copii; doar în acest fel poate el consimți să înainteze într-un prezent fără trecut, într-o Castalie pură, artificială, sustrasă marii istorii, trăind parazită pe bugetul statului, „ca un lux fără foloase”, cum numește ordinul — deloc malițios, dar cu atît mai lucid — criticul acestuia, omul de lume Plinio Designori.

Conflictul dintre cele două naturi guvernează, de altfel, întregul univers din Jocul cu mărgelile de sticlă. Ori de cîte ori se află în impas, asaltat de temeri tulpuri, Knecht incriminează „prima natură”, căreia trebuie, pe moment, să-i cedeze. Dimpotrivă, echilibrul lăuntric, seninătatea indică un alt tip de natură, pe care o poți învinge, corectă, constrînge la rosturi strict spirituale. În drum spre Bambusgehölz, viitorul magistrul rămîne impresionat de neașteptata natură a Sudului: terase înflorite, livezi atent îngrijite, pline de rod. Să remarcăm din nou că ne aflăm de fiecare dată în fața unei naturi „corectate”, trecute prin mîna omului: în fața unor culturi, și nu a naturii virgine, imprevizibile. În alt loc, îngrijorat, combatantul Castaliei, investit de autoritate

„AȘA SE CAUTĂ ADEVĂRUL: PRIN LOVIRE ÎN CAP”

CO
LO
NIA
PENI
TEN
ȚIA
RĂ

M-am așezat pe scaun, astfel că eu nu-l puteam privi în față, iar el îmi vedea partea dreaptă. Am stat cu tocul în mână și hirtia în față. Nu-l priveam. Așteptam. Nu știam ce să declar, despre ce fapte anume.

— L-ai cunoscut pe bandit? Ce legături ai avut cu el? — mă întrebă sever locotenentul anchetator.

— Niciodată eu nu am avut legături cu bandiți și nu cunosc nici unul, am răspuns.

— O, nu vrei să recunoști?
Am tăcut.

El insistă să spun ce legături am avut cu banditul. Am tăcut.

Ușa pe care am intrat se deschise și intrară înăuntru doi indivizi pe care nici nu am apucat să-i văd bine, că m-au înșfăcat și în câteva secunde am fost legat feleș, trântit pe spate pe covorul persan. Se știe, această metodă de legare constă în legarea miinilor cu o sfoară, stringerea genunchilor și trecerea miinilor legate peste genunchi în chip de agățătoare. Se introduce peste miini și pe sub genunchi o bită și cu un picior pus pe piept, prin apăsare, te lipește cu spatele de covor, tălpile picioarelor stind astfel într-o poziție, precum un tun antiaerian. Asta se numește legarea „fedeleș”.

Așa au procedat cei care s-au repezit la mine.

Eram legat și unul dintre ei apăsa cu piciorul pe pieptul meu. Aveau acolo o haină preoțească care mai purta urma firului aurit și crucea. Mi-au pus-o în cap acoperindu-mă ca să nu pot vedea ce se petrece. Când au pus haina preoțească peste capul și pieptul meu, a luat piciorul de pe mine, apoi l-a pus iarăși și peste haină, apăsând cu putere. „Crucea mă-tii” — am auzit când a spus unul și am fost zdruncinat de prima lovitură aplicată peste talpa piciorului drept. Apoi, apoi loviturile au curs peste tălpile pantofilor care-i purtam. Oasele picioarelor se loveau la încheieturi. Durerile groaznice le-am simțit până în creștetul capului. Au lovit mult, loviturile însoțite de ritualul „crucea mă-tii”. Nu am știut cât au lovit, loviturile erau dese și îndesate, durerile produse erau groaznice. Conștient, am suportat multe lovituri și la un moment dat s-au oprit, au luat haina preoțească de pe mine, de pe capul meu, aruncându-o de-o parte și peste ea bita de fag cu care m-au lovit. M-au dezlegat.

„Scoală-te mă în picioare” — mi s-a ordonat. M-am sculat în picioare, dar nu am putut sta pe tălpi. Mă dureau tălpile, carnea de pe tălpi mă durea îngrozitor și pantofii mă strângeau.

„Fugi prin cameră!”

Am început să fug, dar nu puteam și încercam să pășesc pe virfuri. Am simțit o lovitură peste cap dată cu un baston de cauciuc, de parcă ar fi fost un trăsnet.

„Calcă, mă, pe tălpi” — a strigat acela care m-a lovit. Am călcat pe tălpi și am fugit, mai bine zis am fost fugărit de unul din cei doi, acela care avea bastonul de cauciuc în mână.

După puțin timp mi s-a ordonat să stau.

Am stat.

Locotenentul, care-și aprinsese o țigară, m-a întrebat: hai, acum spui și scrii ce legături ai avut cu banditul? Am răspuns că nu știu despre ce bandit este vorba.

Am fost din nou înșfăcat și pus în aceeași poziție ca mai înainte și mă loveau cu sete, mă loveau și mă injurau.

Urlam de durere.

M-am trezit în cada din subsol care era plină cu apă rece. Când m-am trezit unul mă ținea de păr ca să nu mă înec.

— Ne dai de lucru, mă banditule? O să spui tu tot și ce n-ai făcut. Auzi, mă!

Eu auzeam. În picioare aveam un singur pantof, unul îl pierdusem când m-au trântit după ei pe scările de beton până în coridorul de la subsol. La întoarcere mi-am ridicat pantoful și am încercat să-l încălț. Eram tot ud, la „ei” baia se face îmbrăcat și încălțat. Nu am reușit să mă încălț, nu m-au lăsat.

— Musai mă să-l bagi în picior, ori vrei să-l tragem noi? — se răstă unul din cei doi. Ei erau bătauși și știau cum trebuie. Talpa picioarelor se umflase și nu puteam pași decât cu prețul unor mari dureri. [...]

[...] Aceasta a fost prima întâlnire cu acela care a fost anchetatorul meu. Cât am dorit, în timpul cît s-a scurs de când m-au arestat, să stau de vorbă cu cineva, dorință care mergea până acolo că nu mă interesa ce se va întâmpla, că o să explic, o să lămuresc și că „ei” vor înțelege și mă vor elibera...

Eliberarea este dorința fiecărui deținut.

Ce naivitate!

Am auzit într-o zi bătăi în ușa celei din apropiere, o celulă de pe același coridor.

— Ce vrei, mă, se aude întrebând vocea gardianului Felecan.

— Spune-mi, domnule gardian, când fi paștile, vă rog.

— Taci, mă, ce te interesează pe tine paștile.

Arestatul nu a putut afla când pică paștile. Sint convins că nu știa ca și mine nici ziua în care se afla, atunci când întreba. Acolo, noțiunea de timp se pierde și totul devine un imens azi. Te contopești cu Cosmosul, cu microcosmosul în care tu stai fără puțință de a te coordona. Noțiunea de timp nu mai era, că altădată, de ieri, de alaltăieri, de mâine, de poimline. Se putea măsura trecerea vremii cu deschiderea celei tale, fie ca să fii dus la „ei”, sus, fie să îți se dea gamela cu fier-tură, foarte fierbinte sau mai puțin caldă, după cum se potrivea. Atunci știai că a trecut o zi, dar care zi, asta nu o mai știai, numărătoarea s-a pierdut demult, ca și faptul că azi este luni ori duminică.

Bătăi în ușa celei de pe același coridor.

— Ce vrei mă, spune ce vrei, și ușa a fost deschisă de gardianul Ielciu.

— Vă rog, domnule gardian, se aude vocea arestatului, când fi paștele?

— ... tu-ți paștele mă-tii de bandit, paștele te interesează; și apoi nu se mai auzi altceva decât loviturile înfundate aplicate cu bastonul de cauciuc și apoi o bufnitură. Omul a căzut. Ușa s-a închis. Nu am mai auzit de acel arestat să întrebe când vor fi paștele. Bita lui Ielciu l-a lecuit. [...]

[...] În a doua zi după întâlnirea cu Talos am fost chemat sus, de data aceasta nu noaptea, ci ziua, cam pe la orele 13—14. Până am ajuns sus mă gîndeam la ce m-ar putea aștepta, fiindcă până atunci nu am fost chemat ziua să urc treptele spre „ei”. În biroul bine lu-

noscuit. Știa, pentru că a avut posibilitatea să se informeze despre victima lui, căreia el urma să-i decidă situația de om periculos, de dușman.

— Da, am luat parte la grevă, am zis.

— Dar cu Pătrășcanu ce legătură ai avut?

— Nu am avut nici o legătură, i-am răspuns.

— Te încăpăținezi, mă, tot nu vrei să recunoști?

Eu am tăcut și în scurtul interval ce s-a scurs nu mi-am putut deluși întrebarea lui.

La greva din 1946 am luat parte împreună cu toți studenții. Am votat pentru grevă până ce se vor îndeplini revendicările studenților. Am participat seara, după ce s-a hotărît în adunarea generală a studenților, de față cu consiliul de conducere al Asociației Studenților, la manifestația din centrul Clujului, la marșul de protest cu torțe. Am manifestat și în fața atașatului militar U.R.S.S. Atașatul militar a rostit de pe balcon câteva cuvinte. Nu s-a produs nici un incident...

— Ai să spui tu tot, mă! Scrie!

Locotenentul a început să-mi dicteze declarația.

— ... că în data de... am fost în cutare loc, într-o casă conspirativă, că acolo m-am întâlnit cu...

Am ridicat penița de pe hirtie, am așezat-o pe călimară și m-am întors către locotenent, spunându-i:

— Domnule locotenent eu nu am fost acolo atunci și nu m-am întâlnit cu oamenii aceia [...]

M-am sculat de sub masă, plin de singele care-mi curgea pe față și cu poala cămășii m-am șters cum am putut pe față, pe frunte de singele care curgea din cap, din fruntea lovită cu scaunul de care se rezema „el”, locotenentul.

Așa se caută adevărul: prin lovire în cap.

Acolo sub masă am auzit, cu timbrul vocii aproape șoptit, vorbele plutonierului Talos, „vezi că ăștia te omoară”.

Oare nu am învățat că trebuie să te jertfești pentru a ajunge să cunoști adevărul? Am început să cunosc adevărul. Pe mine mă sacrificau pentru adevărul lor, așa ca și pe ceilalți mulți, dar... care adevăr?

Șoaptele lui Talos au fost pentru mine o rază de lumină. Am auzit cuvintele lui spuse cu teamă și am înțeles, că lângă mine stă un criminal care nu crede, nu poate crede în nimic. O brută care se bucură și văzînd sine.

Știu ce se petrece acum, ce a fost în trecutul nu prea îndepărtat. Trebuie să scap în viitor. Asta a vrut să spună Talos.

Toată perioada de celulă, modul de tratament aplicat are un scop bine urmărit, de cei care ordonă. Aducerea omului în stare mai rea decât de animal, fără voință, fără dorințe în mod special, rămînînd instinctul de conservare.

Să trăiesc.

Foamea și teroarea cu toate formele ei reușesc să ducă omul în starea amintită, dar greutățile impuse arestatului fac să apară coarde de rezistență de neînchipuit.

Deținutul izolat total, în miinile și la discreția ticăloșilor, nu are cui și nu poate striga după ajutor; decât al lui Dumnezeu. Legătura aceasta care se formează între tine, arestat, și Dumnezeu, te face extraordinar de tare, te face să nu te chiniești suferind de foame, să suporti, cu trupul vlăguit, durerile loviturilor de baston, de cizmă; și nici frigul nu mai este așa de frig. Te contopești cu credința ta care te învăluie și cazi în genunchi, acolo, singur, te uiți pe tine, carne și durere, conștiința ta rămîne trează...

M-am ridicat din genunchi de sub masă, apoi am luat tocul și am scris ca o mașină tot ce a dictat locotenentul.

Am semnat și locotenentul Beiner a fost mulțumit că a obținut o declarație care poate să justifice din punctul lui de vedere chiar trimiterea în fața unui pluton de execuție.

Un lucru curios s-a petrecut cu mine. Din momentul ridicării de sub masă, nu mi-a mai fost frică de nimic, nici chiar de moarte. Nu mă mai durea nici capul, nici spatele lovit de atîtea ori. Nu știu de ce, dar nici nu mai eram. Mi-am acceptat situația, din lipsă de orice altă posibilitate. Se petrecea o schimbare în viața mea de deținut politic. Nu mai eram izolat, mă întâlneam cu anchetatorul și doream să se termine cumva.

Locotenentul Beiner voia, cu orice preț, să mă facă o victimă a dorințelor lui, ca și pe ceilalți care au trecut prin sistemul lui. Nu era însă numai sistemul lui Beiner, era al tuturor celor care erau acolo stăpîni, în frunte cu locotenent-colonelul Patriciu, comandantul. Aplicau un procedeu de distrugere prin flămînzire, bătaie și izolare.

De neimaginat.

Scriam, îi vedeam, dar nu-mi mai era frică de „el”. Îl detestam. Cîrpa. Atît.

După cele scrise de mine, de mina mea, dictate cu răbdare de Beiner, aș fi comis acte grave, foarte grave. Pe „el” nu-l interesa adevărul, trebuie fabricat procesul la a cărui temelie era minciuna, minciuna „lui”, nu a mea. [...]

Niciodată nu am crezut în el.

Beiner s-a așezat la masa lui, și-a pus piciorul drept peste stîngul, cu cizmele bine lustruite, era mulțumit. Mă privea de la mare înălțime. A învins. Așa credea el, cu creierul lui plat. În felul lui de gîndire avea, totuși, dreptate. A făcut din mine un om supus, care a scris ce a vrut el.

Stăteam la masa pe care am scris declarația [...]

Stăteam la masa mea, la masa declarației. Am scris ce a vrut, am terminat, nu mai doream să am în față pe acest monstru. De ce nu vin să mă ducă acolo jos în celulă, doar totul e gata?

A venit Felecan și m-a dus jos.

În celulă m-am întins pe scîndură și am adormit. În celulă era liniște prea mare liniște. Dacă se auzea ceva, erau numai pașii gardienilor și trîșnitul arestaților epuizați, care erau scoși afară la baie ori duși sus. Erau zgomote cu care m-am obișnuit.

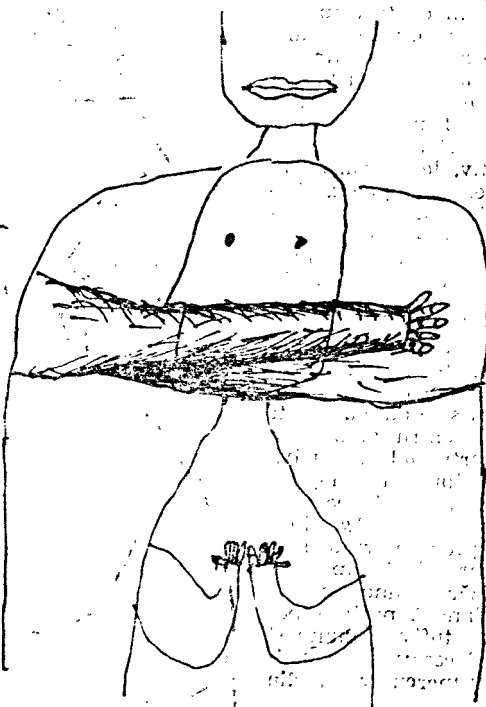
AUREL COTA

(Fragment din memoriile de pușcărie — arestat, Securității din Cluj, strada Republicii)

După...

Lozinci sfîșiate.
Singlele evaporat în eter,
Beția de cuvinte,
Bezna despăcată
De-o clipă de fulger
E-nchisă la loc — fermoar,
Rafale stîns-n timpan,
În ceasul retras,
Sublimul scăpat în derivă
Mai pîlpîie-n lumini
Și-n ziere,
Din miezul unor cruci
Ne blestemă eroii.

EMIL CRĂCIUN

BIG FATHER

minat de soarele de afară, mă aștepta „el”, locotenentul, așezat la biroul lui picior peste picior [...]

— Stai pe scaun și scrie, mi-a zis.

M-am așezat pe scaun aproape de masă, am luat hirtie și tocul de scris. Sticla de cerneală era deschisă. Am așteptat. Nu știam ce să scriu.

S-a ridicat în picioare și mi-a spus să scriu sus, la mijloc, „Declarație”, și mai jos să scriu datele personale.

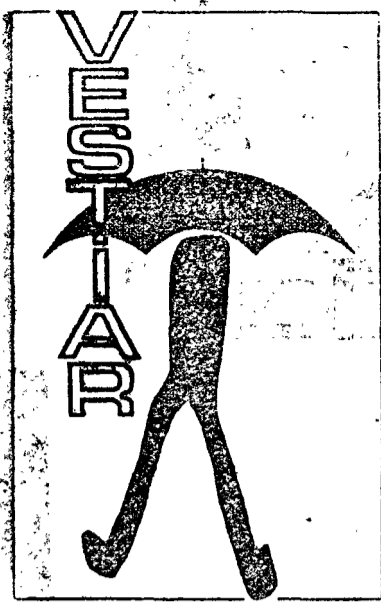
Am înțeles și am început să scriu.

Subsemnatul Coța Aurel născut în data de 21 mai 1926, comuna Micești, jud. Cluj, fiul lui Petru și Măriuca, student în drept, declar:

A început „el” să-mi dicteze.

De când am fost arestat și pînă acuma nu am cunoscut care-mi este acuzarea.

S-a oprit și m-a întrebat: „Mă, tu ai luat parte la greva studentească?” Așa m-a întrebat parcă nu ar fi cu-

Teatru

LECTIA

A doua premieră a teatrului clujean din această toamnă oferă publicului o viziune aproape monocromatică a lui Ionescu, o fațetă care în textul scris apare doar intuitiv și care devine, prin ochiul regizorului Mihai Măniușiu, o ostentare aproape paroxistică—comunismul. Favorabile în acest sens sînt și premisele jocului, fără implicație în teatrul clasic, dar care pentru o viziune modernă devin tot mai mult o însușire—spațiul de joc și spațiul privitor. În acest sens Sala Studio se transformă într-un cub închis în care spațiile evocate anterior se pierd iar spectatorul captiv se poate simți inhibat fără explicație. Rezolvarea o va simți odată cu derularea piesei—este martor, martorul căruia i se predă adevărata lecție. Pentru spectatorul român, la această oră, poate discursul moral și-a mai pierdut din naturalețe însă își păstrează încă mult din latura sa profilactică, o lecție de profilaxie prin inoculare de roșu, un roșu epidemic întins pe zid, subjugînd lumina, pigmentînd omul, un roșu de steag revărsat foarte aproape de grupul de spectatori. Profesorul (Anton Tauf), surmenat doar de chinul repetabilității acestei lecții, e însă, capabil să o trăiască la fel de arzător de fiecare dată. Demonul din el e obosit însă reactivat mereu de Servitoare (Viorica Mischilea), care prin plusul de personalizare acordat aici devine substanță, doctrină. De altfel, regizorul înlocuiește absența sa episodică din textul scris cu o prezență scenică permanentă, activă în subconștient. Victima, Eleva (Anda Chirpelean) e dominată de naivitatea de a fi acceptat lecția ca pe un joc, un joc în care nu-și mai poate susține personalitatea și e strivită. Triumful „pedagogic” e însă moderat determinat de seria de victime anterioare și pericolul factorului posibil bănuitor. Rezolvarea din finalul piesei e simplă; roșul poate fi foarte ușor acoperit sau înlocuit de o altă culoare cu puteri de paravan. Viziunea regizorală ar putea fi lănuvită cîi lipsită de subtilități prin expunerea publică a subterfugurilor textului, însă ținînd cont de timpul contemporan ea ar avea scuza unor încă posibile implicații. Jocul actorilor e gradat, crescînd în intensitate odată cu înaintarea în „materie”, iar raportul Profesor-Elevă e bine înțeles în caracterul său oscilatoriu. Tabla unde e expusă lecția, zidul mînjit cu vopsea, devine pentru spectator, în momentul actual, inversul simbolului celui de la Berlin. Prin zid se poate încerca recștigarea terenului pierdut.

Anton Tauf intuiește morfologia Profesorului, în viziunea lui Mihai Măniușiu, și acționează cu dezinvoltură pe acest teren cunoscut. Urcă ușor de la supunere

„Pilat a ieșit din nou din pretoriu și le-a vorbit: Iată, vi-l aduc pe el afară, ca să știți că nu-i găsec nici o vină. Deci a ieșit Iisus afară, purtînd cununa cea de spini și veșmintul de porfiră. Iar Pilat rostește către ei: Iată omul.” (Evanghelia după Ioan, 19: 4,5)

Articulînd în gesturi și atitudini o întreagă gamă spiri-tuală, tinerii expozați scot la iveală măștile hidoase ale omenirii, în spatele cărora se ascund alte măști hidoase, acoperind de astă dată ceva ce s-ar putea numi Nimic. Un Nimic ce se are pe sine însuși centru, un „axis mundi” care nu mai reușește să unifice părțile disparate ale Totului, rinjînd grotesc cu mii de chipuri.

Oamenii se întorc tot mai mult spre țărîină, membrele lor redevin lut ce trebuie sprijinit pe un schelet (în formă de cruce!); oamenii sînt doar carcace prin care bate vîntul. Cercuri concentrice propagă zborul, însă din torace se întind rădăcini negre și prelungi, infipte bine în pămînt. De vină sînt „culmile progresului și ale civilizației”? Poate, dar televizorul este orb, atacat și distrus de el însuși. Materia reușește să nu mai învelească nimic, radiografiile scot la iveală țesuturi tumefiate. Negative cu resturi oribile din ce-ar fi trebuit să fie și n-a fost. Un joc subtil în alb-negru, schițe sumare dezvăluind eterna antinomie între Bine și Rău, de data asta într-un fals echilibru, căci peste tot tenebrele par a inunda spațiul.

Un Iisus Pantocrator pe cupolă, jos creștini ingenuncheați, rugîndu-se. Nu, frescele bizantine și bisericile nu mai sînt demult la modă. Aureola și-a pierdut linia circulară, chipul zîmbește strîmb, forțat, iar mîna ce ar trebui să binecuvînteze își amestecă degetele subțiri într-o împletitură hilară. Totul, într-un trîngui cu trimiteri biblice, undeva deasupra vizitatorilor. Nimeni nu se roagă. Expoziția nu este o biserică. Bisericile nu mai sînt la modă. Bisericile sînt pentru sfinți, nu pentru carcace. Tu, vizitatorul, ai Ceva înăuntru tău?

Un împărat albastru cu două capete, un om verde, un reparator de ingeri, două măști ce se sărută, ca într-un film S.F., trecîndu-și profilurile ascuțite unul prin altul. S-a ajuns la primatul nasului și al gurii senzuale, roșii, carni-vore. „Aceasta este porunca mea: să vă iubiți unii pe alții, cum v-am iubit și eu pe voi” (Evanghelia după Ioan,

15:13). Din dragoste a rămas doar sexualitatea. Omul — un androgin ciudat, avînd chipul plasat pe pîntece, iar înăuntru, ce-o fi înăuntru? „Dimensiunile ochilor s-au micșorat pînă la orbire. În oameni, pe oameni, în aer, pe case colcăie ochii. Ochii care vor să vadă și nu văd nimic. Nici măcar pe ei înșiși.

Cîndva păcătoșii erau uciși cu pietre. Cărămizile prefigurează drumul către moarte. Iar moartea e în panourile de deasupra: tușe negre, tușe cenușii, tușe albastre. Nimeni nu știe ce e în moarte. Deocamdată oamenii trăiesc înăuntru și în afara Zidului.

Cromatică violentă se bazează pe roșu, portocaliu, galben, mov — culorile Apocalipsului. Cine vrea poate să vadă viitorul, poate să vadă trupul arzînd în focurile iadului, poate să vadă diavoli rînjînd, poate să vadă membrele risipite ici și colo, poate să se vadă.

Plastică

Parodiile biblice pun vizitatorul față în față cu el însuși. Iartă-mă, Doamne, mult am păcătuit. Viziuni care te îndeamnă să intri în tine și să te cauți.

Multe fețe întinse în pelicule de film, în negative sau altfel, fac dintr-un om o mie de oameni, unul mai urît ca celălalt, mai hidos și mai gol. Într-o expoziție intitulată Ecce homo vizitatorul caută, firec, un Om. Se pot vedea doar eternele măști din mulțime. Undeva, într-un panou, o femeie se roagă. Și-a pus mîinile pe piept, în formă de cruce, și-a arcuit trupul și se roagă. Nu icoanelor, căci în ele sfinții și-au lăsat doar conturul. Se roagă unui Dumnezeu pe care mulți dintre noi l-au pierdut.

O imensă tristețe pare a pluti prin spațiul expoziției, dar, mai mult decît atît, fiecare lucrare se transformă într-un semn de întrebare. Nu din punct de vedere estetic, ci etic. Oamenii sînt în așteptare.

„Amin! Vino, Doamne Iisus!” (Apocalipsul, 22:30)

MARIA-ELENA GANCIU

RADU AFRIM

(Urmare din pag. 21)

mi cu o răceală de gheață, tăioasă, ostilă. Se așteptase la un fior strășnic, nu însă la această răceală îngrozitoare, care-l învâluie ca o văpaie de flăcări, și, după o clipă de clodot fierbinte, începu să-l pătrundă iute în tot corpul. După săritură, ieși repede la suprafață, îl revăzu pe Tito care înota în fața lui cu un mare avans, se simți crunt încolțit de răceala glacială, de sălbăticia și vrăjmășia apei, dar continua să creadă că dă bătălia pentru micșorarea distanței, pentru atingerea țintei concursului de înot, pentru stimă și camaraderie, pentru sufletul băiatului, cînd el se lupta în realitate cu moartea, care i se înfățișase, și, îmbrățișîndu-l, se luase cu el la trîntă. Îi făcu față luptînd din răspuneri, atît cît îi mai bătu inima.

Ne-ar mai rămîne să relevăm un ultim aspect: arhetipul cultural căruia îi aparține Castalia prin relația dintre cele două naturi. Este evident că Greciei antice nu; cultura elină clasică nu opera cu o asemenea distincție, și cînd grecii construiesc lăcașuri ale spiritului, Lyceumul sau Akademia, de pildă, o fac oarecum în prelungirea naturii. Aici tînarului nu i se cere să-și re-

În general, lucrările expoziției reiterează imaginea omului sau a fiului Omului, imagine mutilată și apoi ironic decantată, nu în sensul unui expresionism, ci al unui nou post-abstracționism suficient de narativ pentru a sugera o consonanță cu arta vestului. Malformația nu se referă doar la imaginea omului ci, printr-o mutație a semnelor, la deformarea imaginii recepționate și la digerarea ei ca atare.

Pozînd un pseudo-obiectivism, încerc cîteva notații grăbite asupra lucrărilor remarcabile, cele care spun ceva. (Să fim înțeleși: vreo două spun de la lucruri geniale în sus!) Pentru aceste lucrări sau părți de lucrări se calcă, desigur, nu o singură dată pragul expoziției.

•Grafica alb-negru dar și ideea unei „renovări” warholiste la modă în vest în ultimii doi ani (Radu Pulbere) • figurare și, deci, desfigurarea umană, aciditatea încarnată în culori în stare primară, dar și regatul unei melancolii fluide în Amintiri de pe Marea Azov (Adriana Mureșan) • un Sfînt Onofrei întors, care cade sau nu, rigid, re-bizantinizat, la fel de bizar ca în icoana lui Lambardos, acum, pe fondul unor luminări care se rup de la mijloc după ce s-au aprins (Paul Chepea) • contururile policrome — pe porțiuni diferite — ale silueteilor plane (Ioana Antoniu) • un refugiu și un exil, la aceeași oră a zilei înăuntru și înafara zidului, geometrizarea topică, acum, a lui de Stael din Agrigento, același non-comfort existențial de ambele părți ale peretelui (Florin Ștefan) • misterul arhaic al culorii în coexistență cu simplitatea voluntară a liniei, o ambiguitate latentă, pasivă a atmosferei, dată tocmai de aceste linii a căror ezitare nici nu există de fapt. Și un portret minuscul (o „figură”) care l-a făcut pe un prieten care a cam savurat galeriile pariziene în vara aceasta, să ignore totul în expoziție înafară de această lucrare (Radu Șerban) • Nu întîmplător închei cu cele patru compoziții în care găsesc o artistă (Dana Suceală) lucrînd în griuri și negru, venînd cu creion sau carbune și apoi cu roșu care transpore direct dintre griuri, ancorînd gesturi extatice duse înspre hieratic, ancorîndu-le așadar de patru cărămizi (cum oare, însă?) care tind să-și anuleze propria lor greutate. Lirismul astfel degajat e la fel de narativ ca și cel al cîntului Bunevestrii, povestit lent pe peretele de piatră al Mănăstirii de la Humor.

Număr ilustrat
de
DAN PERJOVSCHI

IN NUMĂRUL VIITOR

VOM FI SAU NU VOM FI?

Nu știm. Vom fi doar dacă

- blocajele mentale ale actualului guvern,
- atitudinea sfidător anti-culturală a Parlamentului
- și, în general, disprețul megaloman al politicului față de spirit

VOR DISPĂREA.

Pînă atunci, revistele Uniunii Scriitorilor, conform deciziei din 11 decembrie a.c., își suspendă apariția pînă la decizia guvernului de a sprijini cultura națională.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Revista APOSTROF vă invită să vă abonați; abonamentele se fac la toate oficiile poștale din țară — poziția 211 în Catalogul publicațiilor românești — și la redacție.

ISSN 1220-3122

APOSTROF

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor șef)

ȘTEFAN BORBÉLY

VIRGIL LEON

ȘTEFAN MELANCU

OCTAVIAN SOVIANY

Consultant tehnic:

HORVÁTH SÁNDOR

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj

Bulevardul

Eroilor, nr. 2

Tel. și telefax:

95/116973

ADMINISTRAȚIA:

București, Calea Victoriei nr. 133—135, tel. 50 74 96.

Tiparul executat la Imprimeria

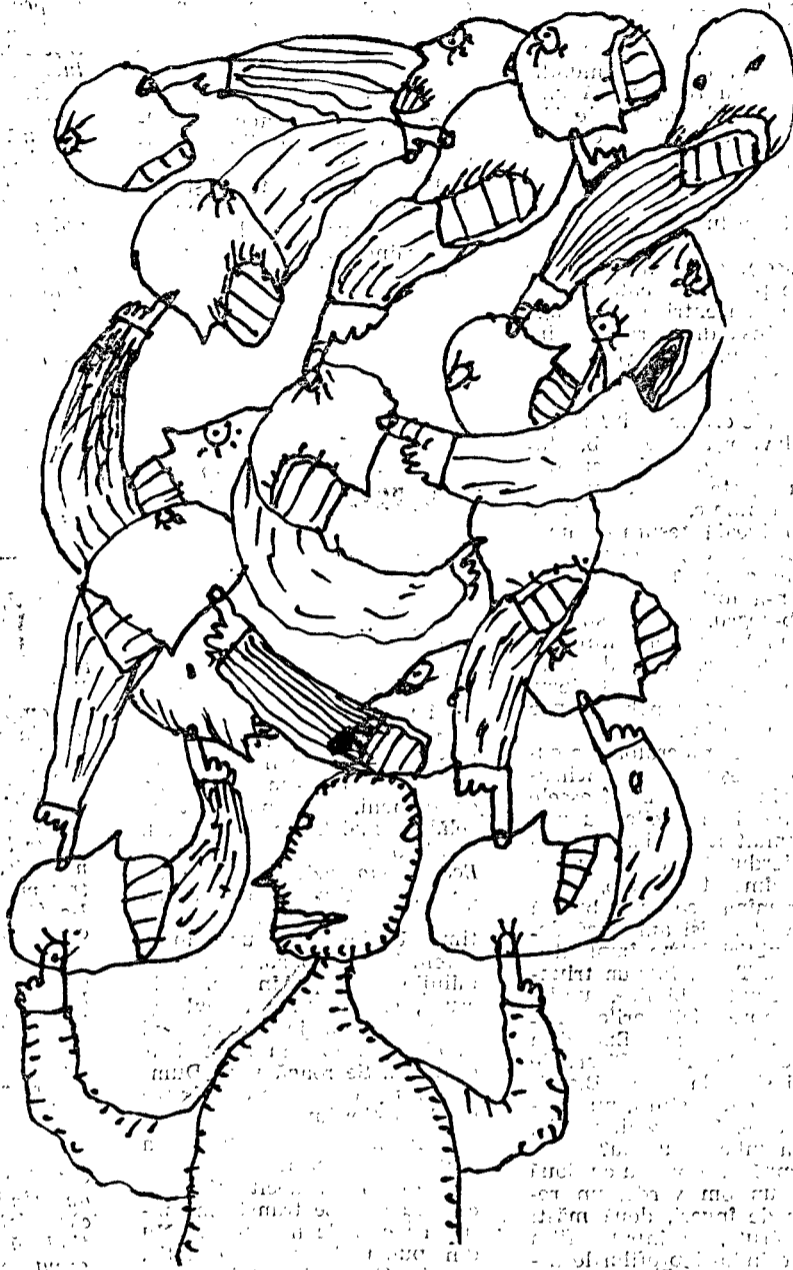
„ARDEALUL” Cluj

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

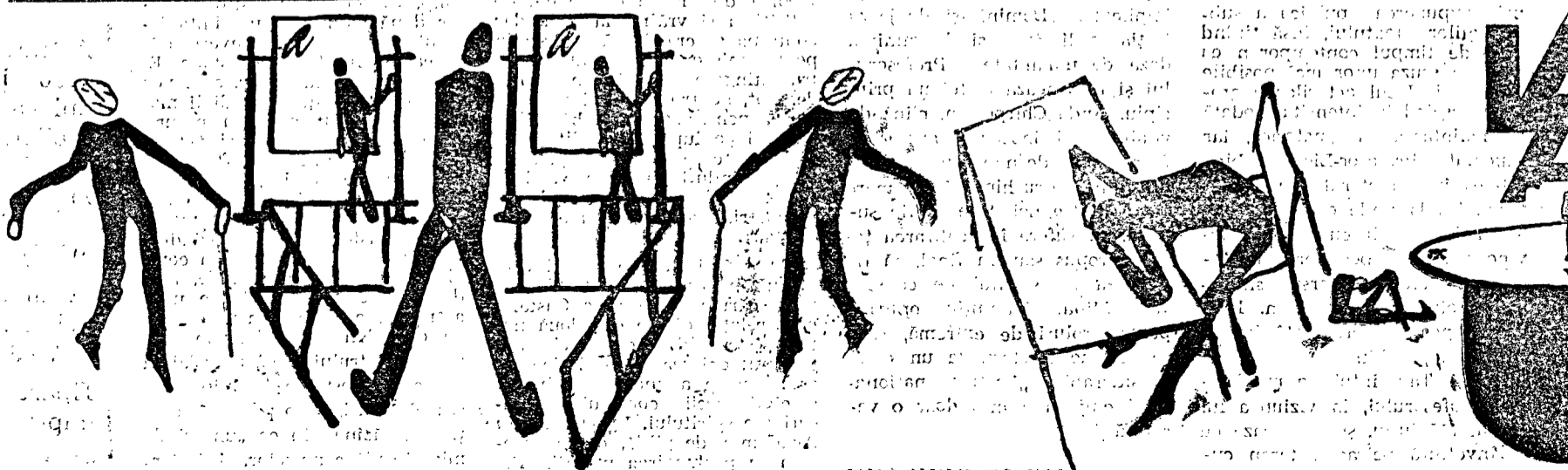
APARE
LUNAR

CLUJ
NAPOCA

A C U S A T I O N

15 lei CLUJ
anul II nr. 12
1991

B. C. U.
CLUJ-NAPOCA
Exemplar legui